

*Letno poročilo o
rezultatih raziskovalne naloge*

**LJUDSKE IN DELAVSKE UNIVERZE V OBDOBJU OD 1945.
DO 1990. LETA**

PROGRAMI IN UČITELJI V DELAVSKIH IN LJUDSKIH UNIVERZAH

Nosilka: dr. Vida A. Mohorčič Špolar

Raziskovalna sodelavka: Branka Emeršič, dipl. pedagoginja

**Andragoški center Slovenije
Ljubljana**

Ljubljana, 16. februar 1998

Vsebina:

UVOD	3
PROGRAMSKA USMERJENOST LJUDSKIH UNIVERZ DO LETA 1959	4
OSEBJE V LJUDSKIH UNIVERZAH DO LETA 1959	15
PROGRAMSKA USMERJENOST LJUDSKIH IN DELAVSKIH UNIVERZ OD LETA 1959 DO 1969	15
OSEBJE V LJUDSKIH UNIVERZAH V OBDOBJU OD 1959 DO 1969	25
PROGRAMSKA USMERJENOST DELAVSKIH UNIVERZ OD LETA 1969 DO 1980	33
OSEBJE DELAVSKIH UNIVERZ V OBDOBJU OD 1970 DO 1980 LETA.....	43
PROGRAMSKA USMERJENOST DELAVSKIH UNIVERZ OD LETA 1980 DO 1990	52
OSEBJE V DELAVSKIH UNIVERZAH V OBDOBJU OD 1980 DO 1990	61
SKLEPNE UGOTOVITVE	68
LITERATURA IN VIRI	71
PRILOGE	73

Uvod

Pri raziskovanju programske in kadrovske zasnove ljudskih in delavskih univerz v obdobju od 1945 do 1990 zaradi različnih objektivnih ovir (npr. pomanjkanja statističnih virov za določeno obdobje, geografsko področje... in neprimerljivosti statističnih podatkov, ki jih je objavljala Zavod za statistiko v različnih obdobjih) nismo mogli prikazati obravnavane teme s pomočjo neke enotne sheme. Pri predstavitvi manjših časovnih obdobjih smo želeli uporabiti čimveč dostopnih podatkov iz razpoložljivih virov, zato bodo nekatera obdobja in teme predstavljena bolj preko statističnih podatkov, nekatera pa bolj vsebinsko. Kljub tovrstnim omejitvam pa bo omenjeni pristop vseeno nudil tako vpogled kot primerjavo med programsko in kadrovsko zasnovo ljudskih in delavskih univerz v različnih obdobjih.

Na programsko zasnovo ljudskih in delavskih univerz so vplivali mnogi zunanji (družbeni, politični, strokovni...) in notranji (organizacijski, kadrovski, finančni) dejavniki, ki so imeli različno močne vplive v različnih obdobjih. Posebno pozornost smo namenili vplivu kadrovske sestave na oblikovanje programov, saj se je pokazalo, da je stopnja izobrazbe stalno zaposlenih strokovnih delavcev tesno povezana z usposobljenostjo in zmožnostjo ljudskih in delavskih univerz za izdelavo lastnih programov na osnovi izobraževalnih potreb iz okolice.

V prvem delu raziskovalne naloge z naslovom »Razvoj ljudskih in delavskih univerz« smo videli, da se je največja sprememba v razvoju ljudskih in delavskih univerz dogodila leta 1959, s preobrazbo amatersko organiziranih ljudskih univerz v poklicne ustanove za izobraževanje odraslih in s preimenovanjem v delavske univerze.

Šele v tem obdobju so dobile ljudske in delavske univerze poklicno osebje, predvsem zato, ker so želeli ustanovitelji novih ustanov zagotoviti načrtnost in sistematičnost izobraževalne dejavnosti. Zaradi nove vloge delavskih in ljudskih univerz se je v tem času precej spremenila tudi programska usmerjenost novih ustanov.

Ob iskanju razlik med tema obdobjema pa je še večji izziv iskanje podobnosti oziroma vprašanje, kakšne so bile možnosti za določeno avtonomijo ljudskih in delavskih univerz in za sledenje neki lastni programski usmerjenosti.

Na to vprašanje bomo poskušali odgovoriti s pregledom in primerjanjem programov ljudskih univerz po okrajih in občinah in skozi spremljanje dejavnosti posameznih ljudskih in delavskih univerz v daljšem časovnem obdobju.

Programska usmerjenost ljudskih univerz do leta 1959

Za prvo desetletje po vojni ni na voljo statističnih podatkov o programski zasnovi ljudskih univerz, vendar lahko iz drugih virov izvemo, da je osnovno dejavnost amaterskih ljudskih univerz predstavljalo prirejanje poljudnoznanstvenih predavanj in jezikovnih tečajev.

Ivan Andolšek je programsko usmerjenost ljudskih univerz predstavil s sledečimi besedami: »Nekako do leta 1954 so imele ljudske univerze takle vzgojno-izobraževalni program: prirejale so občasna zanimiva predavanja z najrazličnejših področij, organizirale analfabetske in jezikovne tečaje ter pripravljale tečaje za izpite na osnovnih šolah in bivših nižjih gimnazijah, prirejale kino in televizijske predstave in organizirale proslave ob državnih praznikih. To je bilo njihovo množično vzgojno-izobraževalno delo.«¹

V kmetijskih središčih so se ljudske univerze usmerile bolj na izobraževanje kmečkega prebivalstva in so npr. organizirale traktorske in gospodinjske tečaje ter tečaje za vzgojo v družinah.

Za družbenopolitično vzgojo so skrbele politične organizacije same, za splošno in strokovno izobraževanje pa posebne v ta namen ustanovljene večerne šole za odrasle.²

Čeprav so v Sloveniji precej zaostajali z ustanovitvijo delavskih univerz za ostalimi jugoslovanskimi republikami, so podobni družbeni dejavniki, ki so vplivali na njihov nastanek (npr. razvijanje industrijske proizvodnje, socialistične demokracije z delavskim in družbenim upravljanjem...), vplivali tudi na vlogo ljudskih univerz po letu 1952. Delovanje ljudskih univerz se vse bolj sistemizira, svoje mesto v programskem sklopu pa dobijo tudi »gospodarsko družbene«³ vsebine.

Po letu 1952 se začne, kot pravi Andolšek »Doba sistematične graditve andragoške prakse in teorije«⁴, kar se odraža v spoznanju, da se mora izobraževanje odraslih razlikovati od izobraževanja v rednih šolah po vsebini, organizaciji pouka in po metodah. Zahteve po sodobnejšem in ustrežnejšem sistemu za izobraževanje odraslih so prišle do izraza v reorganizaciji ljudskoprosvetne dejavnosti. Do leta 1955 so ljudske univerze delovale pod okriljem Ljudske prosvete Slovenije, po tem letu njihovo dejavnost do leta 1959 prevzame Zveza Svobod in prosvetnih društev, nato pa preidejo pod novo ustanovljeno Zvezo delavskih in ljudskih univerz.

Posredni statistični podatki o vsebinski raznolikosti predavanj in tečajev so dostopni za obdobje od 1952 do 1954. Iz prvega celovitejšega statističnega pregleda⁵ lahko izvemo, da so bila v tem obdobju med predavanji najbolj obiskovana znanstvena in

¹ Andolšek, I., Izobraževanje odraslih, Izbrana poglavja iz pedagogike. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1964, str. 191.

² Deset let delavskih univerz na Slovenskem, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1969, str. 11.

³ Izraz »Gospodarsko družbene« vsebine smo vzeli iz Statističnega pregleda, kjer pa niso bolj podrobno definirane.

⁴ Andolšek, I., Izobraževanje odraslih, Izbrana poglavja iz pedagogike. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1964, str. 200.

⁵ Statistični pregled desetletnega razvoja LR Slovenije, Kulturno-prosvetna dejavnost 1945-1955, Ljubljana 1957.

poučna⁶ ter gospodarsko družbena predavanja, sledila pa so jim zdravstvena predavanja.

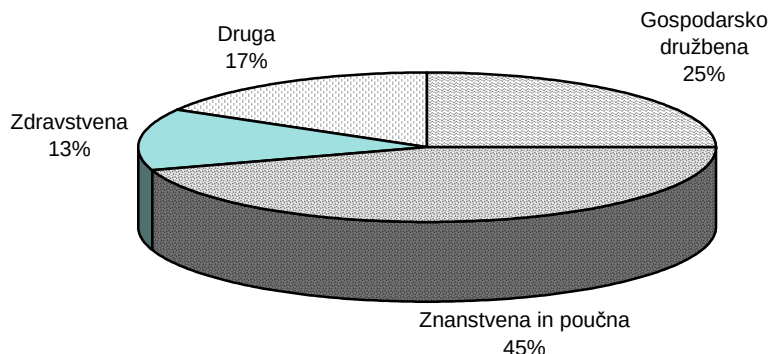
Tabela 1: Vrste predavanj od 1952 do 1954 glede na udeležbo

	1952	1953	1954
Gospodarsko družbena	18,1%	17,6%	28,5%
Znanstvena in poučna	27,4%	19%	40,5%
Zdravstvena	15,4%	11,5%	16,4%
Druga	39,1%	51,9%	14,6%

Z letom 1954 je Zavod za statistiko začel bolj podrobno in vsebinsko predstavljati dejavnost ljudskih univerz. V tem letu je delovalo 176 ljudskih univerz, vendar je bilo le 28 samostojnih, ostale pa so bile organizirane v sklopu kulturno umetniških društev (KUD). V samostojnih ljudskih univerzah so izvedli **785 predavanj** (med temi prevladujejo znanstvena in poučna) in **151 tečajev** (od teh je bilo kar 83.42% jezikovnih).

Graf št. 1

Vrste predavanj v samostojnih ljudskih univerzah 1954

Poleg jezikovnih tečajev so samostojne ljudske univerze prirejale še tečaje za pouk različnih predmetov, kot so npr. matematika, fizika, strojepisje, stenografija, knjigovodstvo itd. Nekatere ljudske univerze (npr. ljubljanska LU) pa so organizirale tudi poljudnoznanstvene, zdravstvene, vzgojne...tečaje oziroma seminarje. Med najbolj znanimi je bil cikel predavanj imenovan »Šola za starše« ki se je ohranil tudi v kasnejših letih.⁷

V 148 ljudskih univerzah, ki so delovale v okviru kulturno-umetniških in kulturno prosvetnih društev so izvedli **958 predavanj**. Prevladovala so znanstvena in poučna predavanja (36.95%), vendar ne s tolikšno prednostjo kot v samostojnih ljudskih

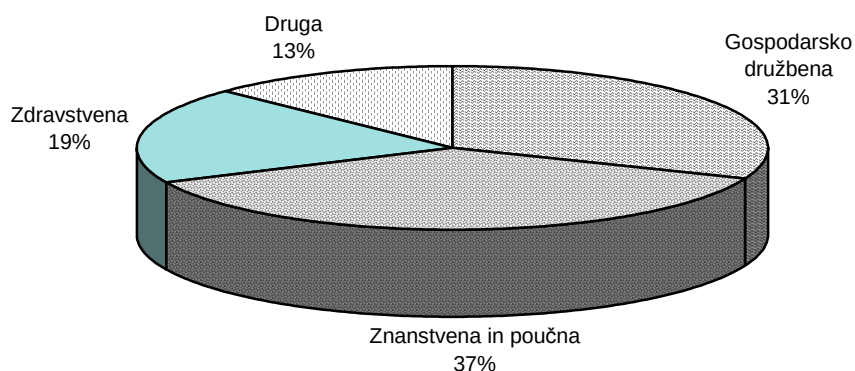
⁶ V Statističnem pregledu ni navedeno, kaj sodi pod kategorijo »znanstveno-poučnih predavanj«.

⁷ Ibid. str. 14.

univerzah, saj so izvedli tudi precej gospodarsko družbenih predavanj (31,21%) in nekoliko manj zdravstvenih predavanj. Ljudske univerze v okviru društev, za razliko od samostojnih ljudskih univerz, niso organizirale tečajev.

Graf št. 2

Vrste predavanj v ljudskih univerzah v okviru društev 1954

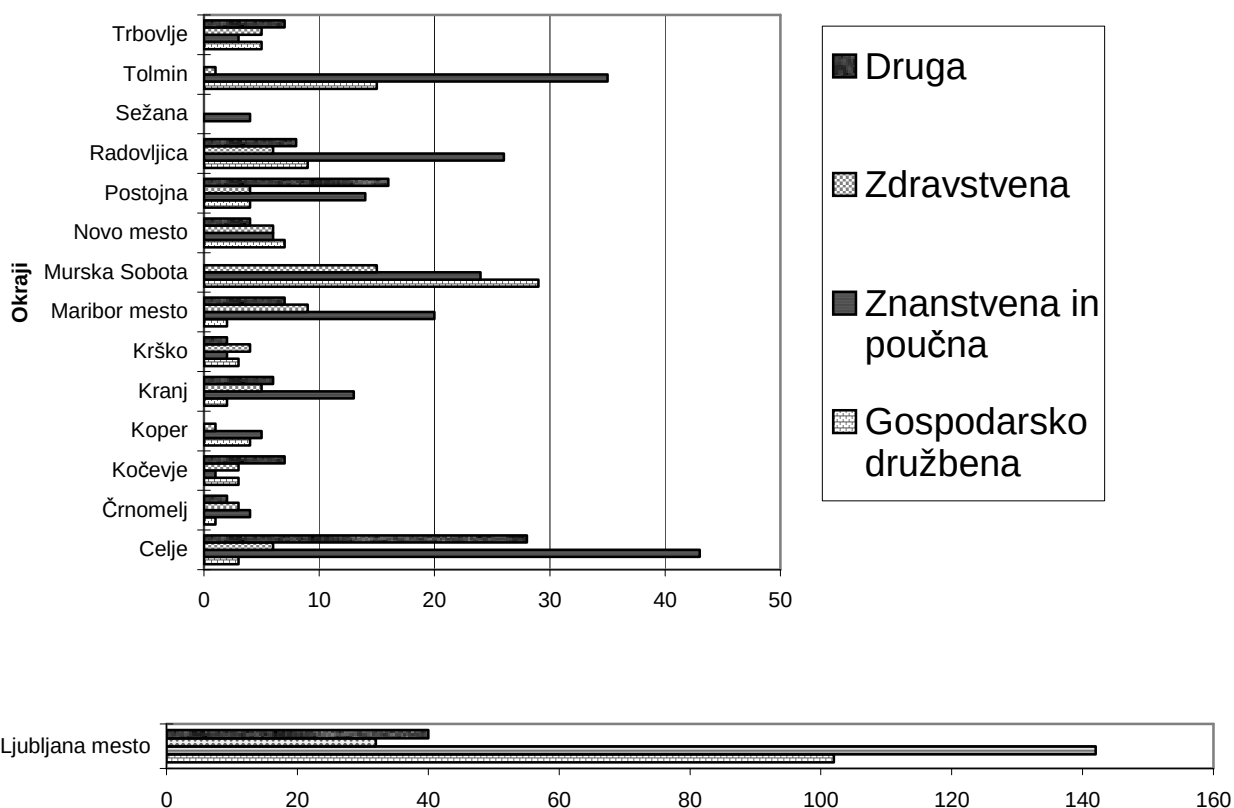

Iz razpredelnice in grafov⁸, ki kažejo razpršitev predavanj po okrajih (glej graf št. 3) lahko vidimo, da je bila programska usmeritev v samostojnih ljudskih univerzah precej podobna, saj skoraj povsod prevladujejo znanstveno poučna in nekoliko manj gospodarsko družbena predavanja. Nekoliko izstopata le kočevski okraj, kjer so imeli od štirinajstih predavanj le eno znanstveno poučno in sežanski okraj, kjer so bila vsa štiri predavanja znanstveno poučna, vendar bi zaradi tako majhnih števil težko naredili kakšne zaključke. Iz statističnih podatkov za leto 1955 lahko razberemo, da v kočevskem okraju prevladujejo gospodarsko družbena (42%) medtem ko je znanstveno poučnih tudi v tem letu bolj malo (10%).

⁸ V grafičnih prikazih, ki prikazujejo stanje po okrajih, se zaradi sprememb družbene in politične ureditve, razlikuje število navedenih okrajev. Leta 1954 je bilo v Sloveniji 19 okrajev in dve mesti. V grafu št. 3 prikazujemo le podatke za 13 okrajev in dve mesti, ker so le tam delovale samostojne ljudske univerze. V grafu št. 4 so podatki za vse okraje, ker so bile tam tudi ljudske univerze v okviru KUD. Leta 1956 je politično-teritorialna situacija zopet drugačna, saj je skupno število vseh okrajev le še 11, s tem številom pa se ujemajo tudi podatki o ljudskih univerzah, ki so prikazani v grafu št. 10 in 11.

Graf št. 3

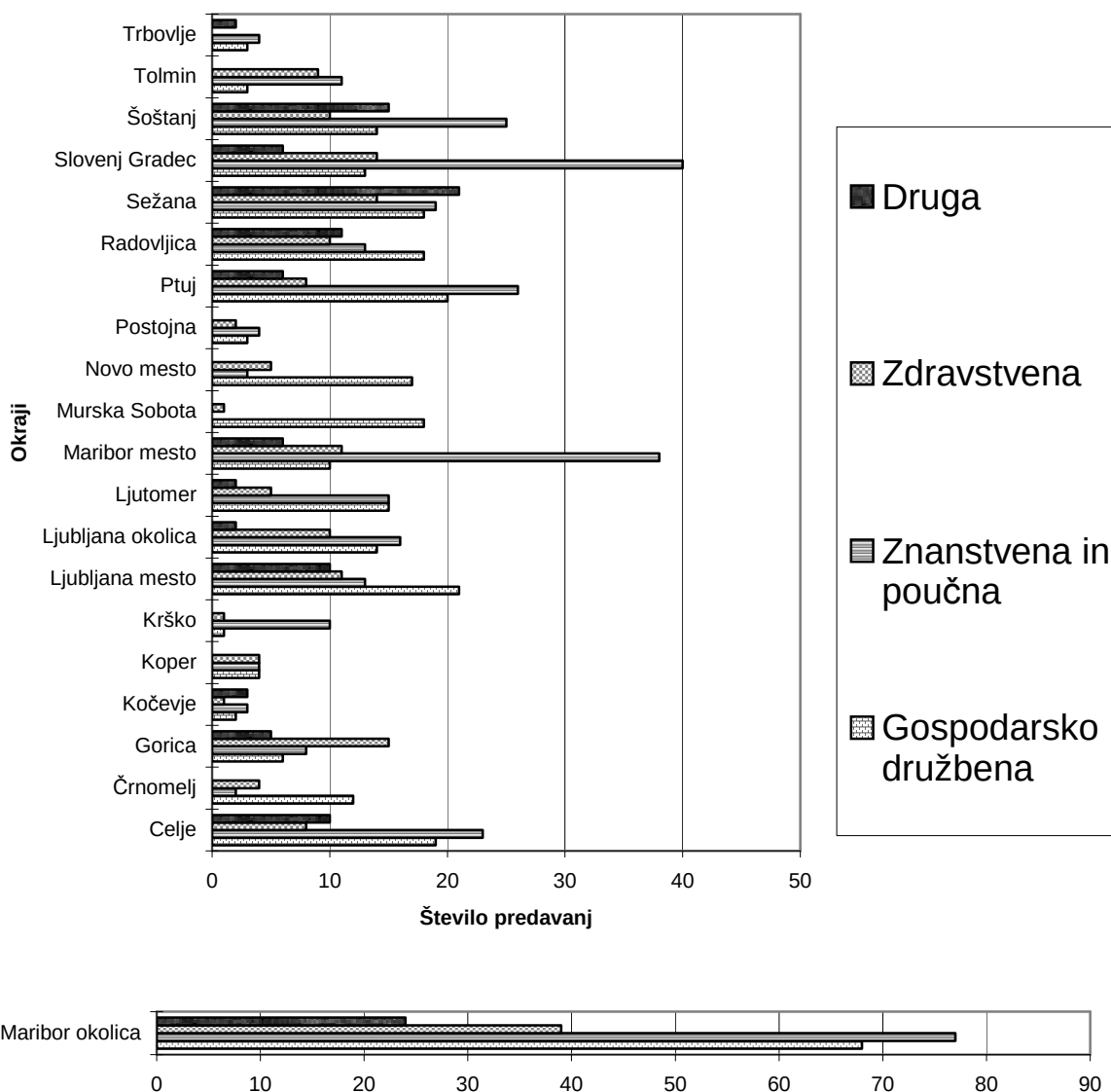
Vrste predavanj v samostojnih ljudskih univerzah po okrajih 1954

V ljudskih univerzah, ki so delovale v okviru društev (glej graf št. 4) na podoben način izstopa mursko-soboški okraj, kjer so bila v veliki večini gospodarsko družbena predavanja in ni bilo niti enega, ki bi bil znanstveno poučen, ter črnomaljski okraj, kjer so znanstveno poučna predavanja v manjšini, tudi na račun gospodarsko družbenih predavanj. Družbeno gospodarska predavanja so bila v prednosti pred poučno znanstvenimi še v sledečih okoliših: ljubljanskem (mesto), novomeškem, in radovljiškem. Nasprotno pa so se ljudske univerze v krškem okraju osredotočile predvsem na znanstveno poučna predavanja (10 predavanj) in skoraj povsem zapostavila vsa druga področja. Goriški okraj izstopa po prevladujočem deležu zdravstvenih predavanj (44%), vendar pa se v letu 1955 tako visok delež zniža na približno 27%, poveča pa se delež poučnih predavanj (36%).

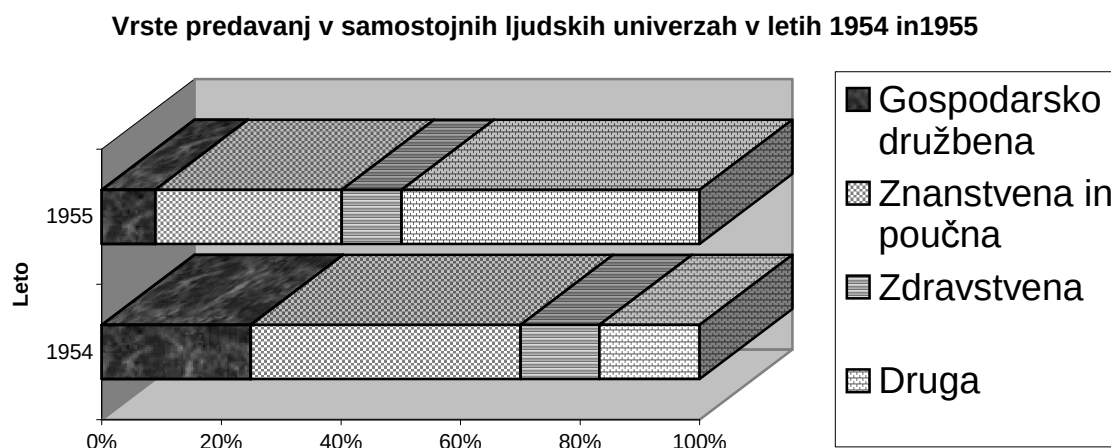
Graf št. 4

Vrste predavanj v ljudskih univerzah v okviru KUD po okrajih 1954

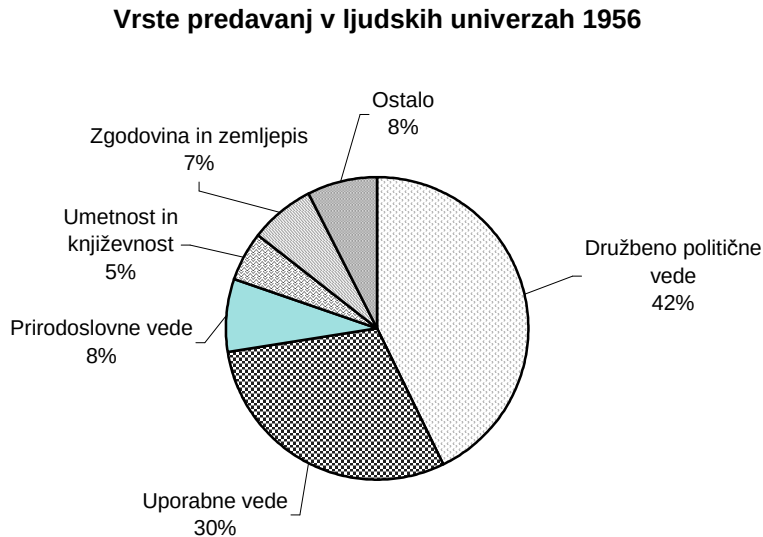
Iz primerjave vrst predavanj v samostojnih ljudskih univerzah za leti 1954 in 1955 (glej graf št. 5) lahko opazimo, da se je povečal delež predavanj, ki sodijo v kategorijo »drugo«, znižal pa se je delež vseh prej omenjenih vrst predavanj.

Graf št. 5

Morda je bil ta visok delež uvrščenih v »drugo« tudi povod, da je zavod za statistiko od leta 1956 uvedel novo, podrobnejšo klasifikacijo vsebin predavanj. Zaradi dokaj velikih razlik v razvrščanju vsebine predavanj je primerjava s preteklim obdobjem težja. Opazimo lahko le, da se je v tem obdobju precej povečal delež družbeno političnih predavanj (glej graf št. 6), ostala predavanja, ki so razvrščena po različnih kriterijih (glede na uporabo in vsebino) pa skupaj predstavljajo še vedno prevladujoč delež.

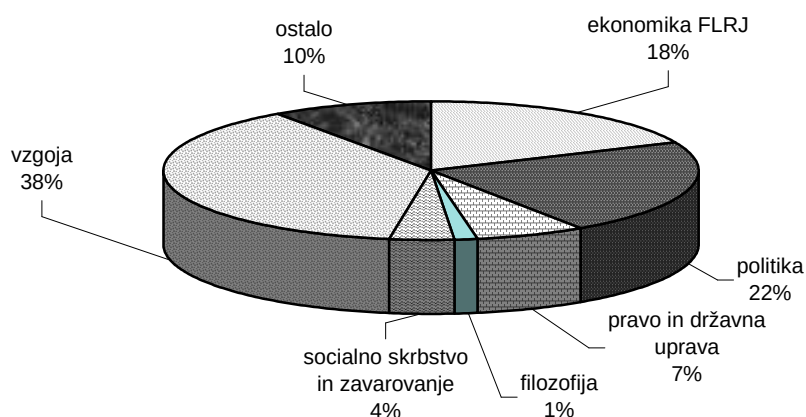
Graf št. 6

Iz podrobnejšega pregleda družbenopolitičnega sklopa (glej graf št. 7) vidimo, da so te vsebine dokaj raznovrstne, saj združujejo precej različna področja (npr. vzgoja, ekonomika, filozofija). Lahko ugibamo, da je vzrok za to v njihovi ideološki usmerjenosti, ki daje pečat in ime temu sklopu.

Graf št. 7

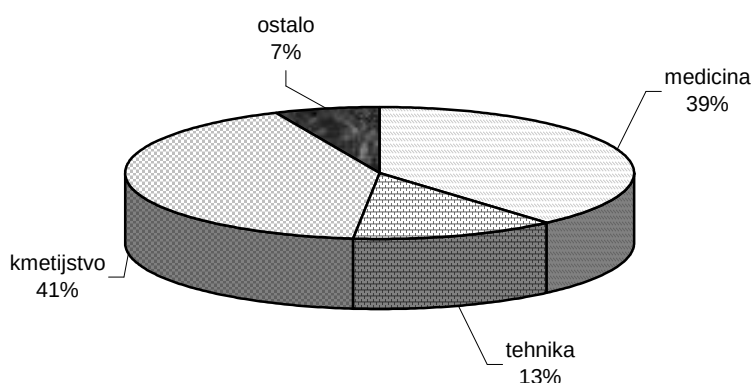
Vsebine v sklopu družbeno političnih ved 1956

V sklopu uporabnih ved (glej graf št. 8) najdemo tista področja, ki so se verjetno bolj povezovala s sfero dela, zato bi morda lahko v njih videli predhodnico strokovnega izobraževanja. Tovrstne interpretacije pa so zaradi pomanjkanja dodatnih virov nezanesljive.

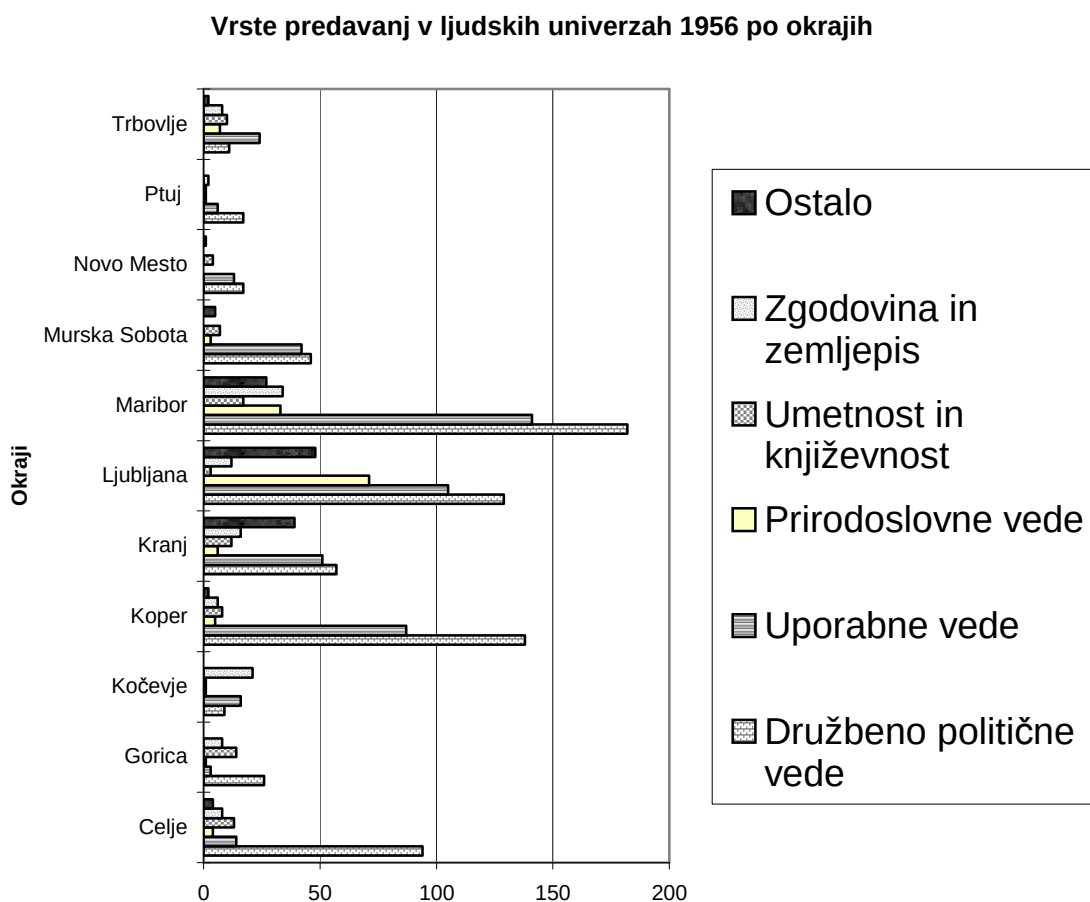
Graf št. 8

Vsebine v sklopu uporabnih ved za leto 1956

Iz pregleda predavanj po okrajih (glej graf št. 9) lahko vidimo, da nekoliko izstopa Kočevje z dokaj visokim deležem predavanj iz zgodovine in zemljepisa, drugače pa družbeno politične in uporabne vede prevladujejo v vseh okrajih.

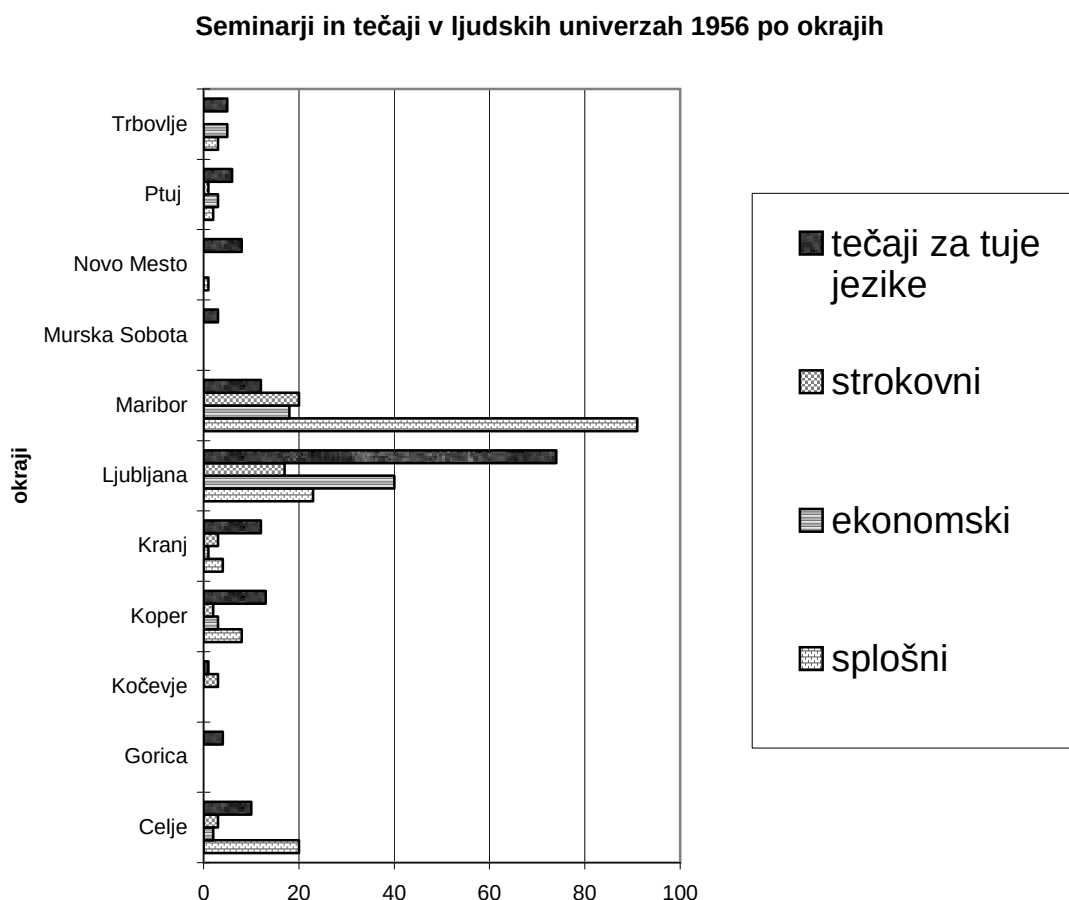
Graf št. 9

Iz statističnih podatkov, ki kažejo vsebinsko usmerjenost tečajev in seminarjev po okrajih v letu 1956 (glej graf št. 10), lahko vidimo, da je prihajalo do večjih razlik kot pri predavanjih.

V nekaterih okrajih so se npr. usmerili predvsem v organizacijo jezikovnih tečajev (npr. Murska Sobota, Gorica, Ptuj in Novo Mesto), v Kočevju so prevladovali strokovni seminarji in tečaji, v ostalih pa so bile najbolj zastopane splošne vsebine.

Graf št. 10

Iz programa predavanj, tečajev in šol za šolsko leto 1956/1957, ki ga je izdal Svet svobod in prosvetnih društev okraja Ljubljana lahko dobimo vpogled v predavanja, ki jih je ljudska univerza v tem letu pripravila v ljubljanskem okraju.

Sestavljavci programa so napisali, da je ljudska univerza to šolsko leto posvetila posebno pozornost **gospodarskim vprašanjem**, kar so utemeljili s sledečimi besedami: »Interes za gospodarska vprašanja je narasel v zvezi z uvedbo novega gospodarskega usmerjevanja, s stabilizacijo tržišča, z novo ureditvijo sistema nagrajevanja itd. S temi ukrepi, kakor tudi s pojmi gospodarskega kriminala in navadnega kriminala v gospodarstvu, se je pojavila povečana potreba po smotrnem tolmačenju problemov s tega področja in zahteva po dvigu socialistične družbene zavesti⁹.«

V družbeno gospodarskem sklopu so pripravili programa Osnovni pojmi narodnega gospodarstva (sestavljala so ga predavanja s temami kot so npr. blagovno denarni odnosi, država v prehodnem obdobju, stabilizacija tržišča...) in Ekonomika in organizacija podjetja. Poleg teh so pripravili tudi seminarje za organe samoupravljanja in družbenega upravljanja. Ljudska univerza je sama pripravila ustrezne programe, usposabljala predavateljski kader in skrbela za vključevanje čim širšega števila članov delavskih svetov in upravnih odborov ter članov šolskih

⁹ Program predavanj, tečajev in šol za leto 1956 - 1957, Svet svobod in prosvetnih društev, Ljubljana 1957, str. 5.

odborov, potrošniških svetov, organov družbenega upravljanja na področju zdravstva in socialnega zavarovanja itd. Poleg teh predavanj je ljudska univerza v ljubljanskem okraju v letu 1956-57 pripravila tudi dopisne tečaje iz sledečih tem: osnove gospodarskega poslovanja, osnove knjigovodstva, višja stopnja knjigovodstva, korespondenca v tujih jezikih in dopisni ekonomski tečaj, ki je omogočal pridobitev srednje strokovne izobrazbe.

Pomen **naravoslovnih vsebin** so sestavljavci programa opredelili takole: »Dognanja iz naravoslovnih področji so izhodišča vsem strokam in panogam tehnike, zdravstva, industrije, kmetijstva itd. Mnoga med temi dognanji pa tvorijo tudi znanstveno podlago materialističnemu svetovnemu nazoru in ravno zaradi teh dognanj so nekdanji idealistični pogledi izgubili znanstven pomen in s tem tudi vpliv na ljudske množice.«¹⁰

V okviru naravoslovnega sklopa so v ljudski univerzi pripravili tečaja »Priroda in človek«, ki so ga sestavljali trije ciklusi predavanj (Materija in njene spremembe, Življenje in človek in Vesoljstvo in zemlja) in »Atomi in atomska energija« ter 17 posameznih predavanj z naslovi kot so npr. Nastanek živih bitij, Beljakovine kot nosilci življenja, Izvor in razvoj človeka, Polet v vesoljstvo, Mars je letos v žarišču pozornosti...

Predavanja po obljubah sestavljavcev programov še zdaleč niso bila suhoparna, saj so jih spremljala ponazorila (projekcije, poizkusi, modeli in preparati) nekatere pa tudi ogledi in astronomski večeri z uporabo velikega daljnogleda.

Ljudska univerza v ljubljanskem okraju je v svoj program vključila tudi 43 predavanj o **sodobnih mednarodnih političnih dogajanjih in opisu dežel in ljudstev** (za ponazoritev tega sklopa navajamo nekaj naslovov: Sovjetska zveza v luči novih dogajanj, Vtisi iz Francije, Črna Afrika in njeni prebivalci (glasba), Značilnosti strankarskih bojev v stari Jugoslaviji, Slovenija v barvah, Potovanje po ZDA, Pigmejci - najmanjši ljudje na svetu (glasba), Organizacija združenih narodov, Nastanek krščanske religije in katoliške cerkve...), utemeljenost tega sklopa pa ponazarja sledeč odstavek: »Za pravilno razumevanje in ustrezno tolmačenje svetovnih dogodkov in sodobnih mednarodnih političnih dogajanj je treba nujno poznati posebnosti tujih dežel in značilnosti njenih prebivalcev. Poznati je treba načela, za katera so se bojevali napredni ljudje v vseh obdobjih zgodovine, ki so temeljila na potrebah in težnjah razvijajoče se človeške družbe«.¹¹

V sklopu **kulture in umetnosti** so se snovalci programa osredotočili na ciklus predavanj o renesansi, za katero so menili, da »... predstavlja dobesedno kulturno in humanistično osvoboditev človeškega duha.« In da je »... postavila idejne in materialne osnove za ves kasnejši napredek človeštva.«¹²

Na področju **tehnike** (ta sklop ponazarjajo sledeči naslovi: Naše hidrocentrale, Električna medicina, Televizija, Barvna fotografija, Plovna sredstva, Razvoj filma...) so se osredotočili na »... tehnično uporabo pomembnih naravoslovnih iznajdb in

¹⁰ Ibid. str. 11.

¹¹ Ibid. str. 16.

¹² Ibid. str. 18.

odkritij zlasti z onih tehničnih področij, ki so bila pri nas uvedena v zadnjem času, ne da bi zanemarjala tudi druga aktualna vprašanja industrije, energetike in prometa.«¹³

V sklopu **kmetijstva** so snovalci programa opozorili, da: »Ni dovolj, če seznanimo poslušalce samo s tehničnimi in strokovnimi vprašanji, ki so pomembna za sodobni razvoj kmetijstva. Zato je potrebno, da se seznanimo s socialističnim razvijanjem kmetijstva pri nas in s kmetijsko proizvodnjo drugih dežel, ki je ponekod dosegla višjo stopnjo.« Poleg posameznih predavanj so pripravili tudi cikle predavanj s področja kmetijstva (npr. iz živinoreje, poljedelstva, čebelarstva...).

Z vključitvijo področja **zdravstva** v program Ljudske univerze, so želeli: »...doseči, da bodo ljudske množice še bolj intenzivno sodelovale pri reševanju aktualnih zdravstvenih vprašanj naše zdravstvene službe«. Pripravili so tri cikle predavanj (o zdravju otroka, ženske in o duševnosti) ter posamezna predavanja (npr. Kako ostanem živčno zdrav, Vpliv stanovanja na zdravje človeka, Bolezni srca in ožilja, Zdravo potomstvo, O spolnih boleznih...). Novost v obravnavanem letu (1956-57) pa je bila uvedba predavanj, ki so obravnavala posebno zdravstveno problematiko določenega kraja.

V okviru tematskega sklopa **Družina in otrok** je Ljudska univerza tudi v tem letu pripravila že dokaj uveljavljen program »Šole za starše«, ki so ga sestavljala posamezna predavanja (z naslovi kot npr. Družina in ljudska skupnost, Prehrana otroka v družini, Kako si otrok pridobiva znanje, Psihični razvoj mladostnika, Pravni odnosi med starši in otroci...) in dva ciklusa predavanj, kjer so ločili področje otroka in mladostnika.

Pri pripravi programa iz področja **doma in gospodinjstva** je Ljudska univerza sodelovala s Centralnim zavodom za napredek gospodinjstva. Pripravila je štiri cikle predavanj.

Poleg predavanj je program Ljudske univerze iz ljubljanskega okraja obsegal tudi **tečaje tujih jezikov** (za angleščino, češčino, francoščino, italijanščino, nemščino in ruščino) in **kinematografsko dejavnost**, ki so jo spremljala tudi predavanja iz področja sedme umetnosti (npr. O idejnosti zahodnega filma, Umetnost kamere, Ples v filmu, Mojstri risane in lutkovnega filma, Pota sovjetskega filma, O ameriškemu filmu, Francoska filmska avantgarda...).

Pri nekaterih sklopih smo že omenili, da so predavanja spremljala različna ponazorila, poizkusi...vendar po zagotovilih sestavljavcev programov to niso bile izjeme, pač pa bolj pravilo. V uvodu so namreč s sledečimi besedami izrazili zavzetost za didaktično pestrost predavanj in tečajev: »Vsa predavanja bodo na osnovi dosedanjih izkušenj in na osnovi anketnih odgovorov samih poslušalcev kar najbolj poljudna in razumljiva, čimbolj življenjska in nazorna. Zato bo Ljudska univerza skrbela za čim kvalitetnejše predavatelje, ki bodo predavano stvarino podajali res poljudno in znanstveno. Predavanja bodo spremljana s skioptičnimi¹⁴ slikami in

¹³ Ibid. str. 19.

¹⁴ Ker v sodobnem času marsikdo ne ve več, kaj so bile »skioptične slike«, navajamo definicijo iz Verbinčevega Slovarja tujk, ki za skipotikom pravi, da je to projekcijska priprava za prikazovanje povečanih slik na platnu (opomba avtorjev poročila).

deloma filmi, pri določenih predavanjih pa bodo predvajani različni poizkusi. Nekatera predavanja pa bodo celo prirejena tudi z zvočnimi posnetki in glasbenimi nastopi.«¹⁵

Ljudska univerza Ljubljana je bila v tem času po besedah Iva Tavčarja¹⁶ najbolj razvita, saj je že leta 1957 postala samostojna ustanova s poklicnim kadrom in s stalnimi viri dohodkov. Ne moremo sklepati, da bi bila izobraževalna dejavnost v ostalih ljudskih univerzah tudi na tako visokem nivoju. Na podlagi statističnih podatkov, ki smo jih predstavili za to obdobje, pa lahko vidimo, da je bila programska zasnova v večini ljudskih univerz podobna, zato sklepamo, da so tudi ostale ljudske univerze uporabljale podobne programe.

V programu Ljudske univerze Celje¹⁷ lahko najdemo dokaj podobne programe, vendar v manjšem obsegu. Napovedani naslovi predavanj oziroma ciklov predavanj so bili za leto 1958-59 naslednji: Iz zgodovine in razvoja KPJ, Iz zgodovine delavskih gibanj, Še iz zgodovine NOB, Aktualnosti doma in po svetu, Predavanja članov Društva pravnikov, Atomi in atomska doba, Iz sodobne tehnike, Iz prirodoslovja, Spoznavanje tujih dežel in ljudstev, Po naši lepi domovini, Zdravstvena predavanja, Vzgojna predavanja, Iz zvezdoslovja in Iz literature, umetnostne in lokalne zgodovine.

Tudi Ljudska univerza Celje je imela za popestritev predavanj na voljo vrsto diafilmov, izposojali pa so tudi priročno literaturo, diapojektorje in ostali material, ki so ga imeli na voljo.

Osebe v ljudskih univerzah do leta 1959

V povojnem obdobju so ljudske univerze delovale na amaterski ravni. Izjema je bila Ljudska univerza okraja Ljubljana, ki je že leta 1947 postala prva tovrstna izobraževalna ustanova s poklicnim kadrom. Na žalost pa v dostopnih virih nismo dobili podatkov o izobrazbeni strukturi osebja, ki je skrbelo za organizacijo predavanj.

Programska usmerjenost ljudskih in delavskih univerz od leta 1959 do 1969

Kot smo že omenili, se začne za ljudske univerze najbolj burno obdobje po letu 1957 oziroma ob koncu 50 let, z reorganizacijo in spreminjanjem ljudskih univerz v delavske univerze. Na žalost nimamo dovolj neposrednih in zanesljivih podatkov o obstoju določene kontinuitete (npr. v kadrih, prostorih...) med dotedanjimi ljudskimi univerzami in novoustanovljenimi delavskimi univerzami. Na primeru Ljudske univerze Ljubljana, ki se je leta 1957 odcepila od Sveta svobod in prosvetnih društev, se leta 1959 preimenovala v delavsko univerzo okraja Ljubljana in bila leta 1961 ukinjena, ker so delo nadaljevale leta 1959 ustanovljene občinske delavske univerze (npr. DU Boris Kidrič za občino Center, DU Cene Štupar za občino Bežigrad in DU Ljubljana Moste-Polje.) lahko vidimo, da tovrstni prehodi včasih niso bili le stvar preimenovanja, pač pa popolne reorganizacije. Iz publikacije Deset let delavskih

¹⁵ Program predavanj, tečajev in šol za leto 1956-1957, Svet svobod in prosvetnih društev, Ljubljana 1957, str. 4.

¹⁶ Tavčar, I.: Poročilo o vlogi in nalogah Zveze delavskih in ljudskih univerz Slovenije, V: Vestnik, Zveza delavskih in ljudskih univerz, leto 1960/št. 1, Ljubljana 1960, str. 6.«

¹⁷ Program Izobraževalne matice in Ljudske univerze pri Okrajnem svetu Svobod in prosvetnih društev -leto 1958-1959.

univerz na Slovenskem lahko razberemo le 11 krajev (Ajdovščina, Domžale, Jesenice, Koper, Ljubljana, Maribor, Radovljica, Sežana, Slovenj Gradec, Slovenske Konjice in Tolmin), kjer so delovale ljudske univerze, delavska društva in druge izobraževalne institucije, ki bi lahko bile predhodnice novih institucij.

Večina novoustanovljenih delavskih univerz je začejala delo popolnoma na novo, z drugače definirano vlogo in nalogami, s težnjo po profesionalizaciji izobraževanja odraslih in z novo programsko zasnovo.

S tem so se novo nastale delavske in ljudske univerze precej odmaknile od idejne zasnove danskih visokih ljudskih šol, ki si jih je zamislil F. Grundtvig in ki so po nekaterih avtorjih (npr. K. Ozvald, B. Hartman in J. Jug) vplivale tudi na zasnovo slovenskih ljudskih univerz v medvojnem obdobju.

Načelno razliko med amatersko organiziranimi ljudskimi univerzami in novimi poklicnimi ustanovami za izobraževanje odraslih najbolje ponazarjata definiciji iz statističnih pregledov iz leta 1954 in 1961. Definicija iz leta 1954 govori le o ljudskih univerzah in s poudarjanjem »izobraževanja članov« kaže na njen društveni značaj: »Ljudske univerze skrbijo za izobrazbo svojih članov oziroma obiskovalcev s prirejanjem raznih predavanj in tečajev«.¹⁸

Precej drugačna je definicija iz šolskega leta 1961/62, ki operira s popolnoma novimi termini, kot so »izobraževalna ustanova«, »izobraževanje odraslih« in ki kot svojo glavno dejavnost ne omenja več predavanj, pač pa seminarje in tečaje: »Delavske in ljudske univerze so izobraževalne ustanove, ki razširjajo in pospešujejo splošno in strokovno izobraževanje odraslih s seminarji, tečaji, javnimi predavanji in drugimi oblikami dela«.¹⁹

V novih ljudskih in delavskih univerzah so zaradi težnje po bolj sistematičnemu in profesionalnemu izobraževanju bolj spodbujali daljše in celovitejše programe, zato so dajali prednost tečajem in seminarjem ali pa vsaj ciklusom predavanj pred posameznimi predavanji. Navkljub tem želim pa je bil ta proces oziroma preusmeritev dejavnosti iz predavanj na tečaje v praksi veliko daljši in počasnejši, kot so si verjetno želeli ustanovitelji novih ljudskih in delavskih univerz. Iz statističnih podatkov, ki kažejo razmerje med predavanji in tečaji (glej Prilogo št. 1) vidimo, da se je šele v šolskem letu 1973/74 število tečajev povzpelo nad število predavanj.

Navkljub velikim organizacijskim spremembam in novim nalogam ljudskih in delavskih univerz, lahko v tem prehodnem obdobju sledimo neki programski kontinuiteti, saj tudi delavske univerze organizirajo npr. šolo za starše, jezikovne tečaje in ostale podobne tečaje, s to razliko, da je v vsebinskem pogledu večji poudarek na družbeno političnih vsebinah in ideologizaciji ostalih vsebin, v strokovnem pogledu pa se teži k večji profesionalizaciji pri pripravi programov in njihovi izvedbi. Kot ob vsakih velikih družbenih spremembah pa se dejavnost novih delavskih univerz ni mogla spremeniti kar čez noč in se popolnoma prilagoditi željam njihovih snovalcev in ustanoviteljev. Tako Ivo Tavčar za leto 1960 ugotavlja, da izobraževalno delo v večini delavskih in ljudskih univerz ne teče več nenačrtno, saj je

¹⁸ Statistični pregled desetletnega razvoja LR Slovenije, Kulturno-prosvetna dejavnost 1945-1955, Ljubljana 1957, str. 14.

¹⁹ Statistično gradivo SR Slovenije, Kulturno-umetniška dejavnost 1961, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1963, str. 3.

imelo 44 univerz že izdelane programe za to sezono, vendar pa jih je kljub temu 19 še vedno povsem na začetku. Pohvalno se mu zdi tudi, da družbena vzgoja in politično -ekonomsko izobraževanje prevladujeta v večini programov, saj meni, da bi morala to postati osnovna programska usmeritev novih ustanov. Glede poljudno znanstvenih programov pa pravi: »Saj so lani na ljudskih univerzah, a večina njih ni imela upravnih odborov, prevladovala poljudno znanstvena predavanja. Tudi letos so ta močno zastopana v programih, kar je prav, saj imajo krog poslušalcev, ki jih sicer redko srečavamo na drugih predavanjih. Na te lahko idejno vplivamo ravno skozi ta predavanja, če seveda smotrno izbiramo teme in če je predavatelju tudi jasen cilj, ki ga želimo doseči. 20 delavskih in ljudskih univerz ima tudi šole za starše.«²⁰

Najbolj se je povezanost s prejšnjimi ljudskimi univerzami kazala pri tistih ljudskih univerzah, ki so do leta 1964 še ohranila ta naziv, čeprav so se tudi nekatere novo nastale ustanove, predvsem na podeželju, poimenovala kot ljudske univerze. Iz statističnih podatkov za leto 1959 lahko iz primerjave vrste predavanj v ljudskih in delavskih univerzah (glej tabelo št. 2) navkljub mnogim podobnostim opazimo tudi zanimive razlike.

²⁰ Ibid. str. 16.

Tabela št. 2: Število javnih predavanj v delavskih in ljudskih univerzah leta 1959

	Delavske univerze	Ljudske univerze	Skupaj
Ideološko politična	851	80	931
Delavsko gibanje	177	23	200
Politična ekonomija in ekonomika FLRJ	375	52	427
Zunanja politika	150	44	194
Družbeni sistem FLRJ	794	109	903
Vzgoja	704	91	795
Zdravstvo	482	77	559
Tehnika	204	29	233
Kmetijstvo	795	244	1039
Naravoslovne vede	149	11	160
Umetnost in književnost	68	5	73
Zgodovina, zemljepis in potopisi	540	51	591
Praktično življenje	99	7	106
Ostalo	354	78	432
Skupaj	5742	901	6643

Opazimo lahko, da v delavskih univerzah prevladujejo družbenopolitična predavanja, v ljudskih univerzah pa je velik delež predavanj iz področja kmetijstva. To razliko lahko morda pojasnimo z dejstvom, da so se ljudske univerze ustanovljale bolj v krajih s podeželskim zaledjem (v Črnomlju, Gornji Radgoni, Lendavi, Ljutomeru, Murski Soboti, Piranu, Postojni in Trebnjem). Velik delež kmetijskih predavanj lahko zato pojasnimo s težnjo teh institucij, da se prilagajajo potrebam in željam iz okolja.

Iz statističnih podatkov o vrstah seminarjev in tečajev (glej Tabelo št. 3) pa iz primerjave med delavskimi in ljudskimi univerzami vidimo, da na tem področju ni večjih razlik, saj povsod prevladuje družbeno izobraževanje. Ta podatek ni presenetljiv, saj je bilo tako za delavske univerze, kot za ljudske univerze, ki so obdržale to ime le do prve polovice šestdesetih let, značilno, da sta na njih najbolj vplivali dve medsebojno povezani novosti - poudarek na družbeno političnemu izobraževanju in poudarjanje seminarjev in tečajev.

Tabela št. 3: Število seminarjev in tečajev v delavskih in ljudskih univerzah leta 1959

	Splošni	Družbeno ekonomski	Ideološko politični	Strokovni	Poljudnoznanstveni	Tečaji tujih jezikov	Skupaj
delavske	4	309	250	314	177	173	1227
ljudske	2	76	21	37	50	12	198
Skupaj	6	385	271	351	227	185	1425

Iz statističnih podatkov o razpršenosti predavanj po okrajih (glej tabelo št. 4) vidimo, da ima povsod največji delež sklop družbenopolitičnih ved. Predavanja o kmetijstvu zavzemajo največji delež v Novem mestu in Murski Soboti, v Kranju in Gorici pa preseneča nekoliko večji delež predavanj iz zgodovine, zemljepisa in potopisov.

Tabela št. 4: Javna predavanja po okrajih leta 1959

	Družbeno politične vede	Vzgoja	Zdravstvo	Tehnika	Kmetijstvo	Naravoslovne vede	Umetnost in književnost	Zgodovina, zemljepis in potopisi	Praktično življenje	Ostalo
Celje	413	150	62	7	77	10	5	15	18	11
Gorica	17	18	2	1	3			33		15
Koper	77	16	16	14	37	8	4	28	4	139
Kranj	90	87	47	7	18	19	16	135	24	25
Ljubljana	836	95	139	63	188	76	17	187	8	67
Maribor	416	135	128	103	124	46	22	88	22	91
Murska Sobota	51	7	19	3	18		1	2		
Novo Mesto	160	34	23	26	90	1	5	22	30	23
Skupaj	2060	542	436	224	555	160	70	510	106	371

Spomenka in Tine Hribar sta na podlagi intervjujev s predstavniki štirih ljudskih in delavskih univerz raziskala, kako so v začetku 60 let oblikovale programe in od katerih dejavnikov je bila odvisna sestava programov. Avtorja opozarjata, da je posploševanje na vse ljudske in delavske univerze zaradi tako majhnega vzorca tvegano, vendar pa sta na podlagi izčrpnih intervjujev vseeno ugotovila nekaj značilnosti pri oblikovanju programa. Na vprašanje o načinu sestave programa (ali je bil program kopiran po podobnem programu druge delavske/ljudske univerze, ali je izhajal iz potreb okolja, ali pa so bile morebiti akcije trenutnega značaja) so dobili mešane odgovore, kar kaže, da so bili upoštevani vsi trije načini. Ko sta nadalje raziskovala povezavo med programiranjem, lastnimi dohodki in številom strokovnih sodelavcev, sta ugotovila, da so med obravnavanimi institucijami precejšne razlike.

Avtorja ugotavljata, da se tiste ljudske in delavske univerze, kjer v programski zasnovi prevladuje splošno izobraževanje, bolj naslanjajo na interese okolja in ustvarijo kar precej lastnega prihodka (npr. Delavska univerza Škofja Loka si je v letu 1962 ustvarila 56% lastnega dohodka), nekatere se bolj naslanjajo na naročila družbeno političnih organizacij in posvečajo več pozornosti družbeni vzgoji, bolj malo pa je naročil iz gospodarskih organizacij.

Vzrok, da nekatere ljudske in delavske organizacije ne dobivajo veliko naročil iz gospodarskih organizacij, vidita avtorja v neosveščenosti gospodarskih organizacij o potrebah po različnih vrstah izobraževanja, delno pa v kvaliteti uslug, ki jih je določena ljudska/delavska univerza sposobna dati. Tiste delavske univerze, ki zaradi pomanjkanja strokovnega kadra niso izdelovale programov na podlagi analize problematike določenega področja, pač pa so enostavno prevzele program druge delavske /ljudske univerze, so težko pridobile zaupanje potencialnih naročnikov.

Programska usmerjenost, kvaliteta in kvantiteta programov so se v delavskih in ljudskih univerzah precej razlikovali, zato moramo biti previdni pri interpretaciji podatkov za celo Slovenijo. V večini primerov program ni bil sestavljen na osnovi nekih načelno enakih zahtev, pač pa so nanj vplivali različni dejavniki.

Avtorja, ki ju je v osnovi zanimala problematika umeščenosti delavskih in ljudskih univerz v kulturno življenje v skupnosti, sta na podlagi obravnavanih primerov odkrila,

da obstajajo zanimive izjeme od pravila, da je kulturno življenje v določenem kraju odvisno od razvitosti kraja. Tako sta za Delavsko univerzo Domžale, ki deluje v najrazvitejšem področju ugotovila, da je njena dejavnost (navkljub večjim dohodkom) precej manjša od delavske univerze Škofja Loka. Tovrstne razlike sta pojasnila s sledečimi besedami: »To dejstvo izhaja iz različnih izobraževalnih potreb v občinah; iz različno sposobnih sil, ki analizirajo (ali ne analizirajo) izobraževalne potrebe občanov, so pa nosilci kulturne politike, iz finančnih zmogljivosti in mreže delavskih/ljudskih univerz (tehnična in strokovna).«²¹

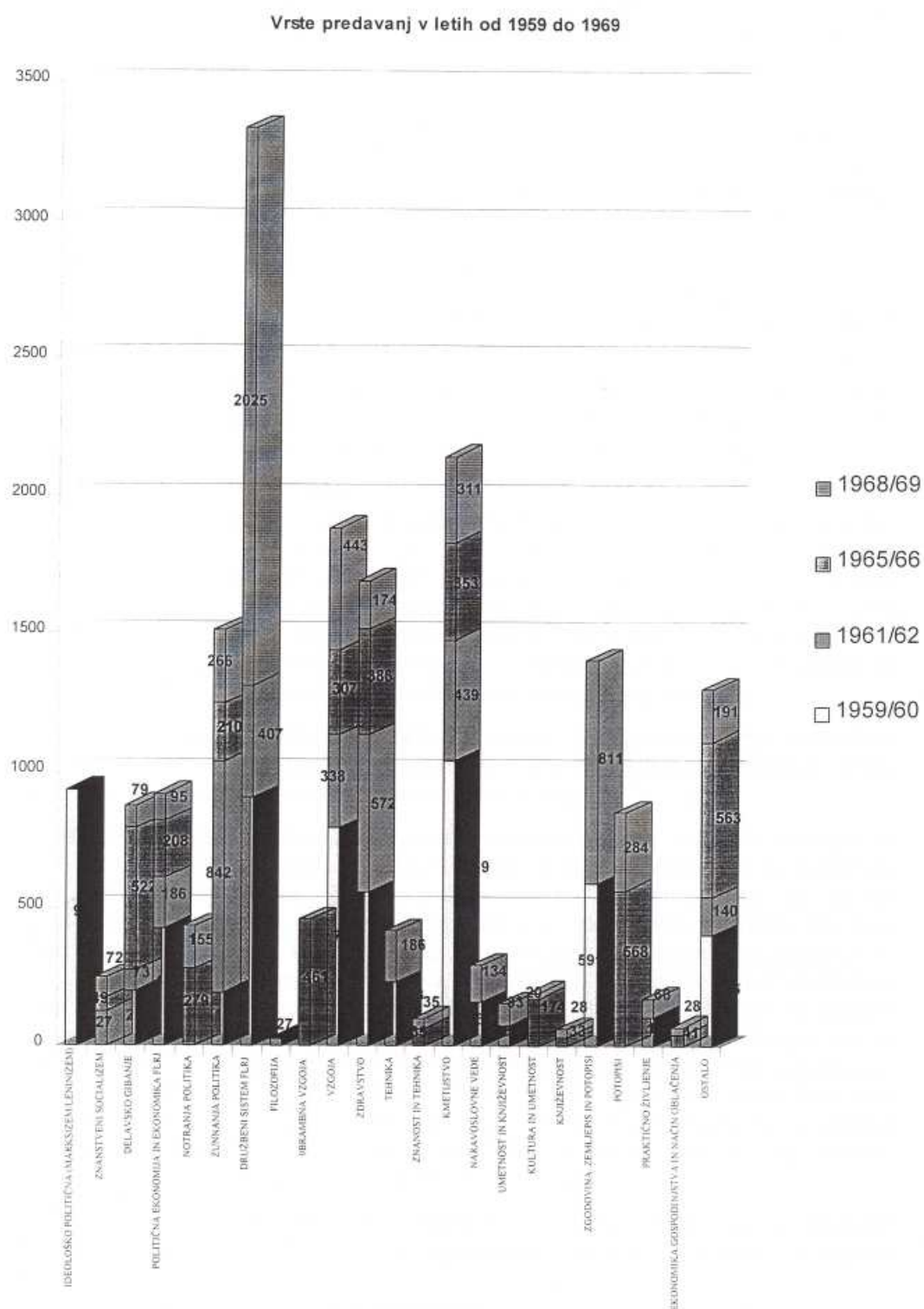
Kvalitete uslug delavskih in ljudskih univerz avtorja nista mogla ocenjevati, ker je bilo to tehnično neizvedljivo, vendar pa sta na podlagi dobljenih podatkov vseeno zaključila, da je v njihovi izobraževalni dejavnosti še vedno precej improvizacije in premalo sistematičnega dela.

Pri podrobnejši analizi programske usmerjenosti obravnavanih štirih delavskih in ljudskih univerz sta ugotovila, da je njihova osnovna dejavnost družbeno izobraževanje, medtem ko je zelo slabo razvita kulturno vzgojna dejavnost.

Za področje cele Slovenije lahko iz statističnih podatkov za to desetletje (glej graf št. 11) vidimo pri nekaterih vsebinah precejšen upad (npr. kmetijstvo in zdravstvo), pri nekaterih vsebinah število predavanj z velikimi razlikami niha (npr. predavanja iz delavskega gibanja in družbenega sistema), mnoge vsebine pa se v tem obdobju preimenujejo ali celo izginejo.

Iz grafa o seminarjih in tečajih (glej prilogo št. 3) lahko za obdobje od 1959 do 1969 leta vidimo, da se razmerje med političnim, družbenim, strokovnim in splošnim izobraževanjem ne spreminja zelo izrazito, oziroma da nekoliko narašča predvsem delež splošnega in strokovnega izobraževanja v drugi polovici šestdesetih let.

²¹ Hribar, S. in T.: Delavske univerze v komuni, Informativni bilten - Kultura v komuni, Inštitut za sociologijo in filozofijo Univerze v Ljubljani, št. 8, Ljubljana 1963, str. 146.

Graf št. 11

V publikaciji Deset let delavskih univerz so avtorji utemeljili delitev izobraževanja na strokovno, družbeno in splošno področje s težnjo po preglednosti izobraževalne dejavnosti, čeprav so se zavedali, da je ta delitev umetna in iz vsebinskih vidikov marsikdaj sporna.

Družbeno izobraževanje so opredelili s sledečimi besedami: »Družbeno izobraževanje zajema vse oblike načrtnega in sistematičnega družbenopolitičnega in ekonomskega izobraževanja ter usposabljanja odraslih za zavestno spremljanje družbenih procesov, za ustvarjalno sodelovanje pri napredku celotne družbe in njenih osnovnih enot.«²²

Kot glavno obliko družbenega izobraževanja so opredelili seminarje, ki so v tem desetletju (od 1959 do 1969 leta) trajali v povprečju po 28 ur in so vključevali po 31 oseb.

Vzroke za upadanje tega izobraževanja v drugi polovici 60 let so avtorji omenjene publikacije videli v različnih dejavnikih, kot so npr. uveljavljanje načela prostovoljnosti za vključevanje v izobraževanje tudi na tem področju in v pomanjkanju ustreznih vsebin in metod.

Družbeno izobraževanje so v glavnem naročale delovne in družbenopolitične organizacije. Število seminarjev za člane samoupravnih organov v delovnih organizacijah je v desetletnem obdobju dokaj nihalo (leta 1959 jih je bilo 359, leta 1964 kar 543, leta 1969 pa je njihovo število padlo na 223), podobno kot trend seminarjev za vodstva in članstvo družbenopolitičnih organizacij. Podobno usodo so doživele tudi večerne politične, mladinske in sindikalne šole, ki so bile najdaljša in najbolj temeljita oblika dopolnilnega družbenega izobraževanja odraslih.

Trend upadanja je ob koncu tega obdobja značilen tudi za predavanja (razen leta 1962/63, ko so bile pred sprejetjem ustave organizirane množične informativne akcije in nihanja števila ciklusov predavanj za obrambno vzgojo).

Drugačen trend je bil opazen pri **strokovnem izobraževanju**, ki je bil v tem času v porastu. V prvi polovici šestdesetih let je bilo težišče tega izobraževanja na tečajih za polkvalifikacijo, kvalifikacijo in visoko kvalifikacijo, v drugi polovici pa se to izobraževanje deli na dve kategoriji: na izobraževanje za potrebe delovnega mesta in dopolnilno izobraževanje, ki ga zahtevajo zakonski predpisi. Slednje izobraževanje, ki so ga sestavljali predvsem tečaji civilne zaščite, higienskega minimuma in varstva pri delu, je bilo v drugi polovici šestdesetih let v strmem porastu, saj se je število tečajev od leta 1963 do 1968 za približno pet krat povečalo. Poleg omenjenih tečajev je v ta sklop sodilo tudi »izobraževanje kmetijskih proizvajalcev«, vendar, kot ugotavljajo avtorji omenjene publikacije, to področje zaradi pomanjkanja in nestalnosti družbenih sredstev ni doživelo večjega razmaha. V zadnjih petih letih obravnavanega obdobja (šestdesetih let) so izvedli od 30 do 90 daljših tečajev oziroma krajših neverificiranih šol, ki jih je vneto obiskovala zlasti mladina.

Splošno izobraževanje v delavskih univerzah se je večinoma naslanjalo na interese posameznikov, ki so bili tudi naročniki tega izobraževanja, zato so avtorji publikacije »Deset let delavskih univerz na Slovenskem« menili, da je razveseljiv porast tega

²² Deset let delavskih univerz na Slovenskem, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1969, str. 25.

izobraževanja. S tega področja so delavske in ljudske univerze priredile 8073 tečajev in seminarjev, ki so povprečno trajali 55 ur, skupine pa so štejele v povprečju 37 oseb.

Od leta 1959 do 1969 je število seminarjev in tečajev enakomerno naraščalo (leta 1959 jih je bilo 418, leta 1969 pa že 1081), medtem ko je število predavanj v tem desetletju zelo upadlo. Delavske univerze so navkljub temu padcu izvedle na področju splošnega izobraževanja več predavanj (nad 1000) kot tečajev. Tovrstna predavanja so bila popularna predvsem na podeželju, saj so ponekod predstavljala edino obliko organiziranega izobraževanja odraslih.

Področje splošnega izobraževanja je obsegalo zelo različne oblike in programe. Med bolj znanimi so bile »šole za starše«, ki so jih ljudske in delavske univerze organizirale v sodelovanju s šolami, vrtci, in društvi prijateljev mladine. Ponavadi so organizirali na to temo predavanja ali cikle predavanj, včasih pa so organizirali tudi bolj poglobljeno izobraževanje v obliki seminarjev. Konec šestdesetih let so začeli upoštevati tudi spoznanja skupinske dinamike.

V »šolah za življenje«, ki so bile namenjene mladim, so predstavljali teme, ki niso imele prostora v programih rednih šol, kot so npr. spolna vzgoja in priprava za zakon in družino. Na to jedro pa so se navezovali tudi druge teme namenjene oblikovanju osebnosti in svetovnega nazora ter širši orientaciji mladine. Število šol za življenje je do prve polovice šestdesetih let naraščalo, nato pa je začelo upadati. Vzroke za to so avtorji omenjene publikacije iskali v pomanjkanju sredstev za to izobraževanje in dejstvu, da so mnoge šole začele vključevati tovrstne vsebine v svoje predmetnike.

V sodelovanju z rdečim križem so delavske in ljudske univerze izvedle letno v povprečju 30 seminarjev, ki so bili namenjeni »širši zdravstveni vzgoji mladine in odraslih«, ohranila pa so se tudi predavanja iz tega področja.

Najbolj strm porast v tem obdobju pa na področju splošnega izobraževanja beležijo jezikovni tečaji, kar avtorji omenjene publikacije pojasnjujejo z odprtostjo meja, razmahom turizma, povečanim mednarodnim sodelovanjem ipd.

Tečaji so v povprečju trajali okoli 80 ur. V šolskem letu 1968/69 so prevladovali tečaji nemščine (217), pred angleščino (127), italijanščino (65) in francoščino (27).

Na področje splošnega izobraževanja so sodili še gospodinjski, krojno-šiviljski, kozmetični tečaji in tečaji o sodobni opremljenosti stanovanja. Njihovo število se je od leta 1963/64, ko jih je bilo 35 povzpelo na 162 v letu 1967/68.

Pomembno dejavnost ljudskih in delavskih univerz je predstavljalo tudi **organiziranje šolanja ob delu**, na osnovnošolski in srednješolski stopnji, v sodelovanju z matičnimi šolami.

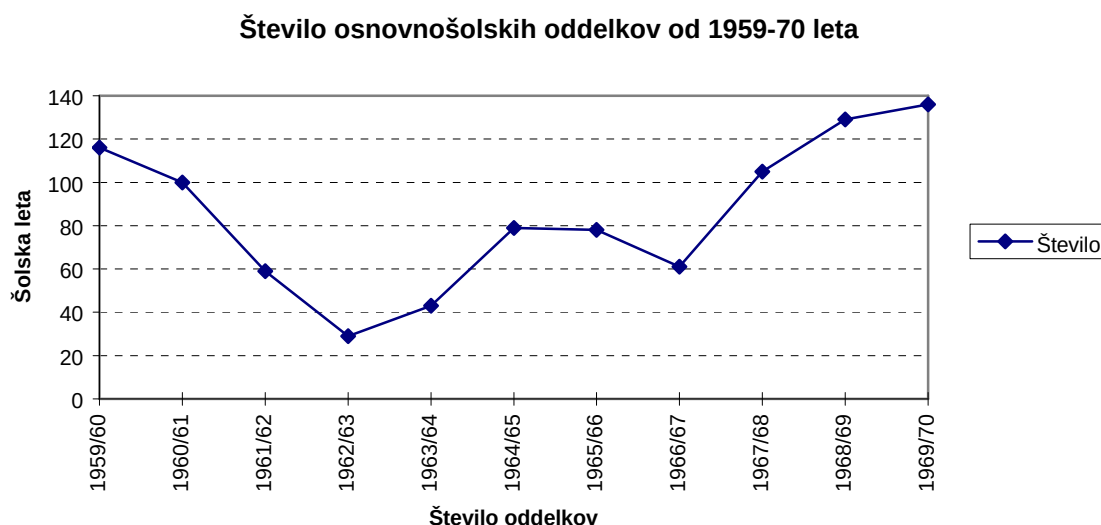
Do prve polovice šestdesetih let število **osnovnošolskih oddelkov** (glej graf št. 12) upada, kar je povezano z zmanjševanjem dotoka starejših, ki v preteklosti niso končali osnovne šole, v vmesnem obdobju število nekoliko niha, po tem obdobju pa začne število oddelkov zopet naraščati. Avtorji publikacije Deset let delavskih univerz na Slovenskem²³ menijo, da predvsem na račun mladine, ki ni redno končala osnovnega šolanja, avtorji publikacije Petnajst let delavskih univerz na Slovenskem²⁴

²³ Ibid., str. 39

²⁴ Petnajst let delavskih univerz na Slovenskem, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1974, str. 42.

pa porast konec sedemdesetih let pripisujejo spoznanju, da je vsako nadaljnje splošno in poklicno usposabljanje pogojeno z uspešno končanim 8 letnim šolanjem.

Graf št. 12

Že v tem času se začne pri delavskih univerzah razvijati težnja po uvajanju odraslim ustreznejših metod in oblik dela ter odnosov med predavatelji in slušatelji. To vodi tudi v nastanek nekaterih samostojnih osnovnih šol za odrasle.

Srednješolske oddelke za odrasle so pravilom organizirale delavske univerze pod pedagoškim vodstvom matičnih šol zunaj njihovega sedeža. Največ srednješolskih oddelkov so delavske univerze organizirale za ekonomsko šolo, sledile pa so tehnične, poklicne in administrativne šole.

Ker je bila vloga delavskih univerz pri tem predvsem organizacijska, pedagoški proces pa je bil v rokah matičnih šol, so si avtorji poročila Izobraževanje odraslih v Sloveniji zastavili sledeče vprašanje: »Kakšne pogoje naj bi izpolnjevale delavske univerze, da bi lahko izvajale tudi določene verificirane dejavnosti / izobraževanje za določene poklice, za katere ni rednih šol in niso izključno stvar posamezne delovne organizacije«²⁵.

Morda so tovrstna javno zastavljena vprašanja vplivala, da je bilo treba na odgovor čakati le nekaj let, ko se je s sprejemom zakonodaje, ki je urejala položaj delavskih univerz odprla tudi možnost, da se verificirajo za opravljanje te dejavnosti.

Poleg rednih šol so delavske univerze organizirale tudi instruktazne oddelke za pomoč izrednim slušateljem osnovne in srednje šole, centre za izredni študij na visokih šolah, pripravo kandidatov na sprejemne izpite za srednje, višje ali visoke šole, seminarje s področja kulturno-estetskega izobraževanja in vzgoje, nekatere pa so se ukvarjale tudi s kinematografsko dejavnostjo.

Ko povzemamo glavne značilnosti programske usmeritve ljudskih in delavskih univerz v šestdesetih letih, lahko vidimo, da je bilo to obdobje zelo dinamično. V začetnem obdobju je na programsko usmerjenost ljudskih in delavskih univerz najbolj

²⁵ Izobraževanje odraslih v Sloveniji, V: Vestnik, Zveza delavskih univerz, leto IX/1968, št. 1., Ljubljana 1968, str. 15.

vplivala njihova nova vloga in položaj, ki je vplival, da je dobilo večji pomen družbeno politična vzgoja delavcev. Liberalizacija političnega življenja in uvajanje gospodarskih reform, ki so bolj tržno in izvozno usmerjene, pa so vplivale na večje spremembe v programski usmerjenosti delavskih univerz v drugi polovici šestdesetih let. Delavske univerze so se na te spremembe prožno odzvale, saj so se s svojimi programi prilagodile tako potrebam ljudi (naraščati začne predvsem splošno izobraževanje npr. tuji jeziki, šole za starše...), kot tudi potrebam delovnih organizacij (kar se kaže v porastu strokovnega izobraževanja). Avtorji poročila Izobraževanje odraslih v Sloveniji tako ugotavljajo, da so začele kazati pozitivnejši odnos do izobraževanja predvsem tiste delovne organizacije: »...ki so se najbolj neposredno vključile v mednarodno delitev dela in hitreje začele modernizirati proizvodnjo ter imajo ustreznejšo strukturo vodilnih kadrov«. ²⁶

Vendar pa hkrati ugotavljajo, da s tovrstnimi trendi upada potreba po družbeno-ekonomskem in političnem izobraževanju, saj so bile delovne organizacije zainteresirane predvsem za tisto strokovno izobraževanje, kjer so predpisi zahtevali konkretno izobrazbo in za tisto znanje, ki daje hitre in vidne rezultate.

Avtorji publikacije »Izobraževanje odraslih v Sloveniji« zato ugotavljajo, da se zaradi gospodarskih sprememb delavskim univerzam ni treba bati za obstoj, saj se prožno prilagajajo potrebam in interesom okolja, bolj pa jih skrbi njihova nadaljnja usmeritev. S tem je povezano tudi temeljno vprašanje, ki si ga zastavljajo s tem v zvezi: »Ali naj se delavske univerze orientirajo le na tiste dejavnosti, za katere je že razvit interes, ali naj bodo nosilec tudi takih dejavnosti, ki šele prebujajo določene družbene in kulturne interese, za katere je družba neposredno zainteresirana?« ²⁷

Odgovor na to vprašanje nam bo postal jasen ob pregledu naslednjega desetletja, kjer bomo lahko sledili novim spremembam programske zasnove delavskih univerz, ki je bila pogojena s spremenjeno politično situacijo v tedanji družbi.

Osebe v ljudskih univerzah v obdobju od 1959 do 1969

Potrebo po preobrazbi ljudskih in delavskih univerz v poklicne ustanove s poklicnimi delavci je Ivo Tavčar izpeljal iz zahteve, da se zagotovi trajnost in načrtnost izobraževalnega dela. Nova vloga ljudskih in delavskih univerz je pogojevala drugačno organizacijo izobraževalne dejavnosti. Tavčar je to spremembo utemeljil s sledečimi besedami: »Izobraževalno delo med odraslimi ni moglo ostati zgolj oblika amaterizma, zgolj pobuda ljubiteljev izobraževalnega dela in tudi ne zgolj dnevna politična propaganda.« ²⁸

Tej veliki spremembi v zaposlovanju poklicnih delavcev je 1960 leta sledil tudi Zavod za statistiko, saj začne statistično spremljati tudi osebe delavskih in ljudskih univerz. Do leta 1963 je zavod objavljala statistične podatke o zaposlenem osebju zelo podrobno in obširno (npr. po okrajih, izobrazbi, poklicnemu statusu, spolu...), po tem letu pa spremljanje tega področja precej spremeni, saj kategoriji stalno in honorarno zaposlenih zamenjajo v skladu z novo delovno zakonodajo s kategorijami zaposlenih

²⁶ Ibid. str. 13.

²⁷ Ibid. str. 14.

²⁸ Tavčar, I.: Poročilo o vlogi in nalogah Zveze delavskih in ljudskih univerz Slovenije, V: Vestnik, Zveza delavskih in ljudskih univerz, leto 1960/št. 1, Ljubljana 1960, str.5.

za nedoločen in določen čas, ne objavljajo pa več podatkov o osebju ljudskih in delavskih univerz po okrajih. Na žalost so podatki za leto 1960 precej nepopolni, saj niso vse ljudske in delavske univerze posredovale podatkov. To se vidi tudi ob primerjanju istih podatkov v različnih virih (npr. v publikaciji Deset let delavskih univerz na Slovenskem in Poročilu Iva Tavčarja o vlogi in nalogah zveze delavskih in ljudskih univerz Slovenije.), saj se podatki pogosto ne ujemajo. Pri navajanju števil iz teh virov in njihovi interpretaciji moramo biti zato dodatno pozorni.

Ivo Tavčar je v poročilu »O vlogi in nalogah delavskih in ljudskih univerz Slovenije« navedel podatek, da je bilo še v letu 1960 v 63 ljudskih in delavskih univerz 77 stalno zaposlenih uslužbencev (od teh 21 samo na ljubljanski delavski univerzi), 26 pa jih je delalo honorarno. Ostalih 12 univerz pa tudi takrat ni imelo, kot pravi Tavčar:....Še nobenega uslužbenca, niti pisarniške pomoči, kaj šele strokovnega sodelavca.«²⁹

Toda čeprav je Tavčar videl stalno zaposleno osebje kot predpogoj za razvoj delavskih in ljudskih univerz, pa je poudarjal, da so te prosvetne ustanove bolj kot katerekoli druge, vezane na zunanje sodelavce oziroma predavatelje: »Praviloma bodo pač vsepovsod predavatelji zunanji sodelavci, naši najboljši strokovnjaki iz proizvodnje, naši politični, znanstveni, kulturni in drugi javni delavci. Predvsem od števila teh in njihove pripravljenosti za predavateljsko delo, bo odvisen uspeh delavskih in ljudskih univerz.«³⁰

Tavčar je menil, da so bili predavatelji na ljudskih in delavskih univerzah strokovno povsem usposobljeni za svoje delo, niso pa imeli dovolj možnosti za pridobitev metodičnih in didaktičnih znanj, ki bi jim pomagala pri posredovanju znanj in jim omogočala, da se prilagodijo posebnostim odraslih poslušalcev. Zato je menil, da so v ljudskih in delavskih univerzah poleg organizacijskega osebja potrebni tudi strokovni sodelavci, ki bi se ukvarjali z metodiko in ki bi na predavatelje prenašali andragoška znanja. Tavčar se je zavedal, da so bile v tistem času tovrstne želje skoraj utopične, saj je primanjkovalo strokovnjakov z andragoškimimi znanji in je bil tudi za ljudske in delavske univerze napredek že, če so lahko zaposlile sposobne organizatorje izobraževalnega dela. Zato je menil, da teh dolžnosti ni smiselno nalagati vsem univerzam, pač pa naj to skrb prevzamejo matične delavske in ljudske univerze v okrajnih središčih in novo-nastala Zveza delavskih in ljudskih univerz.

Do podobnega mnenja sta prišla tudi Spomenka in Tine Hribar, ki sta analizirala stanje na področju kadrov v štirih ljudskih in delavskih univerzah. V vseh univerzah so imeli redno ali honorarno zaposlene upravnike in administratorje, vendar pa sta avtorja menila, da za njihov uspeh ni dovolj le tehnično osebje, pač pa je ta zelo odvisen tudi od lastnih strokovnih sodelavcev, vodij posameznih področij izobraževanja in zunanjih sodelavcev. To sta utemeljila z besedami: »Delo DLU³¹ temelji na takem strokovnem osebju, ki zna poiskati okoli sebe vse ljudi s tolikšnim znanjem, da ga lahko posredujejo drugim. Zato je DLU potrebno osebje za pedagoško delo; potrebni so vodje posameznih področij, ki bi bili za to področje

²⁹ Ibid. str. 11.

³⁰ Ibid.

³¹ DLU pomeni »delavskih in ljudskih univerz« (op.p.)

odgovorni. Biti bi morali stalnejši, da bi zmogli tudi analitično delo. Samo na ta način bo DLU znanstveno-organizacijska ustanova in ne le servis za trenutna naročila.³²«

Iz podatkov Zavoda za statistiko lahko dobimo širši vpogled v takratno stanje na področju kadrov vendar pa moramo biti pri interpretaciji zaradi omenjenih neskladij z drugimi viri zelo previdni.

V tabeli št. 5 lahko vidimo, kakšna je bila struktura zaposlenega osebja dne 15. 6. 1960.

Tabela št. 5: Struktura zaposlenega osebja leta 1960

	Strokovno osebje	administrativno osebje	tehnično osebje	ostalo osebje	Skupaj
stalno	57	38	12	9	116
honorarno	1488	36	7	4	1535

Iz tabele je razvidno, da je bilo v delavskih in ljudskih univerzah v letu 1960 veliko več zaposlenih honorarno kot stalno. To je šlo predvsem na račun velikega števila predavateljev (1428), ki so jih ljudske in delavske univerze zaposlovale izključno honorarno, kar je bilo glede na njihovo naravo dela povsem razumljivo in tudi v skladu z interesi predavateljev, ki jim je ponavadi to delo predstavljalo popoldanski vir dohodka. Ostalo honorarno zaposleno strokovno osebje je poleg predavateljev sestavljalo še vodilno osebje (bilo jih je 60). Vseh 57 stalno zaposlenih strokovnih sodelavcev je sodilo v kategorijo vodilnega osebja.

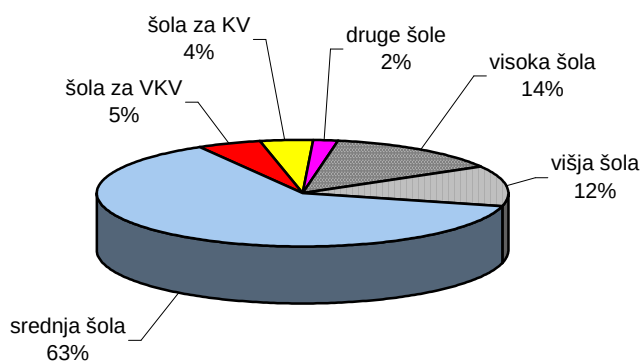
Razliko med stalno in honorarno zaposlenim strokovnim osebjem pa lahko še bolj nazorno vidimo ob primerjanju stopnje izobrazbe obeh skupin zaposlenih.

V grafu št. 13 vidimo, da med stalno zaposlenimi prevladujejo zaposleni s srednješolsko izobrazbo (kar 63%), v grafu št. 14 pa vidimo, da je bil pri honorarno zaposlenih največji delež (43%) z visoko izobrazbo.

³² Hribar, S. in T.: Delavske univerze v komuni, Informativni bilten - Kultura v komuni, Inštitut za sociologijo in filozofijo Univerze v Ljubljani, št. 8, Ljubljana 1963, str. 122-123.

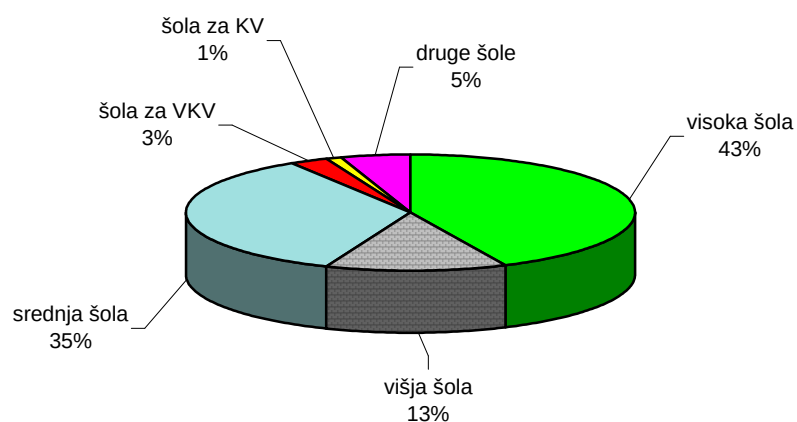
Graf št. 13

Izobrazba stalno zaposlenega strokovnega osebja leta 1960

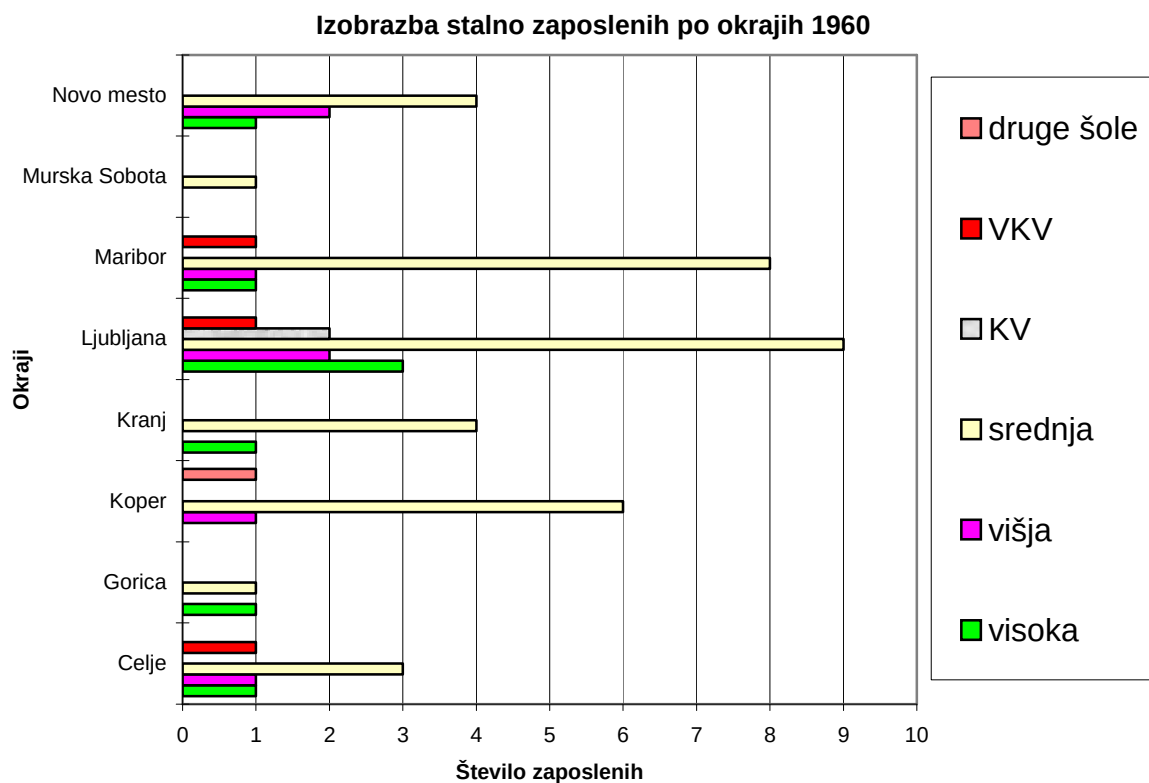
Graf št. 14

Izobrazba honorarno zaposlenega strokovnega osebja leta 1960

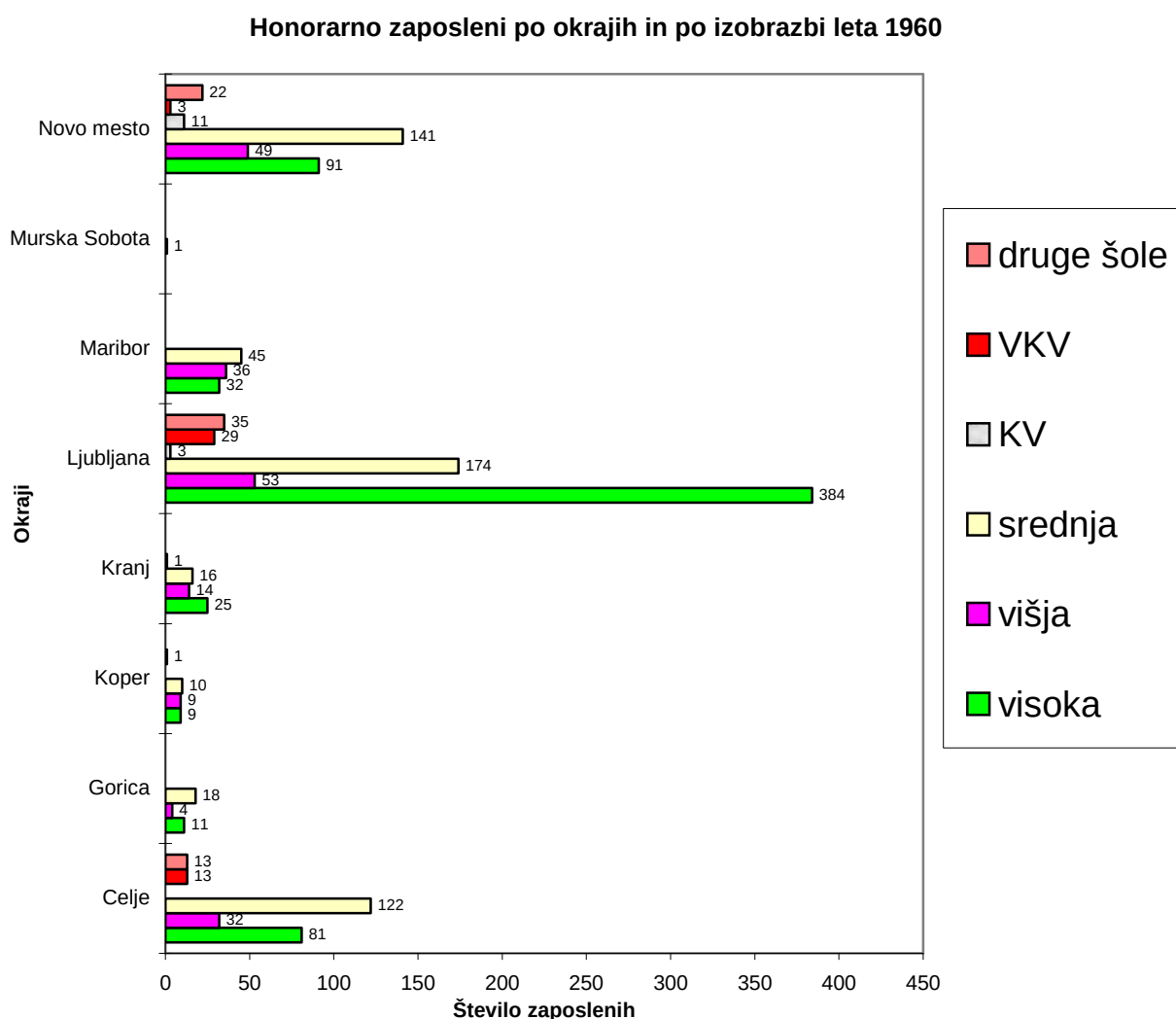
V grafu št. 15, ki prikazuje stalno zaposleno osebje po izobrazbi in po okrajih, vidimo, da v vseh okrajih prevladujejo zaposleni s srednjo izobrazbo. Razen v okraju Murska Sobota, kjer je imel edini zaposleni le srednješolsko izobrazbo, so bili v vseh ostalih okrajih tudi zaposleni z visoko ali višjo izobrazbo, vendar je bilo teh precej manj.

Graf št 15

Ob pregledu honorarno zaposlenih po okrajih (glej graf št. 16) vidimo, da so obstajale precejšnje razlike po okrajih. V večini okrajev (npr. v Celju, Gorici, Mariboru, Novem Mestu...) so imeli honorarno zaposleni večinoma srednješolsko izobrazbo. Le v Ljubljani in Kranju je prevladovala visoka izobrazba. V ljubljanskem okraju je bila ta prednost tako velika, da je vplivala na povprečje za celo Slovenijo.

Graf št. 16

V publikaciji Deset let delavskih univerz na Slovenskem lahko preberemo, da težki pogoji dela niso stimulatивно vplivali na stalnost in večji priliv novih kadrov. Vsaka tri leta se je skoraj popolnoma zamenjal sestav strokovnih delavcev, ta fluktuacija pa je upadla šele ob koncu šestdesetih let.³³

Omenili smo že, da se po letu 1963 spremenijo do tedaj veljavne kategorije zaposlenih in da govorimo od tedaj naprej o zaposlenih za določen ali nedoločen čas. V grafu št. 17 lahko za obdobje od leta 1963 do 1971 vidimo, kakšno je bilo razmerje med zaposlenimi za določen in nedoločen čas.

Glede na zelo veliko število zaposlenih za določen čas bi lahko sklepali, da so sem uvrščali vse zunanje sodelavce, vendar pa nas to nekoliko preseneča, saj bi za predavatelje prej pričakovali, da jih bodo uvrstili v kategorijo honorarno zaposlenih, ne pa v kategorijo za določen čas, ki kljub omejenem trajanju predstavlja obliko rednega dela.

³³ Deset let delavskih univerz na Slovenskem, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1969, str. 19.

Graf št. 17

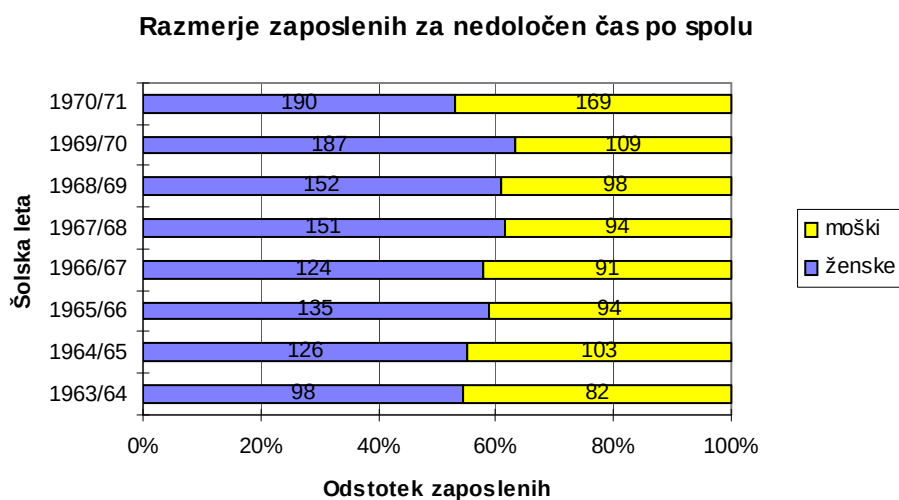

Do rasti števila kadrov je prišlo predvsem v drugi polovici šestdesetih let, še posebno izrazito pri zaposlenih za določen čas.

Da bi lažje razumeli, kdo je sestavljal skupino zaposlenih za nedoločen čas, si oglejmo grafa, ki kažeta njihovo strukturo glede na spol in izobrazbo.

V grafu št. 18 vidimo, da v celotnem obdobju med zaposlenimi za nedoločen čas prevladujejo ženske. Do šolskega leta 1969/70 ta delež celo narašča, po tem letu pa se nekoliko zniža, vendar ne pade pod delež moških.

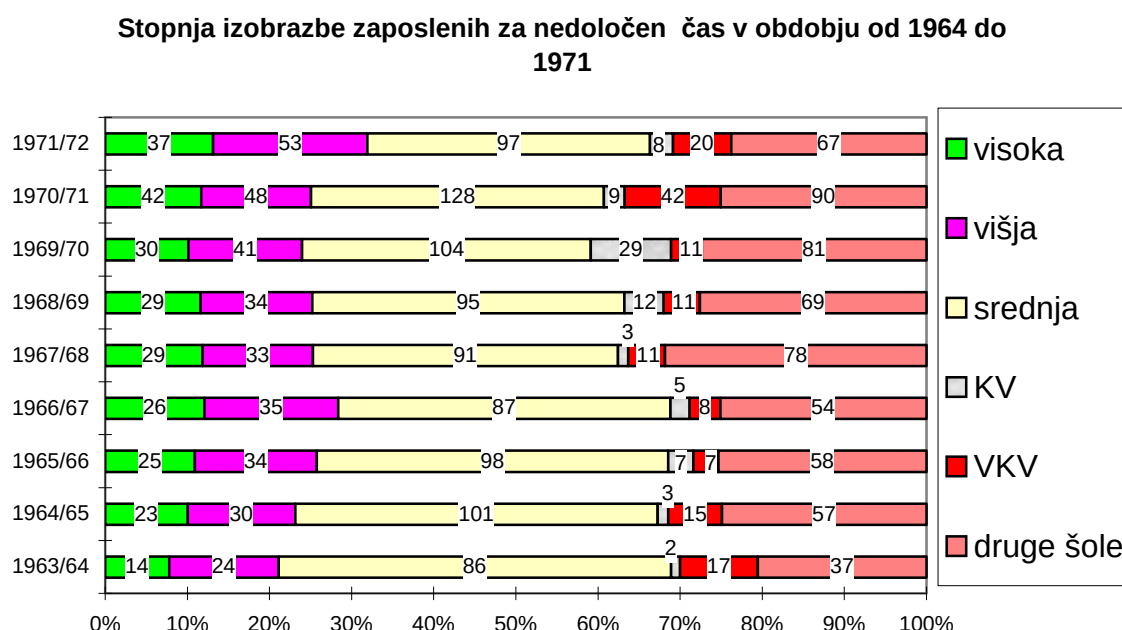
Graf št. 18

V grafu št. 19 smo zaposlene za nedoločen čas primerjali po izobrazbi in odkrili, da so v celotnem obdobju prevladovali zaposleni s srednješolsko izobrazbo. Pri tem moramo opozoriti, da v kategorijo zaposlenih za nedoločen čas sodijo poleg vodilnih

in strokovnih delavcev tudi administratorji in drugo tehnično osebje, kar je gotovo precej vplivalo na skupno izobrazbeno strukturo zaposlenih.

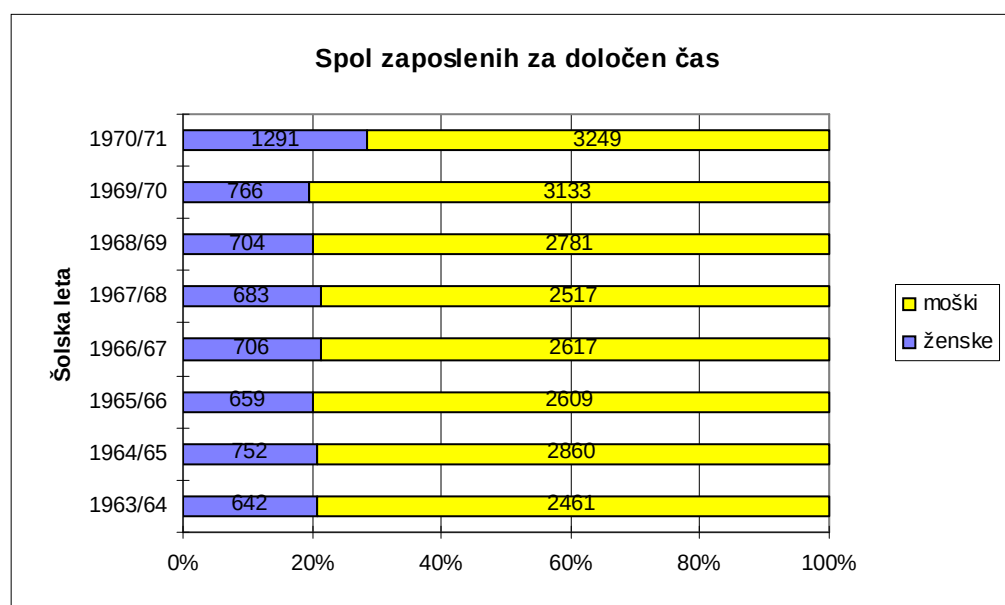
Graf št. 19

Zanimivo je, da do leta 1966/67 število zaposlenih z visoko in višjo izobrazbo narašča, začne po tem letu rahlo padati, v začetku 70 let pa se trend zopet obrne in opažamo rahli trend naraščanja.

Zanimivo različna je struktura zaposlenih za določen čas. V grafu št. 20, ki prikazuje strukturo zaposlenih po spolu, vidimo, da predstavljajo moški izrazito večji delež.

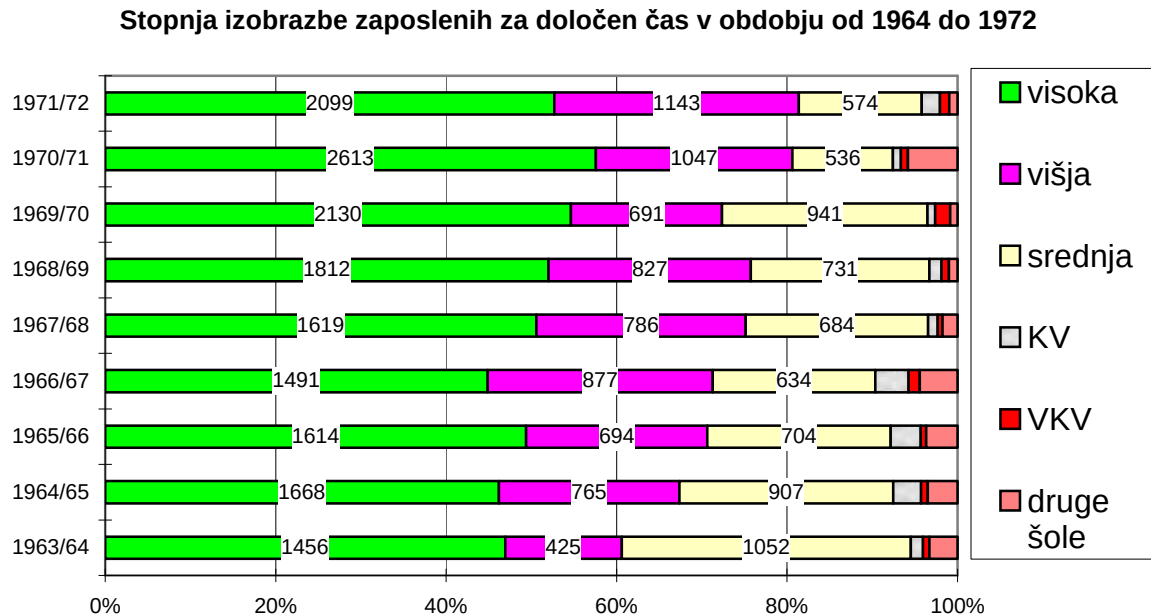
Graf št. 20

Med zaposlenimi je do šolskega leta 1969/70 kar okoli 80% moškega spola, naslednje šolsko leto pa se ta delež zniža na 70%, kar pa seveda še vedno predstavlja veliko večino.

Izobrazbena struktura zaposlenih za določen čas (glej graf št. 21) je precej visoka, kar pa je verjetno posledica dejstva, da je bila ta skupina večinoma sestavljena iz predavateljev, ki so s svojo izobrazbo zagotavljali strokovni nivo predavanj in tečajev.

Graf št. 21

Zanimivo je, da se je odstotek zaposlenih z visoko in višjo izobrazbo bolj izrazilo povečeval pri skupini zaposlenih za določen čas, manj pa pri zaposlenih za nedoločen čas, čeprav je bila pri njih stopnja izobrazbe precej nižja. Na žalost iz dosegljivih statističnih virov ne moremo zanesljivo ugotoviti, če je naraščala izobrazba stalno zaposlenih strokovnih sodelavcev in direktorjev. Le v publikaciji Deset let delavskih univerz na Slovenskem lahko preberemo, da je konec 60 let tudi pri direktorjih in strokovnih delavcih delavskih univerz že prevladovala višja in visoka strokovna izobrazba. V naslednjem obdobju (70 let) višja oziroma visoka izobrazba ne bo več zgolj prednost pri zaposlovanju novih strokovnih delavcev oziroma direktorjev, pač pa bo s sprejetjem zakona o delavskih univerzah postala pogoj.

Programska usmerjenost delavskih univerz od leta 1969 do 1980

V začetku sedemdesetih letih sta na programsko usmerjenost delavskih univerz močnejše vplivala dva dejavnika:

1. Politični zaton »liberalizma«, ki je bil značilen za obdobje šestdesetih let in ki je vplival na porast deleža družbeno političnega izobraževanja.
2. Sprejem zakonodaje o delavskih univerzah, ki je uredila predvsem njihov pravni položaj in delavskim univerzam omogočila, da izvajajo tudi nekatere verificirane izobraževalne programe.

Leta 1971 se ponovno dvigne delež družbenopolitičnega izobraževanja, kar Jug³⁴ pojasni kot posledico dogodkov na notranjepolitični sceni, ki so sprožili novo ideološko izobraževalno ofenzivo.

Po različnih »pritiskih« Zveze komunistov Jugoslavije in Zveze komunistov Slovenije (npr. razni sprejeti dokumenti, sklepi sej), ki pripisujejo delavskim univerzam kot osnovno vlogo idejnopolitično in družbenoekonomsko usposabljanje delovnih ljudi, so se tudi delavske univerze v okviru svoje Zveze opredelile do pojava upadanja in zmanjševanja obsega in deleža družbenega izobraževanja v okviru celotne izobraževalne dejavnosti. V publikaciji Petnajst let delavskih univerz na Slovenskem, lahko takratno stališče delavskih univerz oziroma njihove zveze o upadanju družbenega izobraževanja v preteklem obdobju, preberemo v sledečem odstavku: »Ocenila je, da gre za značilen odsev okrepljenih pojavov liberalizma, teokratizma, elitizma in birokratizma v naši družbi, pod vplivom katerih je bilo vse bolj zanemarjeno družbeno osveščanje in usposabljanje delavcev kot samoupravljalcev.«³⁵

Na seji Zveze leta 1972 so delavske univerze zato: »...potrdile svojo razredno opredelitev, angažiranost v boju za samoupravne socialistične odnose, marksistično idejno opredelitev ter se zavzele za okrepitev vloge pri družbenem in idejnopolitičnem usposabljanju delavcev in delovnih ljudi.«³⁶

Ta nova usmerjenost se odraža tudi v definiciji delavskih univerz Zavoda za statistiko, ki se predvsem v poudarjanju pomena samoupravljanja razlikujejo od definicije ljudskih in delavskih univerz, ki je veljala v šestdesetih letih: »Delavske univerze izobražujejo delavce-samoupravljalce ob delu. Organizirajo seminarje in tečaje, da bi delavce-samoupravljalce splošno, družbeno in strokovno izobrazili.«³⁷

Poudarjanje prednosti bolj organiziranih oblik izobraževanja je v sedemdesetih letih prišlo še posebej do izraza, saj v tem obdobju pade število predavanj pod število tečajev in seminarjev (glej Prilogo št. 1).

Programska usmerjenost seminarjev in tečajev (glej Prilogo št. 2), se po šolskem letu 1971/72 močno spremeni, saj začne upadati delež splošnega izobraževanja, naraščata pa družbeno in strokovno. Ta trend doseže svoj vrh konec sedemdesetih let.

V prilogi št. 3, ki prikazuje vrste predavanj, lahko za sedemdeseta leta vidimo, da številčno prevladujejo predavanja iz obrambne vzgoje, takoj nato pa sledijo vsebine, ki sodijo bolj v družbenopolitičen sklop, kot so npr. ideološko politična predavanja, predavanja o notranji politiki in družbenem sistemu, itd. V drugi polovici sedemdesetih let začne izrazito upadati število predavanj iz bolj splošnih vsebin, npr. iz zdravstva, kulture in umetnosti, književnosti, potopisov in gospodinjstva. Za konec sedemdesetih let je značilen velik delež predavanj iz samoupravljanja in vzgoje za humane odnose.

³⁴ Jug, J.: Ljudske in delavske univerze v obdobju 1945-1991. V: Organizacija in management, Moderna organizacija, Kranj 1996.

³⁵ Petnajst let delavskih univerz na Slovenskem, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1974, str. 28.

³⁶ Ibid.

³⁷ Kulturno-umetniška in prosvetna dejavnost 1975-76, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1977, str. 7.

V sklopu **družbeno političnega izobraževanja** so delavske univerze od 1969 do 1978 leta izvedle:

- 5787 seminarjev in političnih šol, namenjenih »usposabljanju in izobraževanju članov družbenopolitičnih organizacij za politično delovanje«³⁸ (največ za zvezo komunistov in sindikatov). Politične organizacije so določale sistem, vsebino, načrtovanje in kadrovanje, delavske univerze pa so sodelovale pri prilagajanju teh programov konkretnim razmeram in pri spremljanju andragoškega procesa. V programu Delavske univerze Cene Štupar za leto 1973/74³⁹, lahko vidimo nekaj naslovov programov, ki so jih pripravili v tem sklopu in njihovo trajanje, npr. Politična šola za člane ZK (80 ur), Seminarji za novo sprejete člane ZK, Seminarji za vodstva družbenopolitičnih organizacij (20 ur) in Seminarji o aktualnih idejnih problemih (10-40 ur).
- 3.816 seminarjev in tečajev, namenjenih »usposabljanju samoupravljalcev« (npr. za člane delavskih svetov, organov samouprave delavske kontrole, komisij delavskih svetov itd.). Te programe so delavske univerze organizirale in programirale v sodelovanju z organizacijami združenega dela in družbenopolitičnimi organizacijami. Kot primer tovrstnega programa navedimo npr. Seminar za člane delavskih svetov in člane drugih organov samoupravljanja, ki je trajal od 16 do 24 ur in ki ga je v šolskem letu 1972/73 organizirala Delavska univerza Boris Kidrič⁴⁰. Vsebinsko je bil ta seminar razdeljen na sledeče teme: gospodarjenje v temeljni organizaciji združenega dela, zaključni račun temeljne organizacije združenega dela, širše oblike združevanja dela temeljne organizacije združenega dela, naloge organov upravljanja, pristojnosti posameznih organov upravljanja, odnosi v temeljni organizaciji združenega dela in medsebojni odnosi ter obveščanje in komuniciranje.

Tudi v sedemdesetih letih so delavske univerze izvajale **splošno izobraževanje** ali kot so se izrazili avtorji publikacije Dvajset let delavskih univerz na Slovenskem, »izobraževanje za kulturne in socialne potrebe delavcev in občanov«, čeprav je na splošno, kot smo že omenili, ta dejavnost v primerjavi s prejšnjim obdobjem nazadovala.

V statističnih pregledih Zavoda SRS za statistiko (glej tabelo št. 6) lahko za to obdobje vidimo, katere vsebine so uvrščali v ta sklop in kakšni so bili deleži določene vsebine.

³⁸ Dvajset let delavskih univerz na Slovenskem, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1979.

³⁹ Delavska univerza Cene Štupar 1973/74, Delavska univerza Cene Štupar, 1973.

⁴⁰ Delavska univerza Boris Kidrič Ljubljana, Vrhnika, Idrija. Program 72/73. Delavska univerza Boris Kidrič, Ljubljana 1972.

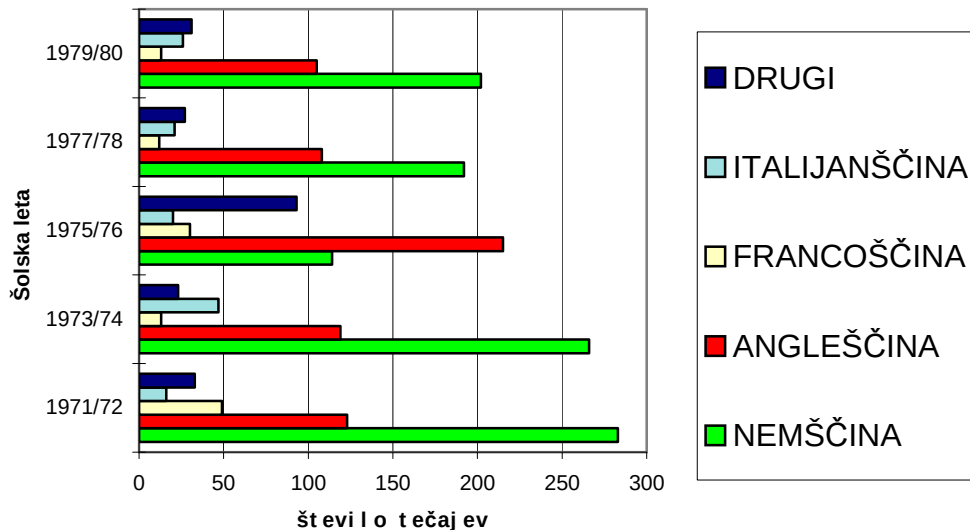
Tabela št. 6: Vsebine, ki so tvorile splošno-izobraževalni sklop

	1971/72	%	1973/74	%	1975/76	%	1977/78	%	1979/80	%
Sprejemni izpiti ⁴¹	25	2%	14	1%	39	3%	91	6%	?	
Izpiti	365	23%	187	17%	174	14%	346	22%	?	
Tehnično izob.	24	2%	25	2%	23	2%	43	3%	34	3%
Kulturno izob.	373	24%	204	19%	312	24%	471	30%	249	21%
Zdravstvo	30	2%	52	5%	23	2%	6	0%	12	1%
Ekonomika gospodinjstva	65	4%	74	7%	127	10%	39	3%	39	3%
Slovenski jezik	31	2%	11	1%	30	2%	56	4%	5	0%
Tuji jeziki	504	32%	468	42%	472	37%	360	23%	377	31%
Drugo	148	9%	61	6%	77	6%	141	9%	490	41%
Skupaj	1565	100%	1096	100%	1277	100%	1553	100%	1206	100%

Med seminarji in tečaji so prevladovali predvsem tuji jeziki, za katere pa v bistvu ni bilo vedno jasno, ali gre za osebne potrebe ali bolj za zahteve delovnega mesta. Med tujimi jeziki (glej graf št. 22) je tudi v sedemdesetih letih prevladoval pouk nemškega jezika (razen leta 1975/76, ko je prevladoval angleški jezik), sledi mu angleški jezik, medtem ko so bili deleži za ostale tuje jezike dosti nižji.

Graf št. 22

Tuji jeziki od 1970 do 1980

Pomembna novost v tem obdobju, povezana z novim **zakonom o delavskih univerzah, izobraževalnih centrih in drugih organizacijah**, ki se poleg **šol ukvarjajo z izobraževanjem** iz leta 1971, je tudi možnost za izvajanje verificiranih tečajev in izpitov, kar pomeni, da so lahko izdajali spričevala s splošno priznano izobrazbo. Za izvajanje jezikovnih tečajev se je v sedemdesetih letih verificiralo šest

⁴¹ V letu 1979/80 izpiti niso več razdeljeni tako kot v preteklosti, pač pa so uvrščeni le v eno kategorijo, ki so jo poimenovali »Priprava za opravljanje izpitov na osnovnih, srednjih in drugih šolah. Ker te kategorije nismo mogli uvrstiti v prejšnje kategorije, smo njihovo število (356) uvrstili pod drugo.

delavskih univerz: Celje, »Tomo Brejc« Kranj, »Boris Kidrič« Ljubljana, »Cene Štupar« Ljubljana, Maribor in Revirska delavska univerza Trbovlje.⁴²

V zmanjšanem številu so se iz prejšnjega obdobja ohranile tudi tako imenovane šole za življenje in šole za starše. Iz primerjave programov Delavske univerze Cene Štupar in Delavske univerze Boris Kidrič, ki sta obe organizirali šolo za starše lahko vidimo, da sta vsebinsko zelo podobna in da se razlike nanašajo bolj na dodajanje ali odzemanje določenih tem, medtem ko osnovna struktura ostaja podobna. Iz primerjave s šolo za starše, ki jo je organizirala ljudska univerza v Ljubljani že leta 1956-57, pa lahko vidimo, da so novejši programi veliko obsežnejši, struktuirani in poglobljeni. Delavska univerza je npr. pripravila predavanja za starše otrok do drugega leta, za starše otrok od dveh do šestih let in za starše osnovnošolskih otrok. Za slednje je razdrobila sklope predavanj še na manjše vsebinske enote, ki so se nanašale na otroke v mali šoli in za vsak posamezni razred v osnovni šoli. Stroške za to izobraževanje je plačala Temeljna izobraževalna skupnost, tako da je bilo za slušatelje brezplačno. Predavanja so bila organizirana preko vrtcev in šol.

Poleg teh dveh omenjenih in že uveljavljenih programov so v tem desetletju delavske univerze začele izdelovati tudi programe iz področja prometne vzgoje in vzgoje za varstvo okolja, vendar so bili rezultati bolj skromni in se je ta dejavnost razvijala le občasno in v manjšem obsegu.

V ta sklop so sodile še »kulturno-vzgojne in izobraževalne dejavnosti (npr. prirejanje razstav, koncertov, gledaliških in filmskih predstav ter literarnih večerov), ki pa so bile dokaj različno razvite v posameznih delavskih univerzah. Te dejavnosti so bolj prevladoval v tistih delavskih univerzah, ki so delovale v okviru zavodov za kulturo oziroma v tistih, ki so odmerjale del svojega časa tudi za kulturne aktivnosti.

Upadanje splošnega izobraževanja je komentiral tudi Ivo Tavčar⁴³, ki je kritiziral dejstvo, da je postalo splošno izobraževanje, in v okviru tega še posebej kulturno izobraževanje, manj razvito področje v delu delavskih univerz. V tem prispevku ugotavlja, da je kulturna dejavnost v različnih delavskih univerzah različno razvita. Ker opaza, da imajo to dejavnost razvite nekatere delavske univerze, kjer niso velika kulturna središča, se sprašuje, če ni njihova večja angažiranost na tem področju predvsem plod prizadevanj posameznikov iz teh delavskih univerz. Ugotavlja, da se kaže nezainteresiranost za kulturno vzgojo tako pri političnih organizacijah kot tudi pri kulturnih ustanovah, čeprav je Kulturna skupnost Slovenije v načrtu kulturnega razvoja kot pomembne dejavnike na področju kulturne vzgoje uvrstila tudi delavske univerze. Ker Tavčar meni, da delavske univerze ne bi smele pozabiti na svoj izvor (dejavnost kulturno-prosvetnih društev) zaključi prispevek z besedami: Vsekakor delavske univerze ne bodo univerze, če bodo brez tistega izobraževanja, ki mu rečemo splošno -pa naj ga pojmuje ozko ali široko.«⁴⁴

Področje **strokovnega izobraževanja** (glej graf št. 23) je bilo v sedemdesetih letih predvsem v znamenju izpopolnjevanja po zakonskih predpisih (sem so sodili varstvo

⁴² Dvajset let delavskih univerz na Slovenskem, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1979, str. 44.

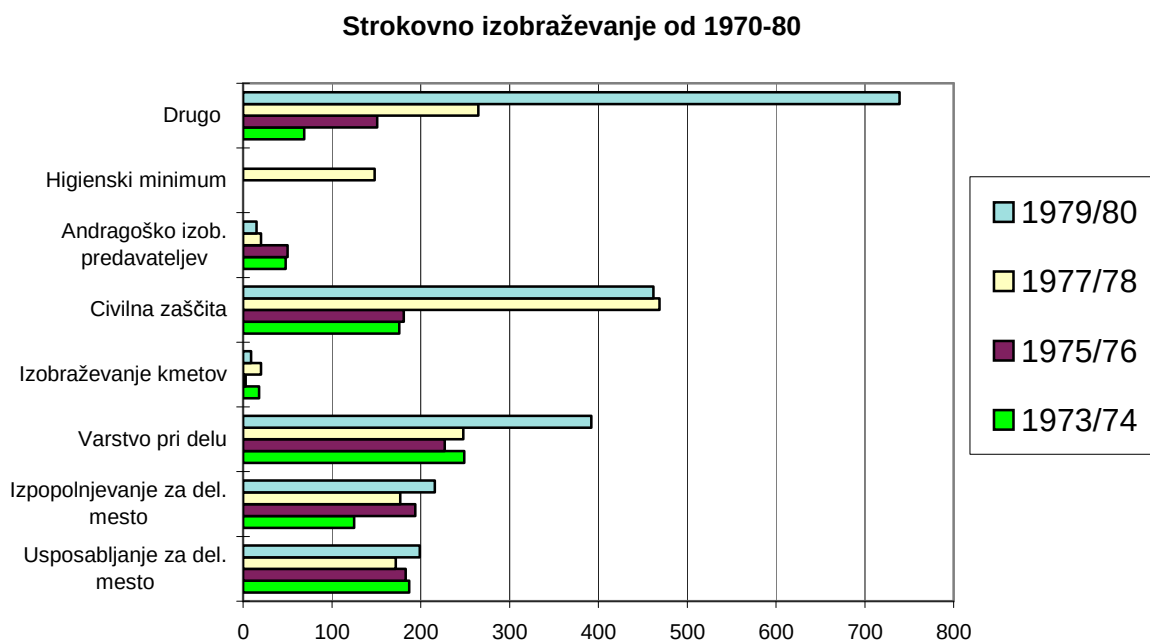
⁴³ Tavčar I.: Splošno izobraževanje kot manj razvito področje delavskih univerz - posebej še kulturno! V: Dvajset let delavskih univerz na Slovenskem, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1979.

⁴⁴ Ibid. str. 19.

pri delu, civilna zaščita, higienski minimum in drugi), sledijo pa jim seminarji in tečaji za usposabljanje in izpopolnjevanje na delovnem mestu.

Presenetljivo je bilo da je upadalo andragoško usposabljanje predavateljev (glede na zviševanje pogojev za tovrstno izobrazbo predavatelje), skoraj zanemarljivo pa je bilo tudi izobraževanje zasebnih kmetovalcev.

Graf št. 23

Seminarje in tečaje iz civilne zaščite je v statističnih prikazih Zavod za statistiko uvrstil v sklop strokovnega izobraževanja, kot izpopolnjevanje za zakonske predpise, medtem ko so v publikaciji »Dvajset let delavskih univerz na Slovenskem« predavanja z naslovom »Usposabljanje za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito« uvrstili v sklop družbeno političnega izobraževanja zaradi povezave te tematike z »...razvojem in obrambo samoupravnega položaja delovnih ljudi, neodvisnosti in drugih pridobitev revolucije...«⁴⁵

Delavske univerze so te programe organizirale v sodelovanju z republiškim sekretariatom za ljudsko obrambo, z občinskimi upravnimi organi in družbenopolitičnimi organizacijami. Na začetku so prevladovala posamezna množična predavanja, kasneje pa je postajalo to izobraževanje bolj sistematično in trajno. Od začetka tovrstnega izobraževanja (leta 1959) pa do leta 1978 so delavske univerze izvedle kar 49021 predavanj iz obrambne vzgoje.

Za ilustracijo si oglejmo primer programa iz civilne zaščite. V Delavski univerzi Boris Kidrič so za leto 1972/73 pripravili iz tega sklopa dva programa - za občane, razporejene v enote civilne zaščite in za nerazporejene občane. Tečaj civilne zaščite za razporejene občane je trajal 100 ur in je obsegal **splošni del** (s temami: naravne in druge hude nesreče ter ravnanje ob njih, sodobna orožja za zračne napade, njihovi učinki, posledice in zaščita pred njimi, psihološka vojna, sodobne obveščevalne

⁴⁵ Dvajset let delavskih univerz na Slovenskem, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1979, str. 34.

službe v sistemu varnosti, organizacija in naloge civilne zaščite, alarmna služba ter ravnanje prebivalstva in enot civilne zaščite ob alarmu, zaklonišča, poškodbe na stanovanjskih zgradbah, reševanje iz ruševin, prva pomoč in protipožarna zaščita) in **specialni del** (ki je obsegal: štab CZ pri krajevni skupnosti, tehnične reševalne enote, gasilske enote, gasilsko tehnične enote, radiacijsko biološko kemične enote, enote prve pomoči, enote za zveze in obveščanje, enote za red in varnost, univerzalne enote, ekipe za socialno delo in geofonisti). Dodatno so organizirali še **dopolnilni pouk**, ki je trajal do 10 ur letno in je obsegal razne vaje, preizkuse znanja in tekmovanja.

Osnovni pouk civilne zaščite za nerazporejene občane pa je bil organiziran v obliki ciklusa predavanj in je trajal 30 učnih ur. Bil je obvezen za občane »vseh spolov« od 16. do 65. leta starosti. Oproščeni so bili le zaposleni pri ljudski milici in jugoslovanski ljudski obrambi, ter tisti, ki so ta pouk končali v srednjih ali visokih šolah oziroma na tečajih civilne zaščite.

Vsi občani, ki so bili razporejeni v civilno zaščito, so morali na izpitih dokazati, da imajo potrebna znanja iz tega področja.

V sklopu strokovnega izobraževanja je Delavska univerza »Cene Štupar«⁴⁶ pripravila za delovne organizacije številne in raznolike seminarje in tečaje. Med najobsežnejšimi so bili tečaji, ki so trajali po 100 ur (npr. Tečaji za skladiščno službo, Tečaji za konstruktorje orodij, strojepisni tečaj), nekateri tečaji so trajali okoli 60 ur (npr. tečaji za tajnice, tečaji knjigovodstva, tečaji stenografije) ostali pa trajali od 15 do 30 ur (npr. seminar iz tehnike mrežnega planiranja, seminarji za prosvetne delavce, tečaji za snažilke).

Delavska univerza »Boris Kidrič«⁴⁷ je v svoj program uvrstila tudi predavanja za kmetovalce, za delavce v gostinstvu in turizmu in seminarje za obrtnike. Kot zanimivost si oglejmo program izobraževanja kmetovalcev, ki je obsegal tele sklope predavanj: Predavanja splošno izobraževalnih tem (perspektive kmetijstva v Sloveniji, Dopolnilne dejavnosti na kmetiji, Splošna higiena, telesno in duševno zdravje), cikle predavanj strokovnih tem (ekonomika zasebne kmetije, proizvodnja mleka, mehanizacija zasebne kmetije, gnojenje, tehnologija obdelave jagod, herbicidi, domača proizvodnja močnih krmil) in predavanja za zasebne kmetovalce o družbeno-ekonomski problematiki in obveznosti kmetovalcev do družbe.(mesto kmetovalcev v novi ustavi, nov davčni sistem, plačevanje dohodkov iz dohodka v kmetijstvu.).

Spremembe, pogojene s sprejetjem nove zakonodaje, ki je delavskim univerzam omogočila, da se verificirajo za izvajanje določenih izobraževalnih programov, so prišle še najbolj do izraza na področju izobraževanja ob delu.

V tem obdobju so se lahko delavske univerze po tem zakonu verificirale za izvajanje **osnovne šole za odrasle**. S sklepom Ustavnega sodišča SR Slovenije leta 1973 se je uredilo tudi financiranje te dejavnosti (za to so bile odgovorne občinske

⁴⁶ Delavska univerza Cene Štupar 1973/74, Delavska univerza Cene Štupar, 1973.

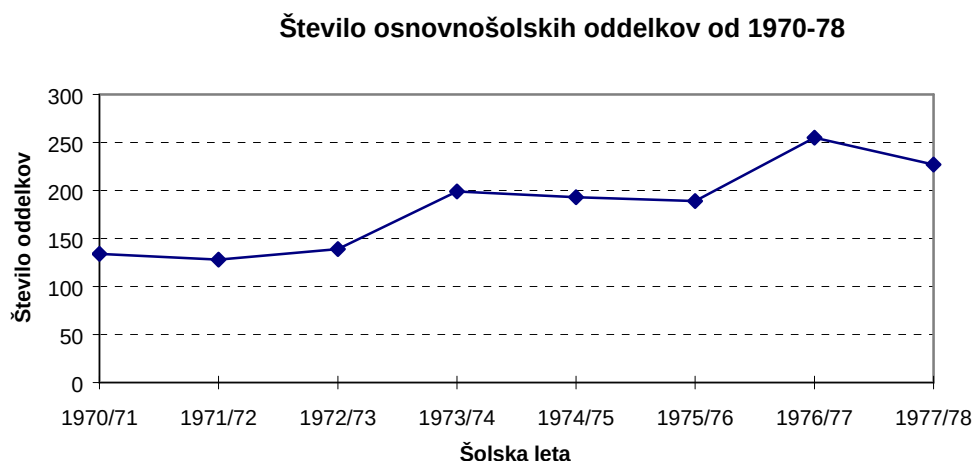
⁴⁷ Delavska univerza Boris Kidrič Ljubljana, Vrhnika, Idrija. Program 72/73. Delavska univerza Boris Kidrič, Ljubljana 1972.

izobraževalne skupnosti), saj je postalo osnovno šolanje tudi za odrasle udeležence brezplačno.

Verificirane oddelke osnovnih šol so imele sledeče delavske univerze: Kočevje, Kranj, »Boris Kidrič« Ljubljana, Maribor in Dopisna delavska univerza »Univerzum« Ljubljana. Osnovnošolsko izobraževanje odraslih je v sedemdeseti letih doživelo precejšno rast (glej graf št. 24), vendar pa je bila ta rast po mnenju avtorjev publikacije »Dvajset let delavskih univerz na Slovenskem« kljub vsemu še prepočasna, saj v tem času približno tretjina zaposlenih v Sloveniji ni imela dokončane osnovne šole.

Zavod SR Slovenije za šolstvo je na pobudo večletnih prizadevanj delavskih univerz izdelal novo zasnovo osnovnega izobraževanja ob delu, ki je predstavljala prvi primer posebnega predmetnika in učnega načrta za izobraževanje odraslih. Leta 1976 je strokovni svet SR Slovenije za vzgojo in izobraževanje to zasnovo sprejel. Avtorji publikacije Dvajset let delavskih univerz na Slovenskem so ta predmetnik komentirali z naslednjimi besedami: »Ta predmetnik in učni načrt na netradicionalen način uresničujeta andragoška didaktična načela in načelo permanentnosti izobraževanja.«⁴⁸

Graf št. 24

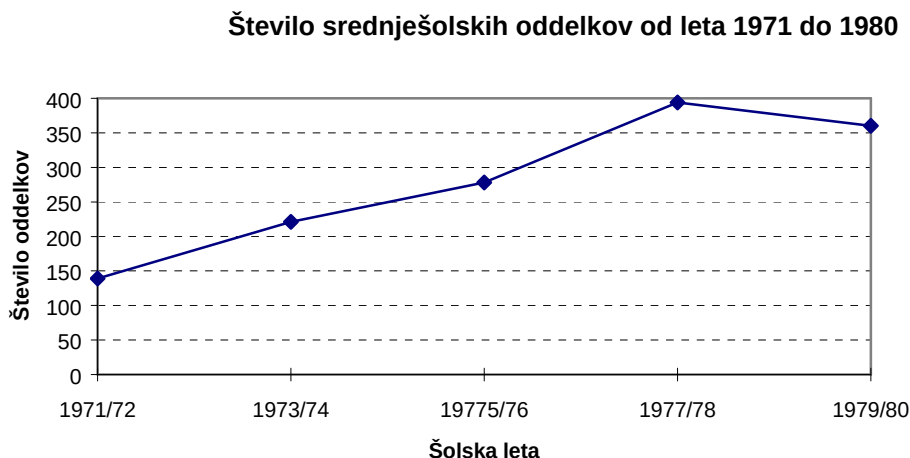
Še večjo rast kot osnovnošolsko izobraževanje, je v tem času doživelo **srednješolsko izobraževanje odraslih** (glej graf št. 25).

Srednješolsko izobraževanje za odrasle je pri delavskih univerzah potekalo na tri načine. Preko:

1. dislociranih oddelkov šol,
2. verificiranih šol pri delavskih univerzah in
3. inštruktažnih središč za pripravo na izpite.

⁴⁸ Ibid. str. 45.

Graf št. 25

Dislocirani oddelki so bili ustanovljeni kot enote srednjih šol ter šol po zakonu o poklicnem izobraževanju. Delavske univerze so se na tem področju pojavljale kot organizatorke in izvajalke dislociranih oddelkov matičnih šol. Glavni namen tovrstnih oddelkov je bil, da se delavcem približa srednješolska izobrazba in da se izobraževanje po organizaciji in odnosih prilagaja odraslim učencem in učenju ob delu.

Naročniki za to izobraževanje so bile včasih delovne organizacije, včasih pa posamezniki. Delavske univerze so s temi oddelki srednjih šol omogočale nadaljnje poklicno izobraževanje odraslim ne glede na zaposlitev in poprej pridobljeno izobrazbo. V tem času so mnogi to izobraževanje izkoristili za prehod iz proizvodnih v neproizvodne poklice, zato je bilo to izobraževanje deležno mnogih kritik. Avtorji publikacije Delavske univerze kot središča svojega okolja so te kritike pojasnili v sledečem odlomku: »V zadnji polovici sedemdesetih let (vse do sprejetja stabilizacijskih programov) je bila v pravilnikih o delitvi OD⁴⁹ izobrazba pomembna postavka, ki je že sama po sebi spodbujala pridobivanje višje izobrazbe. To obdobje je krivo, da so si delavske univerze, ne samo po svoji krivdi, pridobile nekatere nalepke, ki tem organizacijam še danes škodujejo. Veliko napak so pri tem zakriville šole, ki pa se jih kot krivce sploh ne navaja. Še veliko večja pa je krivda, ki tiči v težkih življenjskih in delovnih razmerah, v katerih so si odrasli pridobivali izobrazbo po skrajšanih postopkih s skrajšanimi vsebinami, kar ni prispevalo h kakovosti študija.«⁵⁰

Verificiranih šol pri delavskih univerzah je bilo bolj malo. Tu je najbolj izstopala Dopisna delavska univerza »Univerzum« Ljubljana⁵¹, ki se je s svojim načinom dela (z združevanjem dopisne metode z neposrednimi oblikami pomoči) tudi zelo približala uporabnikom svojih storitev. V programu za šolsko leto 1975/76 je na srednješolski stopnji organizirala:

⁴⁹ OD je skrajšava za osebni dohodek (op.p.)

⁵⁰ Delavske univerze kot andragoška središča svojega okolja, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1987, str. 47.

⁵¹ Šole in tečaji, Center za izobraževanje odraslih pri dopisni delavski univerzi v Ljubljani, Ljubljana 1974.

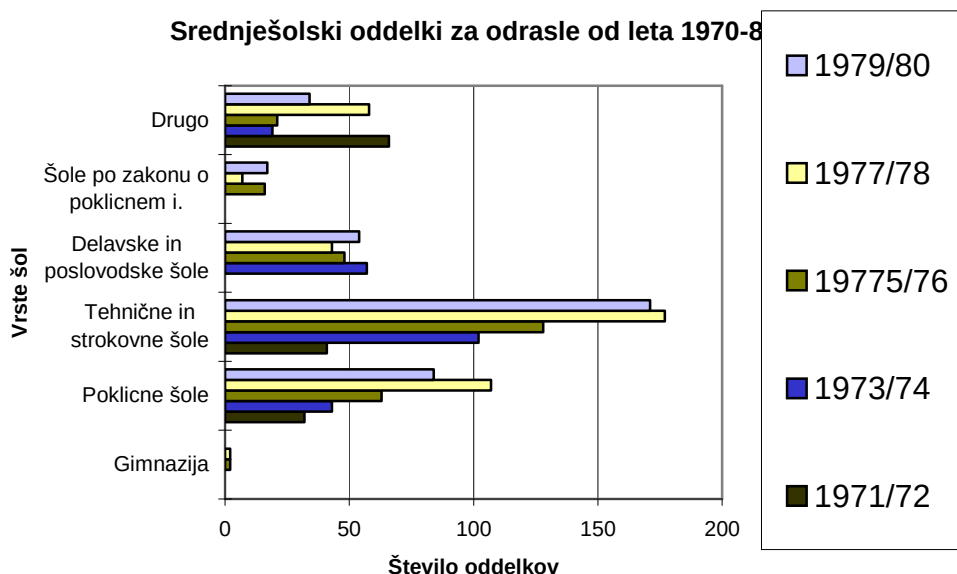
- štiriletno Ekonomsko šolo
- dvoletno Poklicno administrativno šolo
- štiriletno tehnične šole (za strojno, elektro, kemijsko in lesno stroko)
- dvoletno delovodsko šolo za strojno stroko in
- triletno poklicno kovinarsko šolo.

Nekatere delavske univerze so imele na srednješolski stopnji organizirana tudi **inštruktažna središča za pripravo na izpite**, ki so bila namenjena delavcem, ki so se želeli vpisati v višje in visoke šole brez ustrezne poprejšnje izobrazbe. Največ kandidatov se je na ta način pripravljalo za študij na višji upravni šoli, višji šoli za socialne delavce, visoki šoli za organizacijo dela, višji tehniški varnostni šoli in fakulteti za strojništvo.

Iz statističnih pregledov lahko vidimo, da so bile za celotno Slovenijo med srednješolskimi oddelki (glej graf št. 26) najbolj zastopane tehnične in strokovne šole in da se ta prednost v drugi polovici sedemdesetih let celo povečuje. Iz grafa tudi vidimo, da je bilo srednješolsko izobraževanje skoraj izključno povezano z določeno stroko ali poklicem, saj se pojavijo splošno-izobraževalni gimnazijski oddelki le za kratko obdobje sredi sedemdesetih let in še to v skoraj zanemarljivem številu.

Zaradi tovrstne usmerjenosti ne čudi dejstvo, da so v publikaciji »Dvajset let delavskih univerz na Slovenskem« srednješolsko izobraževanje predstavili kar pod naslovom »Izobraževanje za poklice«.

Graf št. 26

Če ob zaključku pregleda programske usmerjenosti sedemdesetih let še enkrat ponovimo oziroma povzamemo glavne značilnosti tega obdobja, ne moremo mimo sledečih dogodkov:

- izrazitemu obratu k družbeno političnemu izobraževanju v vseh programih,
- upadanju splošnega izobraževanja in v okviru tega še posebej kulturnega izobraževanja,

- prevladujočemu deležu izpopolnjevanja po zakonskih predpisih v sklopu strokovnega izobraževanja in
- pojavu prvih verificiranih programov, ki so jih začele delavske univerze izvajati predvsem na področju jezikovnih tečajev in šolanja ob delu.

Osebe delavskih univerz v obdobju od 1970 do 1980 leta

Z začetkom sedemdesetih let se delavske univerze prvič v svojem obstoju soočijo z zakonskimi zahtevami, ki natančno določajo, kakšna mora biti izobrazba njihovih delavcev. Zakon o delavskih univerzah, izobraževalnih centrih in drugih organizacijah, ki se poleg šol ukvarjajo z izobraževanjem (Uradni list SRS, št. 4/71) je zahteval:

- da imajo predstojnik in vodje najmanj izobrazbo višje stopnje,
- da ima učitelj za praktično izobraževanje pedagoško in andragoško izobrazbo ter najmanj izobrazbo srednje šole, in je usposobljen za poklic, za katerega je izobraževal,
- da ima učitelj za teoretično izobraževanje pedagoško in andragoško izobrazbo ter najmanj izobrazbo ustrezne višje šole; če pa za posamezno stroko ni bilo mogoče pridobiti te izobrazbe, je bil lahko učitelj za to stroko tudi tisti, ki je končal ustrezno srednjo šolo,
- da je inštruktor usposobljen za ustrezen poklic.

Zakon o organizacijah za izobraževanje odraslih (Uradni list SRS, št. 16/77) sprejet leta 1978, ki je zamenjal do tedaj veljavni Zakon o delavskih univerzah iz leta 1971 pa je zahtevo po pedagoški in andragoški izobrazbi razširil na vse profile delavcev.

Da bi videli, kako so se zakonske zahteve odrazile v praksi smo si v statističnem gradivu ogledali strukturo zaposlenega osebja po izobrazbi. Predvsem so nas zanimale spremembe v izobrazbeni strukturi zaposlenih v celotnem obravnavanem obdobju, vendar smo pri pregledovanju statističnega gradiva naleteli na precej neskladij v prikazovanju statističnih podatkov iz tega področja. Podatki za šolsko leto 1971/72 sledijo logiki razvrščanja iz obdobja 60 let in se razlikujejo od kasnejših statističnih gradiv tako po razvrščanju kategorij zaposlenih (ločujejo zaposlene za nedoločen čas in zaposlene za določen čas), kot po razvrščanju stopnje izobrazbe. Navkljub tem razlikam, pa lahko podobno kot za prejšnje obdobje sklepamo, da so kategorijo zaposlenih za določen čas uporabljali v smislu zunanjih sodelavcev, zato lahko delno primerjamo podatke tudi iz tega obdobja. Še posebej zato, ker so kasneje uvrščali zaposlene za določen in nedoločen čas v skupno kategorijo, ki so jo primerjali s kategorijo zunanjih sodelavcev.

Preden si ogledamo, kakšno izobrazbo so imeli v tem obdobju redno zaposleni in zunanji sodelavci, moramo najprej spoznati kateri poklici sploh predstavljajo ti kategoriji in kakšno je njuno razmerje. Razmerje med redno zaposlenimi (zaposleni za nedoločen in določen čas) in zunanjimi sodelavci ostaja podobno (slednjih je okoli 10 krat več) kot v prejšnjem obdobju, kar je glede na naravo dela v delavskih univerzah tudi razumljivo. V prilogi št. 4 lahko vidimo razmerje med stalno zaposlenimi in zunanjimi sodelavci za šolski leti 1976/77 in 1979/80 v tistih občinah,

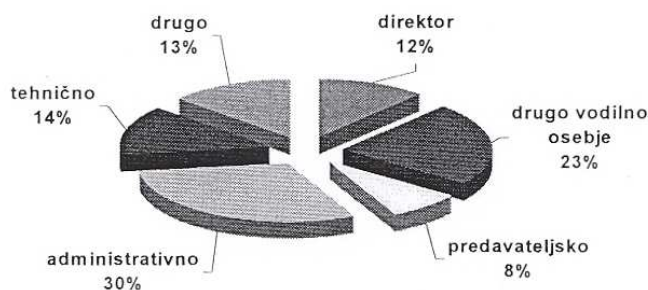
kjer so delovale delavske univerze. Bolj podrobnih podatkov o izobrazbi zaposlenih po občinah, kot smo jih prikazali za prejšnje obdobje na žalost za to obdobje ni več, ker uradna statistika teh podatkov ni več objavljala.

Osnovna naloga **“redno zaposlenih”** je bila predvsem organizacija in koordinacija izobraževalne dejavnosti, zato najdemo med njimi predvsem strokovno in administrativno osebje, majhen delež pa odpade tudi na predavateljsko osebje oziroma na učitelje inštruktorje, kot poimenujejo to kategorijo v drugi polovici 70 let. V publikaciji Delavske univerze kot središča svojega okolja so pomen stalno zaposlenih inštruktorjev in učiteljev komentirali s sledečimi besedami: “Izkušnje kažejo, da pomenijo stalno zaposleni inštruktorji in učitelji (glej tabelo št. 2)⁵² za delavske univerze, kjer je to možno uresničiti, znatno kontinuiteto strokovnega dela, večjo kakovost in boljše spremljanje izobraževalnega procesa. Predvsem tistim delavskim univerzam, ki organizirajo v večji meri izobraževanje za pridobitev izobrazbe, je taka strategija kadrovske politike v prid kakovosti.”⁵³

Razlike v deležih in poimenovanjih poklicev, ki sestavljajo kategorijo redno zaposlenih (oziroma zaposlenih za določen in nedoločen čas) ponazarjata za leti 1974 in 1980 graf št. 27 in graf št. 28.

Graf št. 27

Redno zaposleni leta 1974

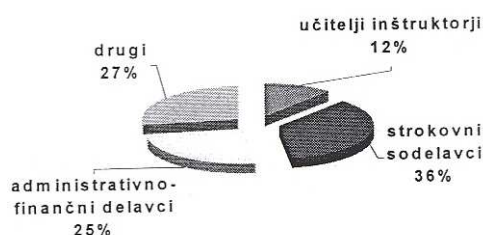

⁵² Sklicevanje se nanaša na tabelo v publikaciji iz katere je citat.

⁵³ Delavske univerze kot andragoška središča svojega okolja, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1987, str. 28.

Graf št. 28

Redno zaposleni leta 1980

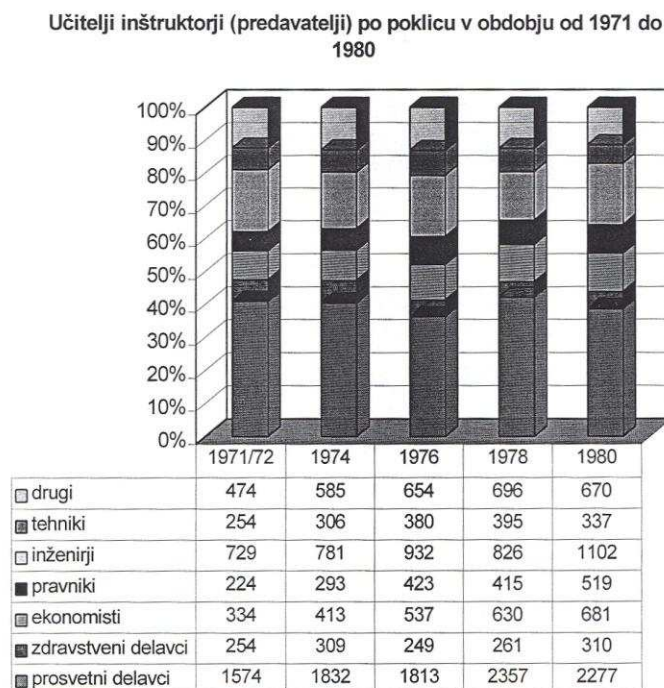

Iz primerjave obeh grafov lahko navkljub drugačnemu poimenovanju poklicev opazimo, da ostaja tudi ob koncu obravnavanega obdobja v kategoriji redno zaposlenih najvišji delež "strokovnih sodelavcev" (če ga primerjamo z združenim deležem "direktorjev" in "drugega vodilnega osebja" iz leta 1974), nekoliko pa naraste delež učiteljev inštruktorjev (če ga primerjamo s kategorijo predavateljskega osebja iz leta 1974). Nekoliko se zmanjša le delež administrativnega osebja, poveča pa se delež tistih poklicev, ki so jih na statistiki uvrstili pod drugo.

Veliko bolj homogena je bila kategorija "**zunanjih sodelavcev**", saj je bil delež predavateljev oziroma učiteljev inštruktorjev več kot 90 odstoten. Ostali delež so sestavljali predvsem strokovni sodelavci, obstajali pa so tudi posamezni primeri administrativnega osebja, ki se je uvrščalo v to kategorijo.

Bolj heterogena je bila sestava predavateljev oziroma učiteljev inštruktorjev po poklicu (glej graf št. 29), kjer je sicer velik delež odpadel na prosvetne delavce, vendar pa so bile glede na vsebino predavanj in tečajev zastopane mnoge različne stroke.

Graf št. 29.

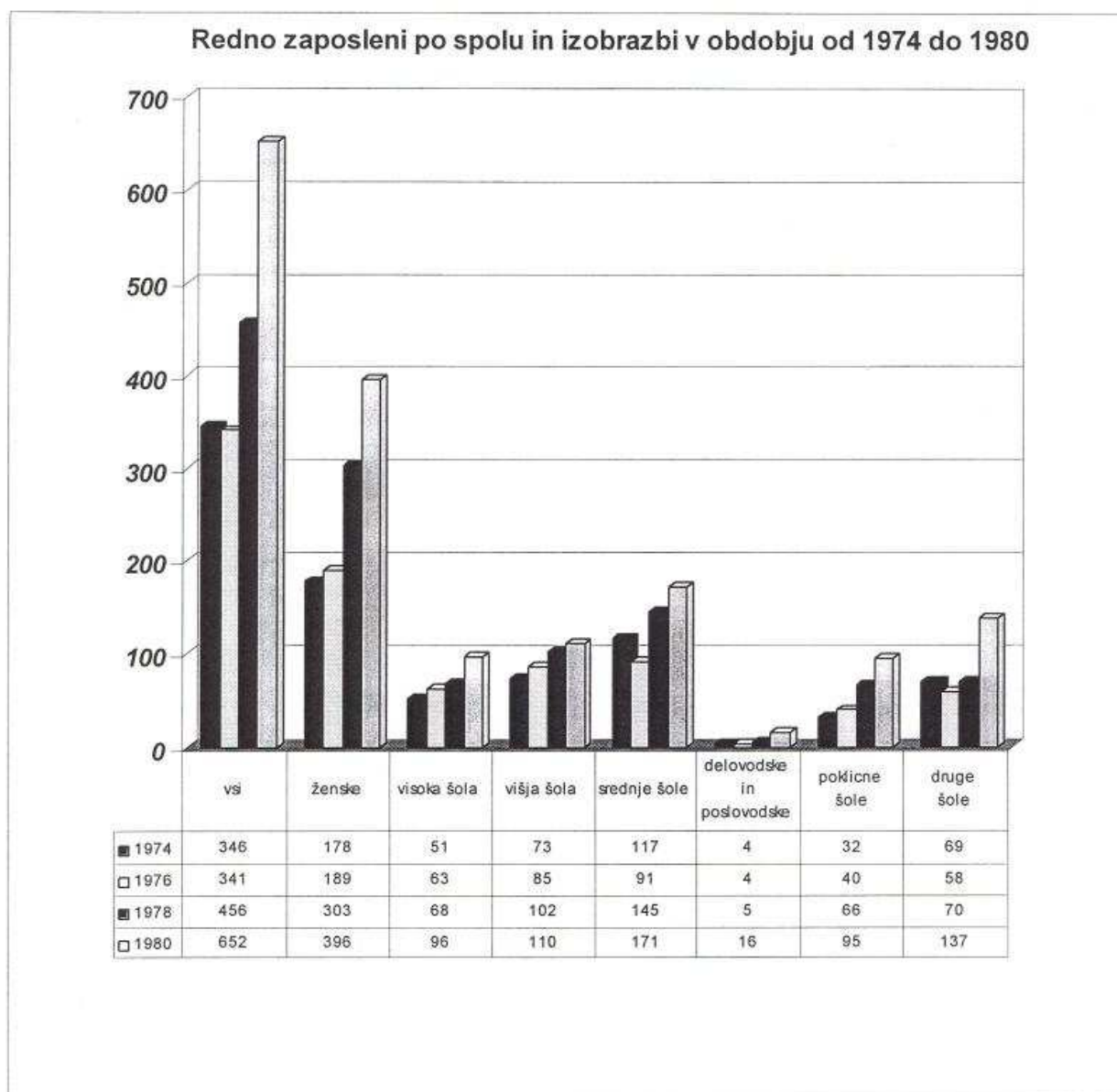

V publikaciji Delavske univerze kot andragoška središča svojega okolja so avtorji visok delež prosvetnih delavcev pojasnjevali z dejstvom, da je bilo delo zunanjih sodelavcev bolj slabo plačano, zato so ta večinoma popoldanski vir zaslužka izkoristili predvsem prosvetni delavci, ki so bili že za svoje poklicno delo slabo plačani in so jim tudi nizki honorarji pomenili izboljšanje materialnega položaja. Velik delež prosvetnih delavcev pa je po avtorjih omenjene publikacije predstavljal potencialno nevarnost sholarizacije andragogike⁵⁴.

Če se vrnemo k vprašanju stopnje izobrazbe redno zaposlenih v obravnavanem obdobju lahko na grafu št. 30 vidimo, da še vedno prevladuje srednješolska izobrazba, če pa združimo kategoriji višje in visoke izobrazbe, pa vidimo, da v celotnem obdobju prevladujejo zaposleni, ki imajo več kot srednješolsko izobrazbo.

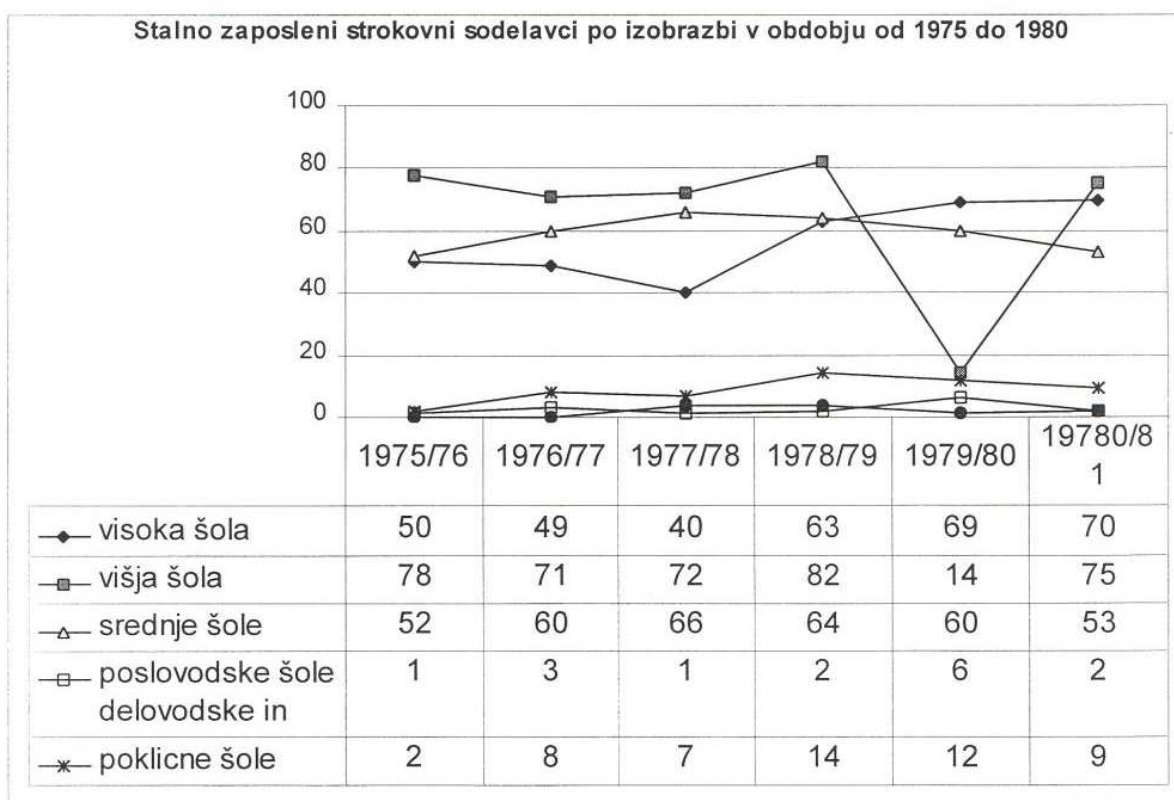
⁵⁴ Ibid str. 35

Graf št. 30

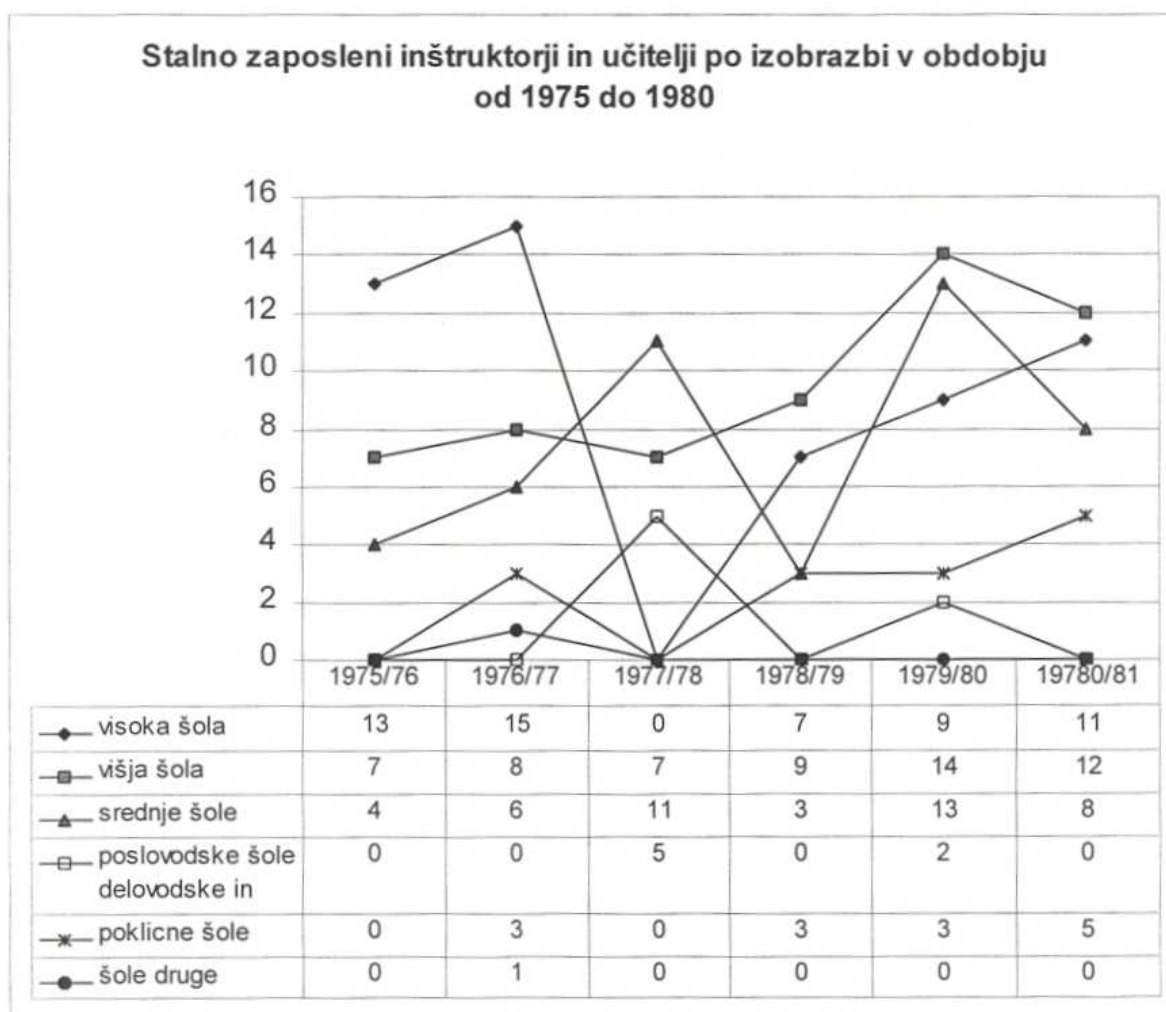
Ker nas je, kot smo že omenili v uvodu, zanimal vpliv zakonodaje na dvigovanje izobrazbene ravni zaposlenih smo želeli ugotoviti, če se je le ta v obravnavanem obdobju povečevala. Predvsem nas je zanimalo stanje glede na kategorije, ki so omenjene tudi v zakonu (vodja, učitelj teoretičnega pouka, učitelj praktičnega pouka in inštruktor) vendar tovrstne klasifikacije nismo zasledili pri nobenih prikazovanih statističnih podatkih. V uradnih statističnih gradivih so skoraj vsako drugo šolsko leto spremenili kategorije poklicev (leta 1974 jih je bilo 6, leta 1976 samo dve, leta 1978 pa štiri), zato je bila primerjava za celotno obdobje iz uradnih statističnih virov onemogočena. Bolj sistematično zbrane podatke smo dobili v publikaciji Delavske univerze kot središča svojega okolja vendar pa smo tudi tu zasledili določene nedoslednosti in napake, zato lahko služijo ti podatki bolj ilustrativno. Povzeli smo statistične podatke, ki kažejo spremembe v stopnji izobrazbe za različne poklice, ki sestavljajo kategorijo redno zaposlenih. V grafu št. 31 lahko vidimo stopnje izobrazbe redno zaposlenih strokovnih sodelavcev. Čeprav bi glede na zakonske zahteve pričakovali, da se bo stopnja izobrazbe pomembno poviševala, nas preseneča nihanje oziroma dokaj majhno naraščanje zaposlenih z visoko izobrazbo, še bolj pa preseneča velik padec zaposlenih z višjo izobrazbo v šolskem letu 1979/80. V publikaciji Delavske univerze kot andragoška središča svojega okolja ta padec delno pojasnjujejo z večjo fluktuacijo, čeprav ugotavljajo, da bi bilo potrebno dejanski vzrok za ta dogodek še raziskati.

Graf št 31

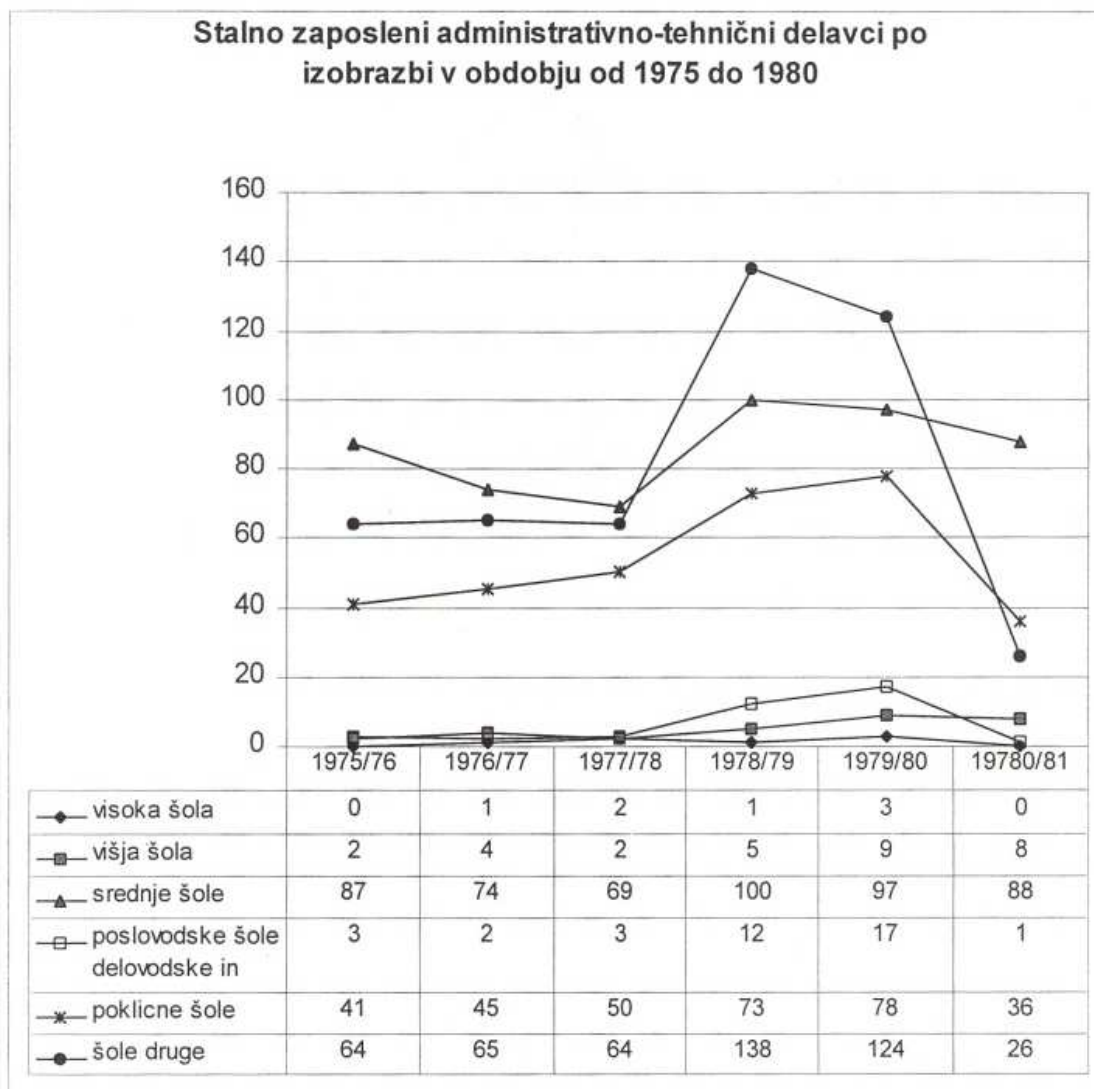
Pri kategoriji redno zaposlenih inštruktorjev in učiteljev (glej graf št. 32) so nihanja še dosti večja in jih avtorji publikacije Delavske univerze kot andragoška središča svojega okolja zopet pojasnjujejo z veliko fluktuacijo. Iz grafa in tabele je razvidno, da pri tej kategoriji še bolj prevladuje visoka in višja izobrazba. Velik padec visoke izobrazbe v šolskem letu 1977/78 avtorji publikacije ne pojasnjujejo posebej, vendar pa lahko na podlagi podatkov iz statističnih gradiv (ki kažejo, da je imelo v tem šolskem letu 17 redno zaposlenih učiteljev visoko izobrazbo) sklepamo, da je šlo tu za napako v zapisu ne pa za dejansko stanje.

Graf št. 32

Pri številčno dokaj visoko zastopanih administrativno-tehničnih delavcih (glej graf št. 33) pa je z zelo veliko prednostjo prevladovala srednješolska izobrazba, čeprav tudi tu zaradi nihanj ne moremo govoriti o konstantnem naraščanju.

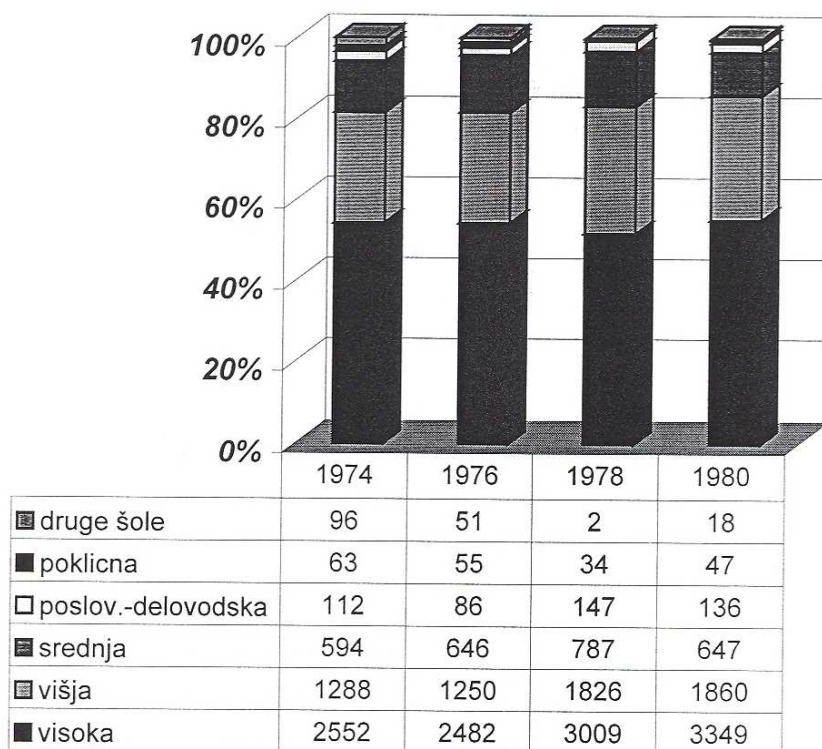
Graf št. 33.

V uradnih statističnih gradivih smo imeli več sreče s podatki o **izobrazbeni strukturi zunanjih sodelavcev**. V grafu št. 34 lahko vidimo, da so imeli v tej skupini izjemno visoko izobrazbeno strukturo. Zunanjih sodelavcev z visoko izobrazbo je bilo več kot polovico, okoli 80% pa je bilo sodelavcev, ki so imeli vsaj višjo izobrazbo. Ti deleži so v celem obdobju zelo konstantni, število zunanjih sodelavcev pa v obravnavanem obdobju zmerno narašča.

Graf št 34

Zunanji sodelavci po izobrazbi v obdobju od 1974 do 1980

Mnoge delavske univerze so organizirale usposabljanja za zunanje sodelavce in svoje strokovne delavce. Vsako leto so organizirali v povprečju po 40 izobraževalnih oblik, predvsem dvodnevni seminarji, kjer so največ pozornosti namenili metodičnemu in didaktičnemu usposabljanju predavateljev za družbeno izobraževanje, za jezikovno izobraževanje, predavateljem obrambne vzgoje, učiteljem stenografije in strojepisja, premalo pa predavateljem in mentorjem strokovnega izobraževanja.⁵⁵

Če na kratko povzamemo glavne značilnosti zaposlenih v delavskih univerzah v sedemdesetih letih, lahko ugotovimo, da sprejetje zakona o delavskih univerzah ni drastično vplivalo na zviševanje izobrazbene strukture. Pri zunanjih sodelavcih je bila ta že v prejšnjem obdobju zelo visoka in podobno stanje se je ohranilo tudi sedaj. Bolj so nas presenetila velika nihanja v izobrazbi redno zaposlenih. Avtorji publikacije Delavske univerze kot andragoška središča svojega okolja so svojo ostro kritiko kadrovske politike usmerili predvsem v Zvezo delavskih univerz, ki bi morala po njihovem izvesti strokovno analizo o kadrovskih standardih. Osnovne probleme, ki so težili delavske univerze v tem obdobju so strnili s sledečimi besedami: »Delavskim univerzam se očita premajhna strokovnost, zlasti pa nesistematično preučevanje izobraževalnih potreb, pomanjkljivo spremljanje rezultatov izobraževanja ne glede na

⁵⁵ Delavske univerze kot andragoška središča svojega okolja, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1987, str. 34.

njen nezavidljiv družbeno ekonomski položaj. Z obstoječo kadrovsko in poklicno strukturo zaposlenih ni možno bistveno preseči tega stanja, saj se nista razvili ne ustrezna delitev dela med delavskimi univerzami in njeno Zvezo, niti ne med delavskimi univerzami samimi, in prav tako ne potrebna specializacija zaposlenih strokovnih delavcev. Metodično-didaktična usposobljenost strokovnih delavcev ne bi mogli oceniti kot zadovoljivo ob potrebah po izredno heterogenih izobraževalnih programih.«⁵⁶

Programska usmerjenost delavskih univerz od leta 1980 do 1990

Leta 1980) je na programsko zasnovo delavskih univerz najbolj usodno vplival zakon o usmerjenem izobraževanju, saj jim je odvzel pomemben del njihove dejavnosti - organizacijo srednješolskega izobraževanja. Nekaterе delavske univerze, ki so bile bolj usmerjene v izobraževanje ob delu, so s tem ukrepom zgubile občuten del svojih programov in dokaj pomemben vir dohodka in so se zaradi tega znašle celo pred ukinitvijo. Zaradi te krize sta o novem položaju delavskih univerz leta 1981 razpravljali predsedstvi RK SZDL Slovenije in RS ZSS. Na podlagi gradiva, ki ga je pripravila Zveza delavskih univerz Slovenije so sprejeli stališča o nadaljnjem razvoju delavskih univerz v Sloveniji, ki so se dotikala petih področji, ki so bila povezana tudi s programiranjem:

1. Financiranje programov delavskih univerz

Predsedstvi RK SZDL in RS ZSS sta sklenili, da je treba zagotoviti delavskim univerzam temeljne pogoje za opravljanje njihove izobraževalne dejavnosti. Delavske univerze so vztrajale, da morajo občinske izobraževalne skupnosti letno obravnavati njihove programe in jim zagotoviti materialna sredstva s svobodno menjavo dela. Predvsem so opozarjale, da je: "...potrebno v ceni upoštevati tudi potrebno strokovno delo pri ugotavljanju izobraževalnih potreb, planiranju izobraževanja, pripravi izobraževalnih programov ter delno sredstva za izvedbo programov družbenopolitičnega in splošnega kulturnega izobraževanja in njihovo valorizacijo."⁵⁷

Stroške tega dela so morale delavske univerze vključiti v ceno pedagoške ure, kar je nenehno zviševalo ceno izobraževanja po teh programih.

2. Spodbujanje osnovnošolskega izobraževanja odraslih

Stališče predsedstva RS ZSS je bilo, da je potrebno vsem delavcem, ki nimajo osnovnošolske izobrazbe, omogočiti dokončanje osnovne šole. Kljub zagotovljenim sredstvom za to izobraževanje, pa je bila tudi ta dejavnost, kot bomo videli v nadaljevanju, v upadu.

3. Priprava in izpeljava programov za izpopolnjevanje izobrazbe in usposabljanje ob delu

Delavskim univerzam so priporočili, da del svoje dejavnosti posvetijo pripravi in izvedbi programov za potrebe tistih OZD, ki same tega niso sposobne. Avtorji poročila "Delavske univerze v izobraževalnem sistemu v SR Sloveniji" so ob tem

⁵⁶ Ibid. str 34.

⁵⁷ Delavske univerze v izobraževalnem sistemu v SR Sloveniji - Ocena stanja in pregled uresničevanja stališč o nadaljnjem razvoju, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1984.

priporočilu ugotovili, da so nekatere delavske univerze to nalogo že opravljale, v večini primerov pa niso imele ne materialnih, ne kadrovskih možnosti za raziskovanje in ugotavljanje izobraževalnih potreb ter izdelavo zahtevnih izobraževalnih programov.

4. Delavske univerze kot nosilke družbenopolitičnega izobraževanja in izobraževanja za samoupravljanje

ZSS in SZDL sta poizkušali zagotoviti večjo načrtnost in stalnost družbenopolitičnega izobraževanja, vendar tudi na tem področju ni bila zadovoljivo financirana priprava in izpeljava tovrstnih programov.

5. Usposabljanje za obrambno vzgojo

Čeprav so mnoge delavske univerze te programe že prej izvajale, so mnogi organi za ljudsko obrambo menili, da so storitve delavskih univerz predrage in da delavske univerze niso sposobne zagotoviti kvalitetne izvedbe in so zato vedno pogostejše te programe izvajali kar sami.

Kljub omenjenim stališčem in usmeritvam o nadaljnjem razvoju delavskih univerz, ki sta jih sprejeli predsedstvi RK SZDL in RS ZSS ter potrditvi načela permanentnosti izobraževanja, ki ga je sprejelo predsedstvo CK ZKS (10.2. 1986), se je sredi 80 let zaradi omenjenih težav v nekaterih izvršnih svetih občinah vodil postopek za ukinitve oziroma razformiranje delavskih univerz.

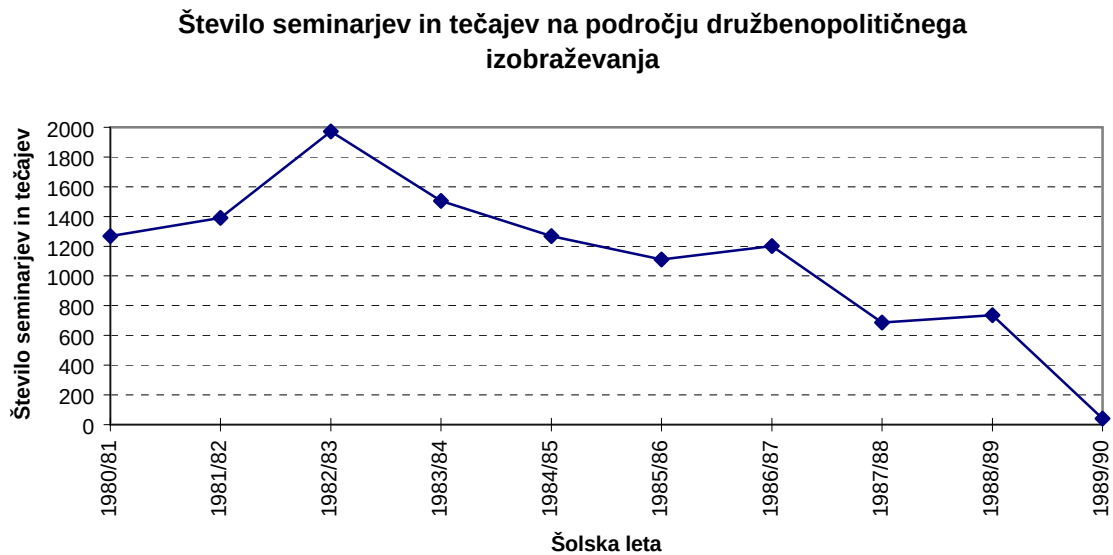
Lahko bi trdili, da so se v osemdesetih letih delavske univerze znašle v manjši krizi, saj so se mnoge njihove dejavnosti v tem času skrčile ali pa celo popolnoma izginile. Najbolj strm trend upadanja lahko zasledimo pri predavanjih (glej prilogo št. 1), saj konec 80 let dejansko izginejo in se v kasnejših statistični popisih sploh ne pojavljajo več. Čeprav se v zadnjem desetletju pojavijo neke nove vsebine, kot je npr. ekologija, pa pomeni strmi upad predavanj iz obrambne vzgoje, ki predstavljajo v začetku osemdesetih let prevladujoč delež predavanj (glej prilogo št. 3), tudi konec predavanj. Za šolsko leto 1989/90 so zadnjič dostopni podatki o številu in vrstah predavanj. Od 372 predavanj, ki so jih v tem šolskem letu izvedli za 11 272 udeležencev, so izvedli največ predavanj na področju kulture in umetnosti (94) in vzgoje za humane odnose (89), tem vsebinskim sklopom pa sledijo teme kot so zdravstvo (53), prometna vzgoja (45), ekologija (34), kmetijstvo ter znanost in tehnika (oba po 26) in ekonomika gospodinjstva in način oblačenja(2).

Nekoliko drugačna kot za predavanja je bila v tem času usoda seminarjev in tečajev. V statističnem prikazu seminarjev in tečajev (glej prilogo št. 1) lahko vidimo, da v osemdesetih letih število tečajev in seminarjev konstantno niha, nato pa ob koncu tega obdobja pade pod raven iz šolskega leta 1977. V Prilogi št. 2 lahko vidimo, da je prišlo do tega padca predvsem na račun upada **družbene vzgoje**, ki konec 80 let skoraj popolnoma izgine. Na podrobnejšem prikazu lahko vidimo, da je število seminarjev in tečajev naraščalo še do leta 1983, nato pa začne dokaj strmo padati in se v šolskem letu 1989/90 ustavi na številu 40.

Vzroke za takšen padec družbenopolitičnega izobraževanja lahko zelo hitro najdemo v velikih političnih spremembah, ki so Slovenijo pretresale konec osemdesetih let, predvsem v prehodu iz enostrankarskega socialističnega sistema, ki je bil prepreden

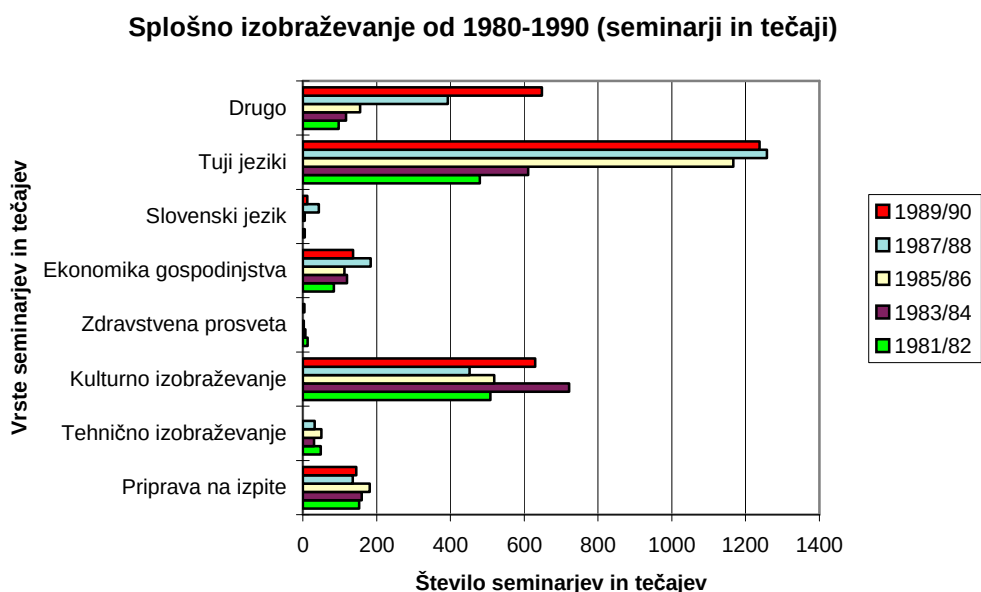
z idejo samoupravljanja (na čemer je tudi slonela zasnova družbenopolitičnega izobraževanja) v večstrankarsko parlamentarno demokracijo. Večino družbenopolitičnega izobraževanja je potekalo v sodelovanju z Zvezo komunistov in Zvezo Sindikatov, zato ne čudi, če je z upadanjem njihove politične moči, upadalo tudi to izobraževanje.

Graf št. 35

Povsem nasproten pa je trend **splošnega izobraževanja**, saj se število tečajev in seminarjev od šolskega leta 1979/80 ko jih je bilo 1206, dvigne v letu 1989/90 kar na 2813. Največja rast je značilna za področje tujih jezikov (glej graf št. 36), ki pa ga nekateri uvrščajo v strokovno področje, saj je znanje tujih jezikov postajalo vedno bolj zahteva delovnega mesta. Med tujimi jeziki tudi v tem obdobju prevladuje nemščina, sledi pa ji angleščina.

Graf št. 36

Če odmislimo delež, ki ga zavzemajo tuji jeziki, je tudi za ostalo splošno izobraževanje značilna stagnacija (npr. priprava na izpite in ekonomika gospodinjstva, v upadu pa so teme o tehniki in zdravstvu).

Za področje kulturnega izobraževanja lahko vidimo, da njihovo število v tem obdobju precej niha. Avtorji publikacije "Delavske univerze kot andragoška središča svojega okolja" so na podlagi podobnih podatkov razvili podmeno, da lahko iz tega sklepamo na nestalnost in nesistematičnost tega izobraževanja. Delavske univerze so na tem področju usposabljalne predvsem organizatorje kulturnega življenja v občini in delovni organizaciji, delegate kulturnih skupnosti, v manjši meri pa tudi neprofesionalne umetniške skupine. Avtorji omenjene publikacije so predstavili kar pestre dejavnosti delavskih univerz na tem področju: "Izobraževanje in usposabljanje je potekalo v kroških, okroglih mizah, literarnih večerih, seminarjih in tečajih in v okviru kulturnih prireditev."⁵⁸

Zveza delavskih univerz je organizirala več posvetovanj o programski strukturi kulturno-estetskega izobraževanja, kjer je bilo večkrat izraženo mnenje, da bi morali biti ti programi načrtovani dolgoročneje in v sodelovanju s PIS-i za kulturo, oziroma da bi morali biti izdelani na podlagi preučenih izobraževalnih interesov. Kot pomanjkljivost delavskih univerz so na teh posvetih omenjali tudi prevladovanje institucionalnih in formalnih pristopov h kulturni vzgoji meščanov in pozvali delavske univerze, da preidejo s klasičnih oblik predavanj na organizacijsko zahtevnejše klubske oblike ljubiteljske kulture.

Nekatere manjše delavske univerze so imele na področju kulturnega izobraževanja pomembnejšo vlogo, še posebno, če v njihovi okolici ni bilo drugih kulturnih ustanov. Med delavskimi univerzami, ki so v tem času razvile najbolj pestro kulturno dejavnost

⁵⁸ Delavske univerze kot andragoška središča svojega okolja, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1987, str. 57.

so bile ustanove v sledečih krajih: Šmarje pri Jelšah, gornja Radgona, Lenart, Radlje ob Dravi, Koper, Maribor, Kranj in Radovljica.

Že prej smo omenili, da je bil upad dejavnosti značilen tudi za področje **osnovnošolskega izobraževanja odraslih** (glej graf št. 37). Vzrokov za to je bilo več, vendar so kot pglavitnega v tem času omenjali nizko motivacijo zaposlenih. Čeprav je bil delež odraslih brez osnovne šole tudi v osemdesetih zelo visok (okoli 23% starejših od 15 let⁵⁹) so nekateri ukrepi oblasti še dodatno vplivali na nižanje motivacije zaposlenih za tovrstno izobraževanje. Sem sodi predvsem institut "delovnih zmožnosti", ki je pomenil, da se delavcem na podlagi delovnih izkušenj po opravljenem preizkusu znanja prizna usposobljenost za delo tudi brez šolske izobrazbe. Vpis v osnovnošolske oddelke pa je zniževala tudi možnost usposabljanja po skrajšanih programih v usmerjenem izobraževanju, kjer so po vzoru na prejšnji zakon o poklicnem izobraževanju, dopuščali šolanje na I in II stopnji tudi tistim, ki so končali le šest razredov osnovne šole. S temi skrajšanimi programi so si delavci pridobili usposobljenost za delo, hkrati pa jim je bila priznana osnovna šola. Posledice teh ukrepov so bile vidne že v tistem času. V poročilu Delavske univerze v izobraževalnem sistemu v SR Sloveniji lahko preberemo, da je delavska univerza Murska Sobota izvedla anketo na svojem področju in odkrila pojave dejanske nepismenosti med delavci.

Graf št. 37

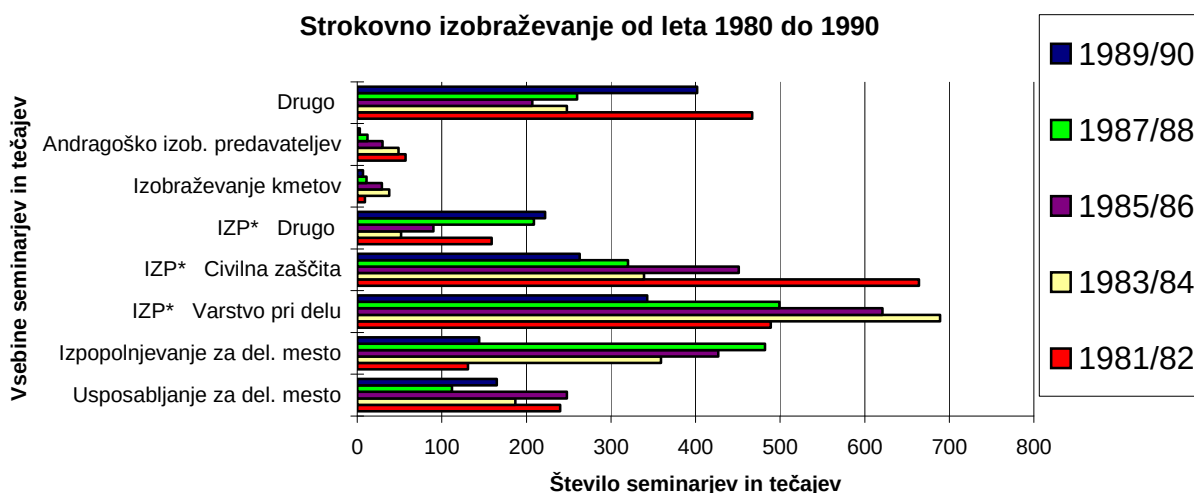

Na nizko udeležbo v osnovnošolskem izobraževanju odraslih in velik osip pa so vplivale tudi težke razmere, v katerih je potekalo to izobraževanje. Delavci so se večinoma izobraževali popoldne po službi, ko pa so končali šolanje jim zaradi težkih ekonomskih razmer pogosto niso izplačevali višjih osebnih dohodkov le na tej podlagi. Odrasli pa so se tudi pritoževali nad preveč "pošolanim" izobraževanjem, kar je bilo posledica pomanjkanja sredstev namenjenih sistematičnemu in kontinuiranemu usposabljanju učiteljev na področju andragoške metodike in didaktike.

⁵⁹ Ibid. str 54)

Področje **strokovnega izobraževanja** je bilo tudi v osemdesetih letih najbolj v znamenju izobraževanja na podlagi zakonskih predpisov (IZP), ki je v tem obdobju predstavljalo polovico vsega strokovnega izobraževanja (glej graf št. 38).

Graf št. 38

Kljub temu so se delavske univerze bale konkurence drugih institucij, ki niso bile izobraževalne organizacije in ne verifirane za to izobraževanje, saj so različna društva, zveze in podobne organizacije začenjale kar same izvajati tovrstno izobraževanje (npr. higienski minimum, civilna zaščita, energetika).⁶⁰

Avtorji publikacije Delavske univerze kot andragoška središča svojega okolja so pohvalili nekatere programe iz varstva pri delu, ki jih je pripravila Zveza delavskih univerz (predvsem njihovo metodiko in didaktiku), vendar pa so opozorili tudi na mnogo pomanjkljivosti, ki so se kazale v slabem proučevanju potreb po tem izobraževanju, heterogenih skupinah udeležencev, pomanjkanju literature, premajhni usposobljenosti predavateljev, formalnemu preverjanju znanja in pomanjkanju nazornih primerov nesreč in njihovih posledic.⁶¹

Po pogostnosti seminarjev in tečajev v sklopu strokovnega izobraževanja sledi usposabljanje za delo, ki pa v zadnjem obdobju beleži dokaj velik upad, vendar pa v tem času upada tudi ostala dejavnost delavskih univerz. Sem sodijo med drugimi tudi programi usposabljanja za I. in II. stopnjo.

Seminarji in tečaji iz področja izpopolnjevanja na delovnem mestu ali prekvalifikacij do leta 1988 naraščajo, ob koncu 80 let pa precej padejo, vendar je zaradi pomanjkanja dodatnih virov težko komentirati ta padec. Nedvomno pa so na sestavo strokovnega izobraževanja v tem času vplivale velike družbene spremembe, saj se začne v drugi polovici osemdesetih let slovensko gospodarstvo vse bolj tržno usmerjati. Tem spremembam se je elastično prilagodila tudi Zveza delavskih univerz, ki je konec osemdesetih let začela pripravljati "...programe izobraževanja na področju

⁶⁰ Delavske univerze v usmerjenem izobraževanju, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1986.

⁶¹ Delavske univerze kot andragoška središča svojega okolja, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1987.

podjetništva, organizacije dela in tehnoloških znanj oziroma znanj za nove tehnologije (zaposlitve).”⁶²

Zveza je v tem času podpirala predvsem oblikovanje in izvajanje tistih izobraževalnih programov, ki so neposredno vplivali na odpiranje novih delovnih mest (programi na področju podjetništva), in na ohranjanje zaposlenosti (programi za pridobitev izobrazbe in programi prekvalifikacije), predlagala pa je tudi pripravo programov za razvijanje “uččega okolja”, katerih namen je bil motiviranje za permanentno učenje.

Kot primer enega od programov na področju podjetništva si za ilustracijo oglejmo okvirni program eno-dnevnega seminarja za bodoče podjetnike⁶³:

1. Uvod v podjetništvo (analiza in izbor podjetniške skupine)
2. Presoja osebnostnih lastnosti za podjetnika
3. Presoja primernosti projekta (groba ocena potencialnega donosa projekta)
4. Elementi poslovnega načrta

Omenili smo že, da je zakon o usmerjenem izobraževanju delavskim univerzam onemogočil izvajanje **programov za pridobitev izobrazbe v srednjem izobraževanju**, s čimer pa ni prizadel le delavskih univerz (ki so s tem ukrepom zgubile tudi pomemben vir dohodka) pač pa celotno izobraževanje odraslih na srednješolski stopnji.

Jože Valentinčič je v knjigi Odrasli v srednjem izobraževanju predstavil nekaj osupljivih podatkov, ki kažejo kakšen upad je doživelo to področje v letih po uvedbi usmerjenega izobraževanja: “V srednjem izobraževanju smo v obdobju pred reformo dosegli največji razmah izobraževanja ob delu. Na novo vpisani odrasli in tisti, ki so vsako leto uspešno končali srednjo šolo, so predstavljali okoli 30% vpisanih in diplomiranih iz vrst mladine. V letih po reformi se je vpis odraslih v prvi letnik skrčil na manj kot 10 % vpisa iz vrst mladine; nekaj let kasneje se je tudi delež diplomantov izobraževanja ob delu skrčil na manj kot 10% v primerjavi z mladimi, ki so končali srednjo šolo.”⁶⁴

Čeprav uvedba novega zakona ni bila edini vzrok za ta upad, (nanj so vplivale tudi drugi ukrepi in situacije, kot so npr. “bližnjice” za priznanje izobrazbe, kot so bili programi internega usposabljanja in priznanja “zmožnosti” za določeno delo, nemotiviranost kandidatov, ker je bilo izobraževanje, ki je potekalo praviloma v popoldanskem času povezano s precejšnjim trudom, na koncu pa niso imeli od njega nobenih neposrednih koristi in različna ozaveščenost o pomenu izobraževanja zaposlenih v različnih panogah, saj je v letu 1982/83 odpadlo na tri panoge (za blagovni in denarni promet, za promet in zveze in na metalurgijo) kar 77% vseh vpisanih odraslih v srednje šole), pa lahko sklepamo, da je iz stališča potencialnih kandidatov najbolj usodno vplivalo ravno zmanjšanje mreže šol, ki so ponujale to izobraževanje, s čimer so se možnosti odraslih za izobraževanje ob delu bistveno skrčile. Za srednje šole, ki so morale prevzeti srednješolsko izobraževanje odraslih,

⁶² Operacionalizacija nalog Zveze delavskih univerz Slovenije v ciljih in ukrepih na področju zaposlovanja v tržnih pogojih gospodarjenja, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1989, str. 1.

⁶³ Ibid. str. 4.

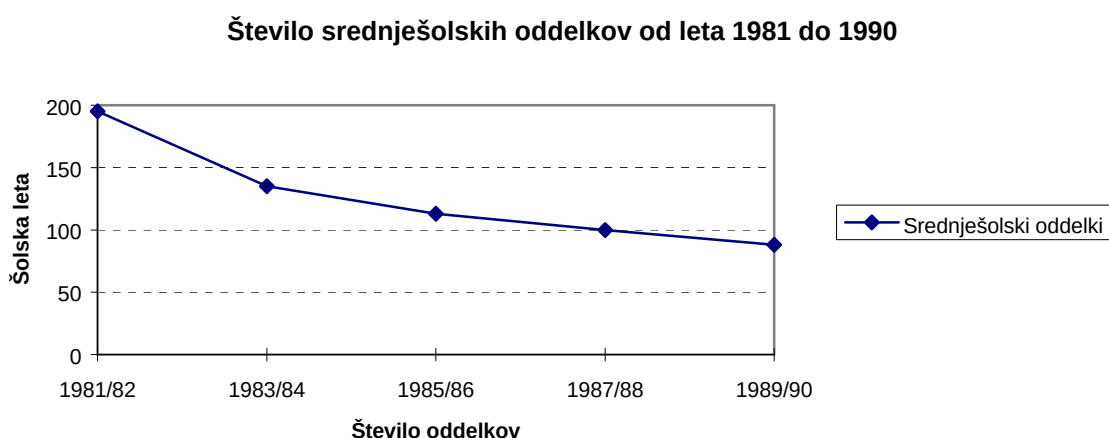
⁶⁴ Valentinčič, J.: Odrasli v srednjem izobraževanju -analiza stanja in ocena potreb prihodnjega razvoja. V: Odrasli v srednjem izobraževanju, Delavska enotnost, Ljubljana 1986, str. 30.

je bila ta dejavnost povsem postranska, poleg tega pa tudi niso imele andragoško usposobljenega kadra, ki bi lahko organiziral tovrstno usposabljanje.

V večjih mestih in središčih, kjer so delovale srednje šole, se je srednješolsko izobraževanje po novem zakonu še lahko nekako izvajalo, veliko večji problem pa je bil za tiste potencialne kandidate, ki so živeli v bolj oddaljenih krajih. Zaradi tovrstnih težav v praksi in načela, da je potrebno približati izobraževanje "delavcem, drugim delovnim ljudem in občanom", je zakon o usmerjenem izobraževanju⁶⁵ izjemno dopuščal tudi delavskim univerzam, da izvajajo programe ali dele programov, če se sporazumejo uporabniki in izvajalci v posebni izobraževalni skupnost (133. člen) oziroma je izobraževalnim organizacijam dopuščal, da v sodelovanju z drugimi izobraževalnimi organizacijami organizirajo srednješolsko izobraževanje tudi izven svojega sedeža, če imajo za organizacijo tega izobraževanja verifikacijo in izpolnjujejo potrebne pogoje (115).

Da so bile tiste delavske univerze, ki so lahko organizirale to izobraževanje resnično bolj izjeme, kažejo podatki o številu srednješolskih oddelkov (glej graf št. 39) v obdobju osemdesetih let. Za prejšnjo obdobje (sedemdeseta leta) smo lahko videli, da je bilo teh oddelkov v šolskem letu 1977/78 kar 394, leta 79/80 je njihovo število že nekoliko padlo (na 360), v šolskem letu 1980/81, ko začne že veljati zakon o usmerjenem izobraževanju, pa se njihovo število skoraj razpolovi. Ta trend padanja se nadaljuje skozi celo obdobje in se konec obravnavanega obdobja ustali okoli števila 90.

Graf št. 39

Zakonski rok za dokončanje šolanja po starem programu je bil 31. 8. 1986, od takrat naprej pa je bilo možno šolanje le še po programih usmerjenega izobraževanja, kar je vidno tudi v statističnih podatkih (glej tabelo št. 7).

Tabela št. 7: Število in vrste srednjih šol v obdobju od 1981 do 1990

	1981/82	1983/84	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1989/90
Poklicne šole	35	27	10				

⁶⁵ Zakon o usmerjenem izobraževanju. V: Usmerjeno izobraževanje - zakon s komentarjem in izvršilnimi predpisi, Druga spremenjena in dopolnjena izdaja, Časopisni zavod Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1983.

Tehnične in strokovne šole	89	48	20				
Delavske in poslovodske šole	32	6	5				
Šole po zakonu o poklicnem i.	12						
Srednje usmer. izobraževanje		43	73	113	100	80	88
Drugo	27	11	5				
Skupaj	195	135	113	113	100	80	88

Delavske univerze so se poleg neugodne zakonodaje soočale tudi z nepripravljenostjo tistih dejavnikov, ki bi lahko pripomogli k izboljšanju situacije na področju srednješolskega izobraževanja odraslih. V poročilu Delavske univerze v usmerjenem izobraževanju so avtorji iz Zveze ljudskih univerz navedli, da mnoge posebne izobraževalne skupnosti navkljub dejstvu, da so srednje šole le do 50% zapolnile razpisana mesta v srednjem usmerjenem izobraževanju za odrasle, niso omogočile delavskim univerzam, da bi izvajale programe za pridobitev izobrazbe oziroma, da bi lahko organizirale dislocirane oddelke preko matičnih šol, čeprav so imele že v prejšnjem obdobju veliko boljše izkušnje z obveščanjem in pridobivanjem občanov za to izobraževanje.

Tudi delavske univerze, ki so delovale v krajih, kjer ni bilo srednje šole, se pogosto niso mogle dogovoriti s šolami, da bi organizirale dislociran oddelek za izobraževanje odraslih, čeprav šole same niso mogle ali niso hotele organizirati tega izobraževanja. Tiste delavske univerze, ki so to dosegle, pa so se morale dodatno verificirati, čeprav so bile verificirane že matične šole, ki so bile odgovorne za izvajanje programa in izdajo spričeval.

Navkljub mnogim problemom, s katerimi so se soočale delavske univerze, ali pa prav zaradi njih je v tem času že precej močna andragoška stroka ponovno pretresla stanje in vlogo delavskih univerz in predlagala za njihov nadaljnji razvoj nov model "delavske univerze kot andragoškega središča svojega okolja" v istoimenski publikaciji. V viziji tega modela so predlagali, da se preseže problematična porazdelitev programov na splošno, družbeno in strokovno področje in da se izdela nova klasifikacija, ki bo bolje odražala značilnosti izobraževalnih področij.⁶⁶ Iz nekaterih internih gradiv Zveze delavskih univerz pa lahko kot izhodišče razberemo tudi načelno preseganje v preteklosti precej poudarjene vloge "izobraževanja ob delu", in načelno usmerjanje na celovito izobraževanje ob delu: "Ko govorimo o možnostih izobraževanja, se ne omejujemo samo na izobraževanje in usposabljanje že zaposlenih, ampak zajemamo izobraževanje prebivalcev na območjih, ki jih s svojim delom pokrivajo oziroma bi morale pokrivati delavske univerze. Prav tako zajemamo celovito izobraževanje odraslih: za delo in za kvaliteto življenja. Sem uvrščamo tudi programe za razvijanje takega družbeno ekonomskega okolja, ki bo motiviralo ljudi k permanentnemu izobraževanju in usposabljanju."⁶⁷

To preseganje pa je vidno tudi iz definicij delavskih oziroma od leta 1990 naprej zopet ljudskih univerz, iz statističnih pregledov, ki s svojim razlikami še najlepše odražajo spremembe v njihovi vlogi in usmerjenosti. Sprememba definicije, ki ne

⁶⁶ Delavske univerze kot andragoška središča svojega okolja, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1987, str. 140.

⁶⁷ Operacionalizacija nalog Zveze delavskih univerz Slovenije v ciljih in ukrepih na področju zaposlovanja v tržnih pogojih gospodarjenja, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1989, str. 1.

govori več o samoupravljanju (za primerjavo glej definicijo iz leta 1975/76 na strani 35, ki govori o izobraževanju delavcev-samoupravljalcev ob delu) sega šele v leto 1989/90: »Delavske univerze izobražujejo odrasle, predvsem delavce ob delu. Organizirajo seminarje in tečaje za splošno, družbeno in strokovno izobraževanje delavcev.⁶⁸«

Dve šolski leti kasneje se definicija še nekoliko spremeni, saj se večina delavskih univerz preimenuje v ljudske, vendar pa je spomin na preteklost vseeno še premočan, saj še zadnjič definirajo njihovo osnovno dejavnost kot izobraževanje ob **delu**: »Ljudske univerze izobražujejo odrasle ob delu. Organizirajo seminarje in tečaje za splošno, strokovno in drugo izobraževanje.⁶⁹«

S preходом ljudskih univerz v novo desetletje se je seveda izgubil še ta zadnji preostanek preteklosti, ljudske univerze (dve delavski univerzi v Jesenicah in Trzinu sta svoje ime obdržali) pa so morale ponovno premisliti svojo novo vlogo in programsko usmerjenost v spremenjenih družbeno političnih razmerah in se soočiti z novimi izzivi, ki jih je prinašala negotova prihodnost.

Osebe v delavskih univerzah v obdobju od 1980 do 1990

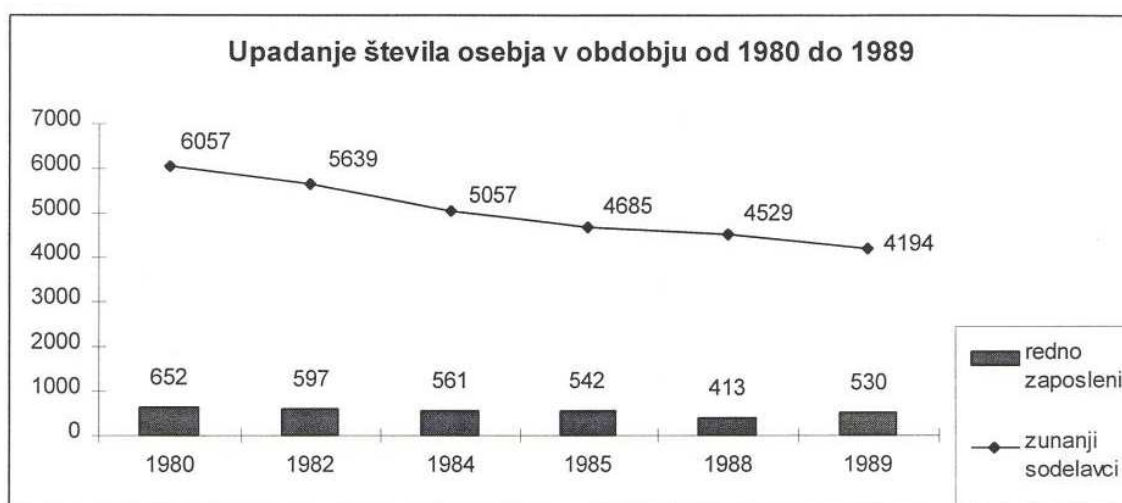
Zakon o usmerjenem izobraževanju je vnesel določene spremembe tudi v pogoje, ki jih morajo izpolnjevati delavci v delavskih univerzah, vendar te spremembe še zdaleč niso bile tako drastične kot na področju izobraževalnih programov. Novost tega zakona je, da bolj podrobno opredeli profil strokovnih delavcev (tistih, ki se ukvarjajo z organiziranjem izobraževanja in ki ne učijo). Prejšnji zakon je predpisoval višjo izobrazbo le za predstojnike in vodje delavskih univerz, novi zakon pa predpiše višjo izobrazbo za vse strokovne delavce, ki jih bolj podrobno opredeli kot vodja izobraževanja, programer ali analitik. Za tiste učitelje in sodelavce, ki so izvajali oziroma sodelovali pri izvajanju vzgojno-izobraževalnih programov v srednjem izobraževanju, pa je veljalo, da morajo izpolnjevati pogoje za učitelja oziroma sodelavca v srednji šoli. Tudi po tem zakonu so morali imeti vsi delavci pedagoško-andragoško izobrazbo, morali pa so opraviti tudi strokovni izpit, ki je bil za strokovne delavce drugačen kot za učitelje. Zakon je delavcem v delavskih univerzah nalagal pravico in dolžnost, da stalno razširjajo, poglobljajo in dopolnjujejo svoja splošna, družbenopolitična, pedagoška, andragoška in strokovna znanja (205. člen).

V skladu z zmanjševanjem števila delavskih univerz in obsega njihovega dela v dobi usmerjenega izobraževanja je tudi delno zmanjševanje števila zaposlenih (glej graf št. 40). Razmerje med redno zaposlenim osebjem in zunanjimi sodelavci ostaja podobno kot v prejšnjem obdobju, kar je glede na nespremenjeno naravo dela povsem razumljivo. Na grafu lahko vidimo, da je bilo upadanje redno zaposlenih manj izrazito (v zadnjem letu celo ponovno naraste) kot upadanje zunanjih sodelavcev.

⁶⁸ Kultura, umetnost in informacije 1989/90, Zavod Republike Slovenije za Statistiko, Ljubljana 1991, str. 11.

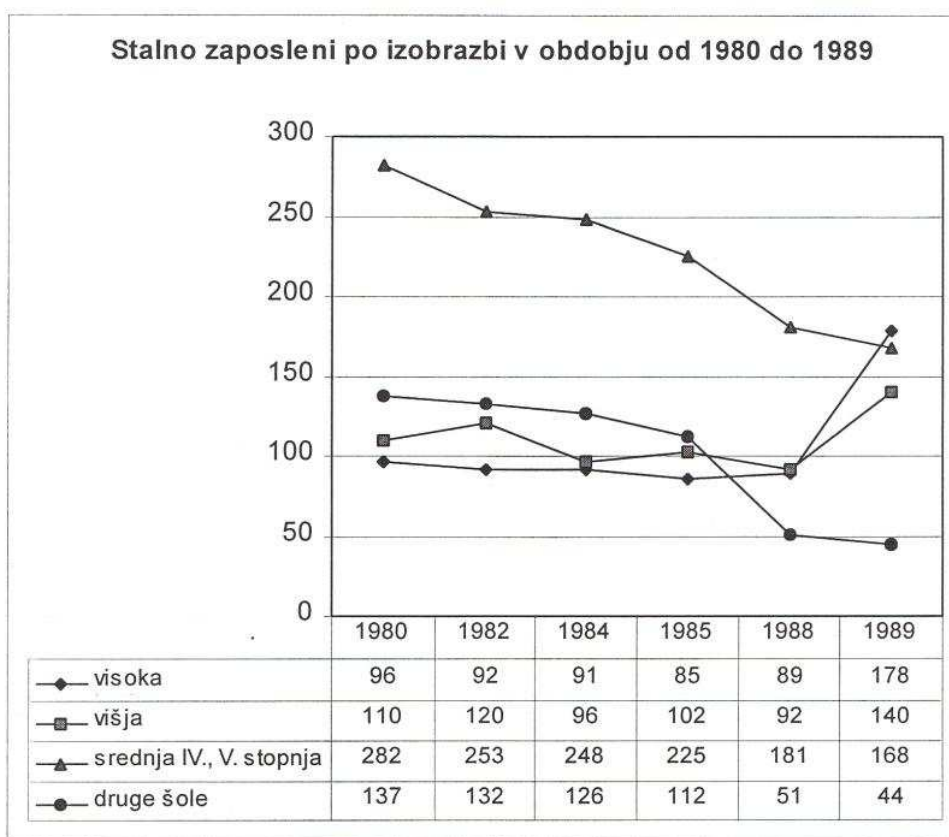
⁶⁹ Kultura, umetnost in informacije 1990/91, Zavod Republike Slovenije za Statistiko, Ljubljana 1993, str. 10.

Graf št. 40

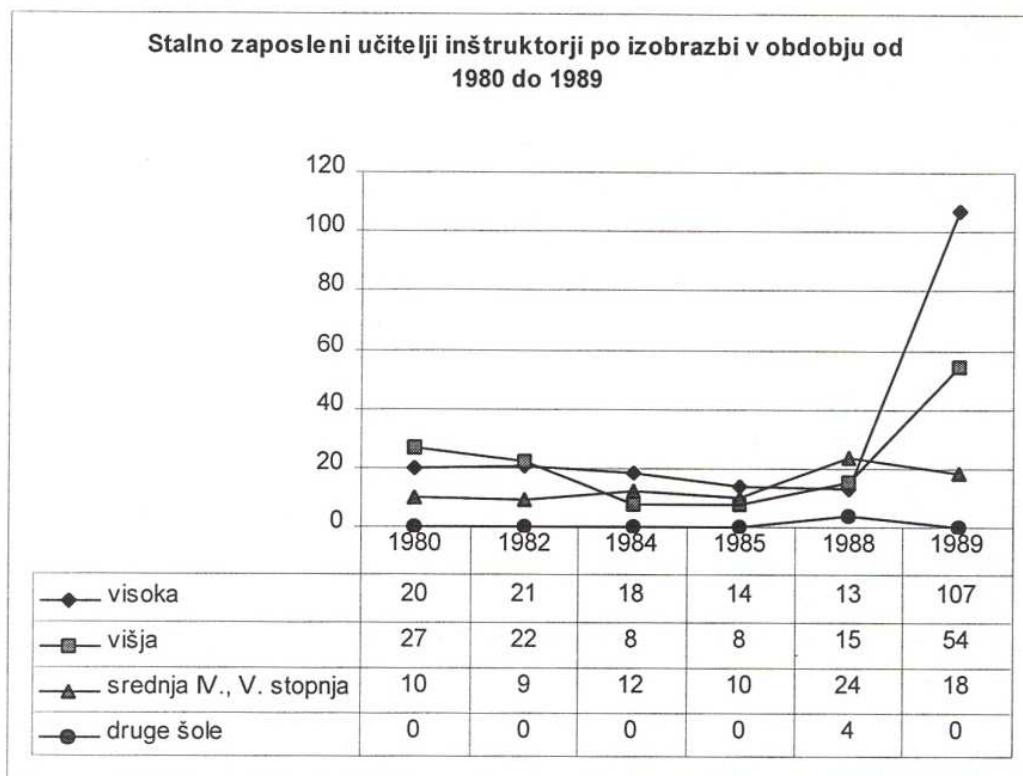
Pri pregledu izobrazbene strukture redno zaposlenih (glej graf št. 41) lahko vidimo, da tudi v tem obdobju prevladuje srednja izobrazba, vendar pa skozi celotno obdobje upada in ob koncu tega obdobja izgubi primat. Presenetljivo se v tem obdobju zelo zviša delež zaposlenih z visoko izobrazbo (v naslednjem grafu bomo videli, da predvsem na račun izrazitega povečanja učiteljev inštruktorjev z visoko izobrazbo), nekoliko manj a vendar opazno pa se poveča tudi delež zaposlenih z višjo izobrazbo. Skladno s temi dogajanjem zelo pade delež zaposlenih, ki jih statistika uvršča pod druge šole.

Graf št. 41

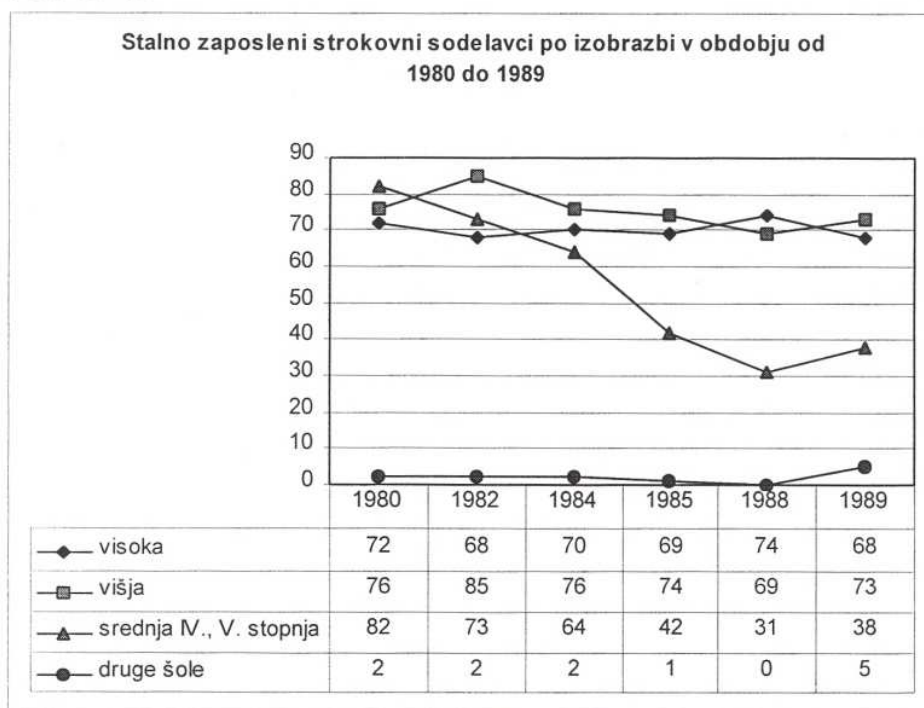
Kot smo že omenili je prišlo med vsemi zaposlenimi v letu 1989 do največjega porasta pri zaposlovanju učiteljev inštruktorjev z visoko in višjo izobrazbo, kar ponazarja tudi graf št. 42. Vzrokov za to veliko spremembo nismo našli, lahko pa bi iz stanja, v katerem so se v teh spreminjajočih se družbenih razmerah znašle delavske univerze in glede na njihovo vedno bolj tržno naravnost sklepali, da so delavske univerze z bolj intenzivno in kvalitetno politiko zaposlovanja skrbale za svoj nadaljnji obstoj. Število zaposlenih učiteljev inštruktorjev s srednješolsko izobrazbo je v 80 letih nihalo, vendar okoli 20, dosti višje pa se nikoli ne povzpne. Povsem zanemarljiv je tudi delež zaposlenih učiteljev, ki so po izobrazbi uvrščeni pod drugo.

Graf št. 42

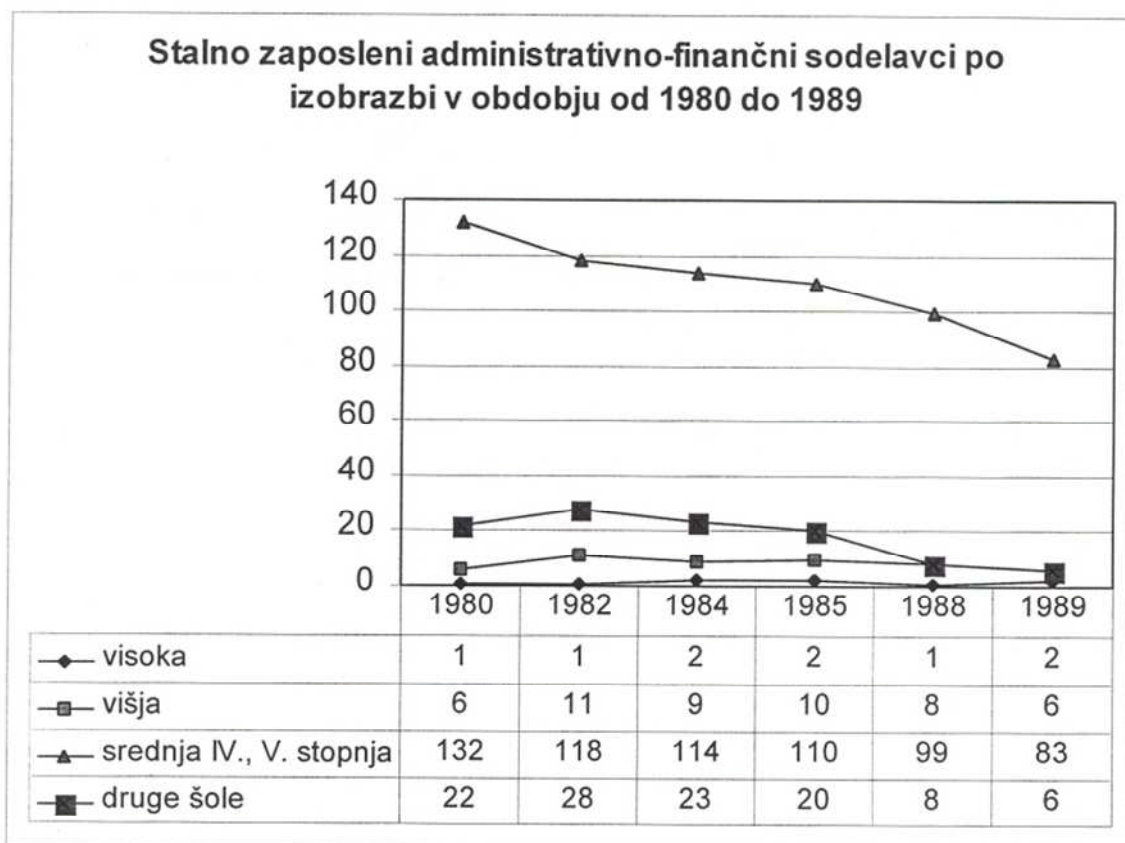
Pri stalno zaposlenih strokovnih sodelavcih (glej graf št. 43) je raven zaposlenih z visoko in višjo izobrazbo dokaj konstantna, močno pa skozi celo obdobje pada število strokovnih sodelavcev z srednješolsko izobrazbo. V zadnjem letu se sicer njihovo število zopet nekoliko dvigne, kar pa bi lahko pripisali večjemu zaposlovanju v tem letu.

Graf št. 43

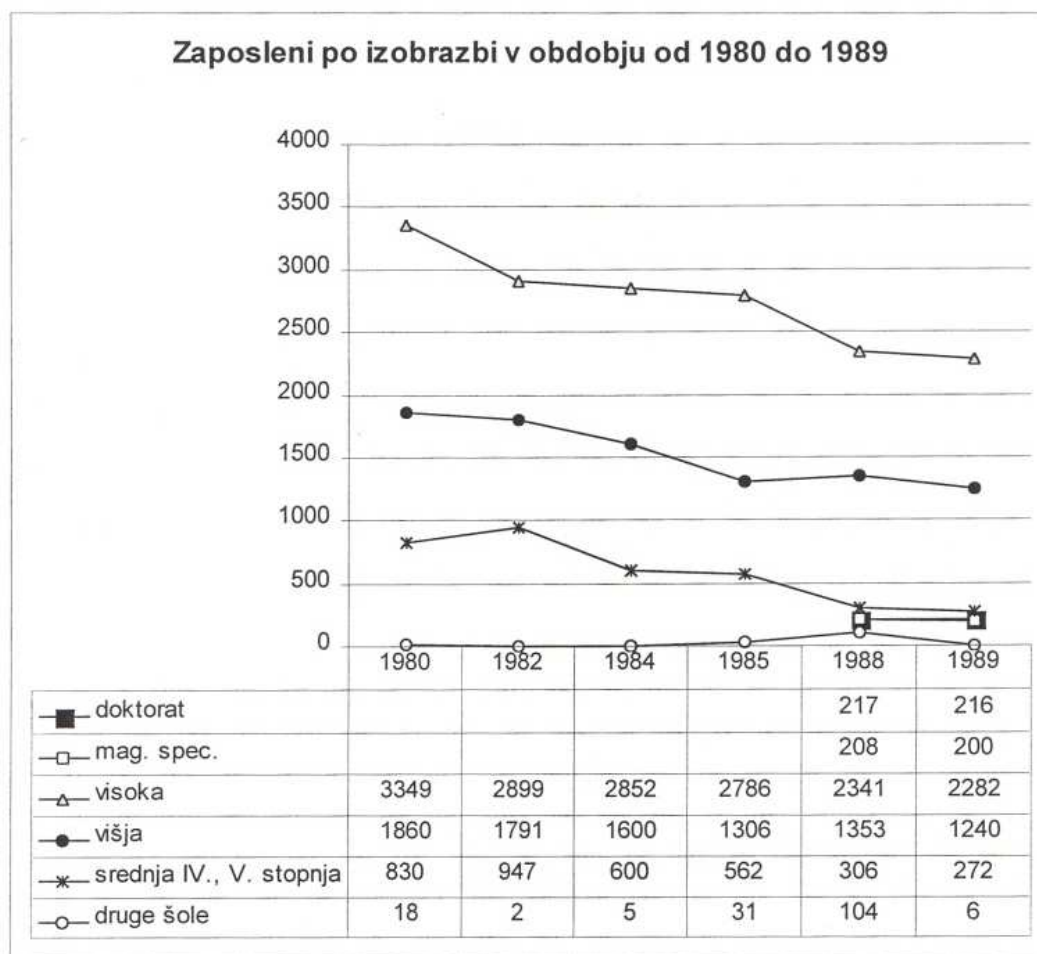
Pri skupini stalno zaposlenih stalnih administrativno-finančnih sodelavcev (glej graf št. 44) ni nobenih presenečenj, saj ima velika večina srednješolsko izobrazbo. Kategorija srednješolske izobrazbe je sicer po statističnih virih od sredine 80 let nekoliko širša, saj zajema poleg V stopnje tudi IV, zato ne moremo iz teh podatkov razbrati, koliko jih je zaključilo štiriletno srednješolske programe. Podoben kot v prejšnjem obdobju ostaja delež administrativno-finančnega osebja z višjo in visoko izobrazbo zelo se pa zmanjša delež, ki ga v statističnih virih uvrščajo pod drugo.

Graf št. 44

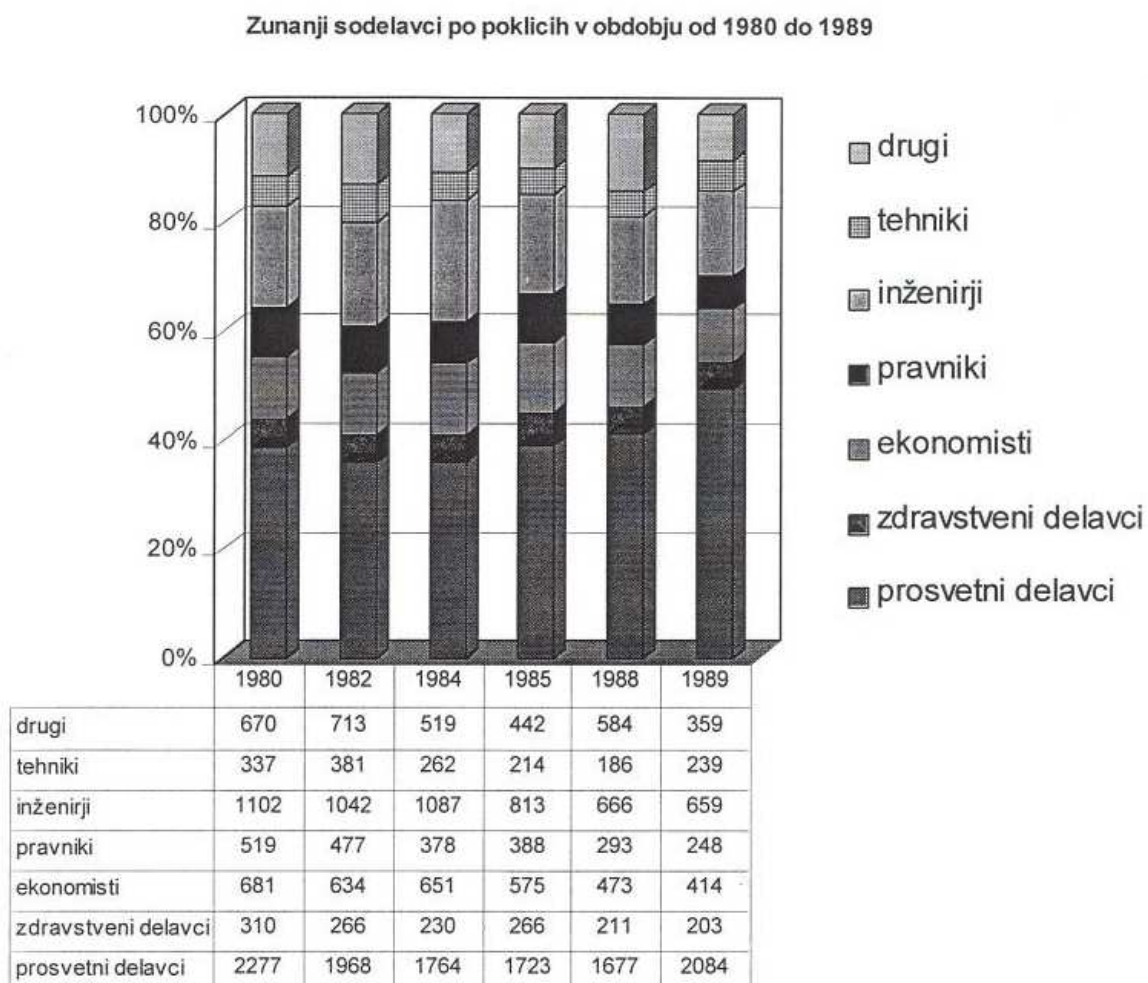
Omenili smo že, da se je število zunanjih sodelavcev v osemdesetih leti precej zmanjševalo, zato je razumljivo, da se zmanjšuje tudi število sodelavcev z vsemi stopnjami izobrazbe. Na grafu št. 45 lahko vidimo, da tudi v tem obdobju prevladujejo sodelavci z visoko in višjo izobrazbo, za zadnji dve leti pa lahko vidim, da je med njimi tudi nekaj sodelavcev z magisteriji in doktorati. Iz posrednih virov (npr. programov delavskih univerz) smo lahko videli, da so bili tudi v preteklosti med predavatelji in učitelji strokovnjaki z najvišjimi stopnjami izobrazbe, vendar v statističnih publikacijah teh podatkov do leta 1988 na žalost niso spremljali.

Graf št. 45

Tudi v osemdesetih letih so učitelji inštruktorji predstavljali veliko večino (več kot 90%) vseh zunanjih sodelavcev, med njimi pa so tudi v tem obdobju prevladovali prosvetni delavci. Na grafu št. 46 lahko vidimo, da delež prosvetnih delavcev celo narašča, sledijo pa jim inženirji in ekonomisti.

Graf št. 46

V zadnjem obravnavanem obdobju smo lahko na področju kadrovske politike videli določeno izboljšanje izobrazbene strukture redno zaposlenih, še posebno izrazito zadnji dve leti. Seveda na podlagi teh dveh let ne moremo sklepati, če je ta preobrat pomenil dolgoročnojšo spremembo v strukturi stalno zaposlenih. Glede na precej zahtevno delo strokovnih sodelavcev je bila ravno za ta profil višja ali visoka stopnja izobrazbe še posebno odločilna. Morda so se tudi z ustrežnejšo kadrovsko sestavo delavske oziroma ljudske univerze lažje soočale s spremembami in novimi zahtevami v prihajajočem obdobju.

Sklepne ugotovitve

Pri pregledu programske zasnove ljudskih in delavskih univerz v obravnavanem obdobju smo zasledili mnogo sprememb in preobratov, ki bi jih lahko pojasnili s širšimi družbenimi dejavniki oziroma s spreminjajočo se vlogo ljudskih in delavskih univerz v družbi. Do leta 1959 so ljudske univerze delno še ohranjale razsvetljsko podobo iz časov njihovega nastanka in idejnih vplivov F.W. Grundtviga, ki jih je v slovenski prostor prenesel Karl Ozvald. V skladu s prosvetiteljsko naravo društveno organiziranih ljudskih univerz je bila njihova glavna dejavnost v tem času organizacija predavanj (predvsem znanstvena in poučna). Navkljub ohranjanju te idejne podobnosti s svojimi predvojnimi predhodnicami, pa so se ljudske univerze v pogojih enostranskega socialističnega sistema odmikale od razsvetljsko-humanističnega pojmovanja izobrazbe kot vrednote same po sebi, saj so tudi programe s splošno-izobraževalnimi vsebinami utemeljevali skozi družbeno pogojene cilje. Ideja osveščanja množic, ki je sicer prisotna tudi v mislih utemeljitelja skandinavskih visokih ljudskih šol Grundtvigu, je v novi socialistični jugoslovanski družbi imela poleg določenih pozitivnih učinkov (prosvetljevanje in izobraževanje množic, možnosti za povratno izobraževanje...) tudi določene negativne razsežnosti, ki so se kazale v ideologizaciji vsebin in v ideji družbenopolitičnega prosvetljevanja.

S prehodom in preimenovanjem ljudskih univerz v delavske univerze (okoli leta 1959) se je politični pritisk na delavske univerze še povečal. Vlogo delavskih univerz so njihovi novi snovalci naslonili bolj na tradicijo predvojnega izobraževanja v okviru delavskih gibanj, s čimer so se tudi na načelni ravni distancirali od meščanske tradicije liberalnega izobraževanja. Nova vloga delavskih univerz se je na programski ravni odražala predvsem v povečevanju družbeno-političnega izobraževanja. S tem je počasi zbledel še zadnji preostanek podobnosti s prosvetiteljskimi ljudskimi univerzami in njihovo organizacijo množičnih predavanj. "Prosvetiteljski" oziroma splošno izobraževalni značaj predavanj, ki je bil značilen za društveno organizirane ljudske univerze, je v novih ustanovah (delavskih univerzah) skoraj popolnoma izginil. Upadanje množičnih splošno-izobraževalnih predavanj bi lahko delno pojasnili tudi z izjemnim razvojem drugih medijev (predvsem televizijo), ki so v tem času v veliki meri prevzeli "prosvetiteljsko" funkcijo ljudskih univerz.

Za 60. leta so značilni tudi določeni pozitivni premiki, povezani predvsem s profesionalizacijo delavskih univerz. S temi spremembami delavske univerze sicer zgubijo svoj društveni značaj, vendar s težnjo po večji strokovnosti in sistematičnosti v izobraževanju odraslih tej dejavnosti odprejo nove razvojne možnosti. S tovrstnimi spremembami je povezano tudi zavestno spodbujanje dolgotrajnejših in bolj sistematičnih izobraževalnih oblik, kot so npr. seminarji in tečaji, ki v prihodnjem obdobju z dokaj konstantno rastjo vedno bolj dohitevajo in prehitevajo predavanja (glej prilogo št. 1). Dejavnost delavskih univerz se razširi tudi na organiziranje šolanja ob delu, predvsem na osnovnošolski, delno pa tudi na srednješolski ravni.

Politično bolj sproščena klima iz druge polovice 60 let, ki je liberalizirala celotno družbo, je ugodno vplivala tudi na dejavnost delavskih univerz, saj se začnejo nekatere bolj tržno usmerjati in navezovati svoje programe na potrebe zainteresiranih

uporabnikov. Predvsem se poveča njihova dejavnost na področju tujih jezikov, v skladu z odpiranjem gospodarstva pa začne naraščati tudi strokovno izobraževanje.

Na področju zaposlitvene politike delavskih univerz je bilo to obdobje skoraj "revolucionarno", saj njihovi ustanovitelji, zaradi težnje po zagotovitvi strokovnosti in sistematičnosti njihovega delovanja, finančno podprejo zaposlovanje poklicnega kadra. Proces zaposlovanja sicer ni bil tako hiter kot bi si mnogi želeli, toda kljub temu je že v 60 letih večina delavskih univerz dobila poklicno osebje. Iz izobrazbene strukture redno zaposlenega osebja (ki ga je sestavljalo predvsem strokovno in administrativno osebje) lahko za obdobje 60 let vidimo, da je na začetku izrazito prevladovalo osebje s srednješolsko izobrazbo, ob koncu tega desetletja pa je število zaposlenih z višjo in visoko izobrazbo skoraj povsem izenačeno s številom zaposlenih s srednješolsko izobrazbo. Še veliko bolj pa se je izobrazbena struktura v tem desetletju povečevala pri zunanjih sodelavcih, saj ima v šolskem letu 1963/64 okoli 60% zunanjih sodelavcev vsaj višjo izobrazbo, v šolskem letu 1971/72 pa ta delež poskoči kar za 20%.

V obdobju 70 let se na področju programske zasnove delavskih univerz zopet zgodijo določene spremembe, pogojene s političnimi spremembami v družbi. Kritike "liberalizma in tehnokratizma" v družbi se usmerijo tudi na dejavnost delavskih univerz, kjer so zaradi večje tržne naravnosti precej zanemarili družbenopolitično izobraževanje. V zaostrenih političnih razmerah so konservativne politične sile, predvsem iz vrst Zveze komunistov, vplivale na spremembe v programski zasnovi. Pod njihovimi pritiski so se delavske univerze usmerile predvsem v izvajanje programov iz obrambnih in družbeno-političnih vsebin, upadati pa začne splošno izobraževanje, v okviru tega predvsem kulturno izobraževanje. V sklopu strokovnega izobraževanja izrazito naraste delež izpopolnjevanja po zakonskih predpisih.

Vendar so bile tudi v tem obdobju pozitivne spremembe, kot je npr. sprejetje prvega zakona, ki je urejal delovanje delavskih univerz in, ki je odprl delavskim univerzam možnost za izvajanje verificiranih šolskih programov (predvsem na področju jezikovnih tečajev in šolanja ob delu). Omenjeni zakon predstavlja novost tudi na področju zaposlitvene politike delavskih univerz saj prvič določi pogoje glede izobrazbe, ki jih morajo izpolnjevati zaposleni. Zakon je zahteval da imajo predstojnik in vodje najmanj izobrazbo višje stopnje, da ima učitelj za praktično izobraževanje pedagoško in andragoško izobrazbo ter najmanj izobrazbo srednje šole, in je usposobljen za poklic, za katerega je izobraževal, da ima učitelj za teoretično izobraževanje pedagoško in andragoško izobrazbo ter najmanj izobrazbo ustrezne višje šole; če pa za posamezno stroko ni bilo mogoče pridobiti te izobrazbe, je bil lahko učitelj za to stroko tudi tisti, ki je končal ustrezno srednjo šolo in da je inštruktor usposobljen za ustrezen poklic.

V nasprotju s pričakovanji pa se zakonske zahteve niso izrazito odražale v praksi, saj smo iz statističnih virov razbrali, da je bilo za to obdobje značilno veliko nihanje v izobrazbi redno zaposlenih. To je bila verjetno posledica močne fluktuacije delovne sile v delavskih univerzah.

Na programsko usmerjenost delavskih univerz je v začetku osemdesetih letih vplivala spremenjena politična klima na področju izobraževanja, ki je prišla do izraza v zakonu o usmerjenem izobraževanju. S tem zakonom so delavske univerze izgubile

v tistem času pomemben del svoje dejavnosti – organizacijo srednješolskega izobraževanja. V upadu je bila tudi skoraj vsa ostala dejavnost delavskih univerz (kar ponekod vodi celo do ukinitve nekaterih delavskih univerz). Na zmanjševanje osnovnošolskega izobraževanja odraslih vplivajo različni dejavniki, med drugim »institut delovnih zmožnosti«, težke razmere, v katerih poteka to izobraževanje, neustrezno vrednotenje izobrazbe pri izplačevanju osebnih dohodkov...). Področje strokovnega izobraževanja je tako kot v prejšnjem obdobju še vedno v znamenju izpopolnjevanja po zakonskih predpisih.

V drugi polovici osemdesetih let se družbena klima zopet precej liberalizira, kar ponovno vodi do večje tržne usmerjenosti delavskih univerz. To se odraža v naraščanju jezikovnih programov (ostalo splošno izobraževanje stagnira) in v izrazitem upadanju družbeno-političnega izobraževanja in obrambne vzgoje, ki konec 80 let popolnoma usahneti. Na odpiranje in tržno usmerjanje gospodarstva se odzovejo v drugi polovici 80 let tudi delavske univerze saj začnejo v sklopu strokovnega izobraževanja poleg programov za ohranjanje zaposlenosti (programi za pridobitev izobrazbe in programi prekvalifikacije) ponujati tudi programe na področju podjetništva in programe za razvijanje »učečega okolja«. V drugi polovici 80 let začnejo delavske oziroma ljudske univerze izvajati predavanja z novimi vsebinami, kot sta npr. ekologija in prometna vzgoja. V novem desetletju se predavanj v statističnih gradivih ne omenja več kot izobraževalno obliko, zato teh trendov ne moremo spremljati še v začetek 90 let, lahko pa predvidevamo, da so ljudske univerze svojo dejavnost tudi v prihodnje prilagajale potrebam iz okolja.

Na področju kadrovske strukture smo iz statističnih podatkov razbrali, da se stopnja izobrazbe redno zaposlenih v tem obdobju dviguje, še posebno izrazito v zadnjih dveh obravnavanih letih, kar je predvsem odraz spremenjene zakonodaje in s tem povezanih izobrazbenih zahtev.

Literatura in viri

1. Andolšek, I., Izobraževanje odraslih, Izbrana poglavja iz pedagogike. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1964.
2. Hribar, S. in T.: Delavske univerze v komuni, Informativni bilten - Kultura v komuni, Inštitut za sociologijo in filozofijo Univerze v Ljubljani, št. 8, Ljubljana 1963.
3. Jug, J.: Ljudske in delavske univerze v obdobju 1945-1991. V: Organizacija in management, Moderna organizacija, Kranj 1996.
4. Tavčar, I.: Poročilo o vlogi in nalogah Zveze delavskih in ljudskih univerz Slovenije, V: Vestnik, Zveza delavskih in ljudskih univerz, leto 1960/št. 1, Ljubljana 1960.
5. Valentinčič, J.: Odrasli v srednjem izobraževanju -analiza stanja in ocena potreb prihodnjega razvoja. V: Odrasli v srednjem izobraževanju, Delavska enotnost, Ljubljana 1986.
6. Delavska univerza Boris Kidrič Ljubljana, Vrhnika, Idrija. Program 72/73. Delavska univerza Boris Kidrič, Ljubljana 1972.
7. Delavska univerza Cene Štupar 1973/74, Delavska univerza Cene Štupar, 1973.
8. Delavske univerze kot andragoška središča svojega okolja, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1987.
9. Delavske univerze v izobraževalnem sistemu v SR Sloveniji - Ocena stanja in pregled uresničevanja stališč o nadaljnjem razvoju, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1984.
10. Delavske univerze v usmerjenem izobraževanju, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1986.
11. Deset let delavskih univerz na Slovenskem, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1969.
12. Dvajset let delavskih univerz na Slovenskem, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1979.
13. Izobraževanje odraslih v Sloveniji, V: Vestnik, Zveza delavskih univerz, leto IX/1968, št. 1., Ljubljana 1968.
14. Kulturna in umetniška dejavnost 1957, Zavod Ljudske Republike Slovenije, Ljubljana 1956.
15. Kulturna in umetniška dejavnost 1957, Zavod Ljudske Republike Slovenije, Ljubljana 1958.
16. Kulturna in umetniška dejavnost 1958, Zavod Ljudske Republike Slovenije, Ljubljana 1959.
17. Kulturna in umetniška dejavnost 1959, Zavod Ljudske Republike Slovenije, Ljubljana 1962.
18. Kulturno - umetniška dejavnost 1963 - 1966, Zavod Ljudske Republike Slovenije, Ljubljana 1967.
19. Kulturno - umetniška dejavnost 1964 - 1969, Zavod Ljudske Republike Slovenije, Ljubljana 1970.
20. Kulturno – umetniška in znanstvena dejavnost 1964- 1971/72, Zavod Socialistične Republike Slovenije za Statistiko, Ljubljana 1973.
21. Kulturno umetniška in prosvetna dejavnost 1973/74, Zavod Socialistične Republike Slovenije za Statistiko, Ljubljana 1975.

22. Kulturno – umetniška in prosvetna dejavnost 1975/76, Zavod Socialistične Republike Slovenije za Statistiko, Ljubljana 1977.
23. Kulturno – umetniška in prosvetna dejavnost 1977/79, Zavod Socialistične Republike Slovenije za Statistiko, Ljubljana 1979.
24. Kulturno – umetniška in prosvetna dejavnost 1979/80, Zavod Socialistične Republike Slovenije za Statistiko, Ljubljana 1981.
25. Kulturno – umetniška in prosvetna dejavnost 1981/82, Zavod Socialistične Republike Slovenije za Statistiko, Ljubljana 1983.
26. Kultura, umetnost in informacije 1983/84, Zavod Socialistične Republike Slovenije za Statistiko, Ljubljana 1986.
27. Kultura, umetnost in informacije 1985/86, Zavod Socialistične Republike Slovenije za Statistiko, Ljubljana 1989.
28. Kultura, umetnost in informacije 1987/88, Zavod Socialistične Republike Slovenije za Statistiko, Ljubljana 1990.
29. Kultura, umetnost in informacije 1989/90, Zavod Republike Slovenije za Statistiko, Ljubljana 1991.
30. Kultura, umetnost in informacije 1990/91, Zavod Republike Slovenije za Statistiko, Ljubljana 1993.
31. Kulturno-umetniška in prosvetna dejavnost 1975-76, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1977.
32. Operacionalizacija nalog Zveze delavskih univerz Slovenije v ciljih in ukrepih na področju zaposlovanja v tržnih pogojih gospodarjenja, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1989.
33. Petnajst let delavskih univerz na Slovenskem, Zveza delavskih univerz Slovenije, Ljubljana 1974.
34. Program Izobraževalne matice in ljudske univerze pri Okrajnem svetu Svobod in prosvetnih društev -leto 1958-1959.
35. Program predavanj, tečajev in šol za leto 1956 - 1957, Svet svobod in prosvetnih društev, Ljubljana 1957.
36. Rezultati raziskovanj, Kultura, umetnost in informacije 1990/91, Ljubljana 1993.
37. Statistični pregled desetletnega razvoja LR Slovenije, Kulturno-prosvetna dejavnost 1945-1955, Ljubljana 1957.
38. Statistično gradivo SR Slovenije, Kulturno-umetniška dejavnost 1961, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1963.
39. Šole in tečaji, Center za izobraževanje odraslih pri dopisni delavski univerzi v Ljubljani, Ljubljana 1974.
40. Zakon o usmerjenem izobraževanju. V: Usmerjeno izobraževanje - zakon s komentarjem in izvršilnimi predpisi, Druga spremenjena in dopolnjena izdaja, Časopisni zavod Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1983.